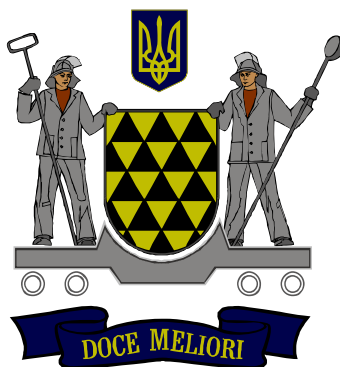

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА МЕТАЛУРГІЙНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ

ВЧЕНІ ЗАПИСКИ

КАФЕДРИ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Збірник наукових праць
Випуск 2

Дніпро НМетАУ 2020

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА МЕТАЛУРГІЙНА
АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ

ВЧЕНІ ЗАПИСКИ

**КАФЕДРИ
ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА
ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ**

Збірник наукових праць

Випуск 2

Затверджено Вченою Радою НМетАУ
Протокол № 4 від 22.06.2020

Дніпро НМетАУ 2020

*Затверджено Вченою радою Національної Металургійної академії:
протокол № 4 від 22.06.2020.*

В 90 Вчені записки кафедри документознавства та інформаційної діяльності (КДІД) НМетАУ: зб. наук. праць. Вип. 2 / ред. кол.: О. В. Михайлюк (голова ред. кол.) та ін. – Д.: НМетАУ, 2020. – 180 с.

Досліджено питання документознавства, інформаційної діяльності та керування персоналом підприємства в історико-культурному та соціально-комунікативному контекстах, вивчено роботу архівних, бібліотечних, інформаційних тощо установ. Збірник побудовано на матеріалах роботи кафедр гуманітарного факультету НМетАУ.

Для документознавців-фахівців, викладачів вищих, середніх спеціальних навчальних закладів, аспірантів та студентів-документознавців.

Редакційна колегія:

д-р іст. наук, проф. **О. В. Михайлюк**

(голова редакційної колегії),

канд. філол. наук, доц. **К. А. Прокоф'єва**

(заступник голови редакційної колегії, відповідальний секретар),

канд. пед. наук **О. М. Решетілова,**

канд. іст. наук, доц. **С. В. Савченко,**

канд. філол. наук, доц. **Л. М. Ткач**

Рецензенти:

д-р філол. наук, проф. **О. С. Киченко**

(кафедра російської мови, зарубіжної літератури та методики навчання
ЧНУ імені Богдана Хмельницького),

д-р наук з держ. упр., проф. **Л. Л. Прокопенко**

(кафедра права та європейської інтеграції ДРІДУ НАДУ
при Президентові України)

ЗМІСТ

І СТАТТІ

- Л. М. Клімашевський, О. П. Лучанінова**
ЦИВІЛІЗАЦІЙНІ ВИКЛИКИ: ВИЩА ОСВІТА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ІКТ6
- О. О. Чепурко**
РЕПРЕСОВАНИЙ КЕРІВНИК СТАЛІНСЬКОЇ ЗАЛІЗНИЦІ ФРІЦ ФРІДРІХОВИЧ ТРЕСТЕР (1893–1938)9
- О. В. Бойко**
РЕПРЕСІЇ ПРОТИ РЕЛІГІЙНИХ ГРУП («СЕКТАНТІВ») ДНІПРОПЕТРОВЩИНИ У 1939–1942 рр.17
- К. А. Прокоф'єва**
НАЙДАВНІШІ АРХЕТИПИ ЛЮДСТВА ЯК ПАРАДИГМИ СОЦІАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ25
- О. М. Решетілова**
ІНФОРМАЦІЙНА СВОБОДА ТА ІНТЕРЕСИ ЯК ПРІОРИТЕТИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ32
- О. П. Лучанінова**
АДАПТАЦІЙНІ ЗМІНИ В ОСВІТНЬО-ВИХОВНІЙ СИСТЕМІ ЗВО39
- М. Г. Складановська**
МОТИВАЦІЯ ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ФАКТОР УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ44
- Л. Л. Маркіна**
СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО СТВОРЕННЯ АНДРАГОГІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ49
- О. В. Овдін**
ПРОЄКТ «ОЦІНКА ЧИСЕЛЬНОСТІ НАЯВНОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ» У КОНТЕКСТІ МОНІТОРИНГУ ДЕМОГРАФІЧНИХ ПРОЦЕСІВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ53
- Л. М. Ткач, О. В. Суковенко**
ОПТИМІЗАЦІЯ КОМУНІКАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ РЕПУТАЦІЇ КОМПАНІЇ62

Т. О. Бруй, В. А. Дерлюк МЕТОДИ ТА ІНДИВІДУАЛЬНІ СТИЛІ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ	67
А. В. Савич ИСТОРИКО-ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ СРЕДА КАК ПАРАДИГМА ФОРМИРОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ ИНЖЕНЕРА В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ	75
Т. О. Бруй, О. Є. Корольова КУЛЬТУРНО-ІНФОРМАЦІЙНА ФУНКЦІЯ БІБЛІОТЕКИ	78
Ю. Д. Котляров ЗДОРОВЫЙ ОБРАЗ ЖИЗНИ В УСЛОВИЯХ КАРАНТИНА	84
Н. О. Бойко ПУБЛІЧНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ НАЛЕЖНОЇ ПРАВОВОЇ ПРОЦЕДУРИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ЛЮДИНИ НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ	87
С. А. Бочарова ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИМ МОВАМ	92
О. М. Решетілова, К. І. Макабула ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ	96
Л. М. Ткач, А. С. Музиченко ІННОВАЦІЙНІ ПРОЄКТИ У СФЕРІ ЕЛЕКТРОННИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЯХ	104
О. В. Гуржій ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ОДИН З АСПЕКТІВ РОЗВИТКУ ЕФЕКТИВНОГО ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ	111
В. И. Палагута СИТУАЦИОННОЕ ЗНАНИЕ КАК ВОЗМОЖНОСТЬ ПЛОДОТВОРНОГО ИССЛЕДОВАНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ РЕАЛЬНОСТИ	121
О. В. Михайлюк, І. В. Назаренко ДОКУМЕНТ ЯК ЗАСІБ УПРАВЛІННЯ	129

II ТЕЗИ, ПОВІДОМЛЕННЯ

К. А. Прокоф'єва, Н. О. Погоріла ЗАСОБИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ВПЛИВУ ЯК КОМУНІКАЦІЙНА ВЗАЄМОДІЯ	135
Л. М.Ткач, А. Ю. Перцева ПРО ПОСИЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ДІЇ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ В УКРАЇНІ	140
Т. О. Бруй, Є. В. Некрасова СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕКИ	143
Т. В. Прищепа НАВЧАННЯ ІНОЗЕМЦІВ В УКРАЇНСЬКИХ ВНЗ	146
А. В. Берліменко ДИСКУСІЙНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ТЕРМІНОЗНАВСТВА	149
І. Ю. Котляров СТИЛЬ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ ЗІ СТАРШОКЛАСНИКАМИ – ЛЦЕЇСТАМИ	151
А. В. Мазур «ГРУПА 47» У ЛІТЕРАТУРНОМУ ПРОЦЕСІ ПОВОЄННОЇ НІМЕЧЧИНИ	153
Ю. В. Семеніхіна ГРОМАДСЬКА ЕКСПЕРТИЗА – ІНСТРУМЕНТ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ІНСТИТУТУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	156
А. В. Обіденко МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ (НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОЇ ПРЕСИ 2015-2020 РОКІВ)	160
В. Є. Капітонова ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ТВОРЧИХ ЗВО	164
М. Я. Палков СКЛАДАННЯ РОДИННОЇ ГЕНЕОЛОГІЇ ЯК ДОКУМЕНТОЗНАВЧЕ ТА ІСТОРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ	167
А. Ю. Яшна ЗАХИСТ ПЕСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В УКРАЇНІ	170
Відомості про авторів.....	174

УДК 378

Л. М. Клімашевський, О. П. Лучанінова

(Дніпро)

**ЦИВІЛІЗАЦІЙНІ ВИКЛИКИ:
ВИЩА ОСВІТА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ІКТ**

Досліджуються створення єдиного інформаційно-навчального простору та інтернаціоналізація в галузі вищої освіти, що ведуть до інтеграції окремих ЗВО і освітніх систем, а глобалізація, у свою чергу, – до їхньої конкуренції.

Ключові слова: глобалізація, інформаційно-комунікаційні технології, освіта.

Studies creating a single information and educational space and internationalization in higher education which lead to the integration of individual HEIs and educational systems, and globalization, in turn, to their competition.

Keywords: globalization, information and communication technologies, education.

Исследуются создание единого информационно-учебного пространства и интернационализация в области высшего образования, которые ведут к интеграции отдельных ВУЗов и образовательных систем, а глобализация, в свою очередь, – к их конкуренции.

Ключевые слова: глобализация, информационно-коммуникационные технологии, образование.

Освіта є одним із визначальних базових принципів прогресу будь-якого суспільства. Вона першою реагує на зміни у суспільстві та його запити. Сьогодні ми знаходимося в ситуації всього людства – ситуація європейського карантину, а ми географічно в центрі Європи. ХХІ століття породило ще й глобальну епідемію стресу [2]. Створення єдиного інформаційно-навчального простору, інтернаціоналізація в галузі вищої освіти веде до інтеграції окремих ЗВО і освітніх систем, а глобалізація, у свою чергу, – до їхньої конкуренції. На нас чекає робота з адаптування до вимог епохи глобалізації.

Незаперечним є той факт, що будь-яка держава на перше місце у своїх стратегічних планах ставить розвиток інтелектуального забезпечення країни, а освіта є одним із визначальних базових принципів прогресу будь-якого суспільства. Сьогодні новітні інформаційно-комунікаційні технології,

заполонивши інформаційний простір, мають величезний перетворювальний вплив на всі сфери сучасного суспільства.

Повномасштабне входження в інформаційне суспільство України визнає інформатизацію і є загальнонаціональним завданням, і обов'язковою умовою подальшого успішного розвитку держави. Сьогодні ми говоримо про компетентнісну парадигму у вищій освіті з її тяжінням до глобалізаційних процесів. В умовах цієї парадигми мають відбуватися всі адаптаційні процеси і у вищій освіті зокрема.

Якщо раніше були державне планове управління, безкоштовне навчання, однорівнева освіта, вузькопрофільне навчання, жорсткий навчальний план, синхронне навчання, прив'язка до ВНЗ, то сьогодні ЗВО працюють у умовах ринкової економіки: ринок освітніх послуг, наявність платного навчання, багаторівневе неперервне навчання, широкопрофільне навчання, гнучкий навчальний план, асинхронне навчання, академічна мобільність.

Триває глобалізація освітньої системи. У результаті розвитку цифрових і мобільних технологій вся інформація (в т.ч. культурна спадщина і опис технологій) піддається оцифруванню, зберігається в Мережі і доступна з будь-якої точки планети. Зміни в освіті вже носять інформаційний характер:

- легітимізація індивідуальних освітніх траєкторій;
- прозорість освітнього процесу (навчання і оцінка), в т.ч. початок онлайн трансляції захистів;
- студенти використовують простір ЗВО як ресурс саморозвитку в професійній і бізнес-діяльності;
- «глобальні класи», навчання на основі симуляцій реальності і когнітивних технологій.

Сьогодні мова вже йде про «глобальні класи», онлайн-освіту, міські ігри-квести, навчання на основі симуляцій реальності і когнітивних технологій. У виші з їх набором традиційних форм і методів навчання придуть абітурієнти, які сприймають школу як ігровий простір. У зв'язку з цими процесами важливу роль як у середній новій українській школі, так і вищій освіті відіграють «м'які навички»: вміння вирішувати складні проблеми, контекстне навчання, навички ефективної комунікації, швидка адаптація до змін.

Сьогодні наше покоління називають людьми Нової Епохи. Важливі компетентності людини Нової Епохи: вміння створювати свої світи й виходити з них, життя як простір різноманітних ігор, рефлексивність, усвідомленість [1].

Спираючись на гасло Болонського процесу «Освіта через все життя», підкреслюємо важливість soft-skills: міжпрофесійність, корисність для будь-якої діяльності, універсальність, вміння адаптуватися до реалій буття тощо. Треба зазначити, що ключові компетентності, визначені в Давосі ще у 2016 році, та 10 навичок майбутнього, можна здебільшого придбати завдяки ІКТ.

Сьогодні держава, й освіта зокрема, знаходиться в карантинному режимі роботи. Викладачі використовують як дистанційну форму навчання, так і змішану. Навчаючи, педагог керує психічними процесами сприйняття інформації. Згодом застосовується метод активізації резервних можливостей особистості, формуються певні напрями в системі навчання: активізація форм навчання; педагогічна співпраця, спілкування, управління засвоєнням знань, розвиток тих, хто навчається тощо.

Розвиток творчості студентів (технічний, фізико-математичний, інформаційний) – важливий засіб формування особистості розвиненого студента. Але формування компетентностей припускає насамперед розвиток відповідальних моральних якостей особистості, основ наукового світогляду, творчого відношення до праці, глибоких та міцних, професійних і загальних знань, а також гнучкого оперування ними та вміння користуватися на практиці.

Ю. Харарі застерігає, що в міру того як влада буде переходити від людей до алгоритмів, наш світ перестане бути місцем, в якому діють незалежні індивіди, які прагнуть зробити правильний вибір. Глобалізація чинить безпрецедентний тиск на нашу поведінку і наші моральні принципи. Прориви в біотехнологіях та ІТ дозволять нам керувати нашим внутрішнім світом, проектувати і виробляти живі організми. Ми навчимося конструювати мозок, продовжувати життя і позбавлятися від неприємних думок. Але ніхто не знає, якими будуть наслідки [2]. Людина – це ніщо інше, як еволюція, яка усвідомлює сама себе [3]. Тож треба створити якісну систему освіти й навчити людей новим навичкам. Слово за нами, теоретиками й практиками перш за все професійної освіти.

Бібліографія

1. Бевзенко Л. Криза освіти, сучасні соціокультурні трансформації та зміна повсякденних освітніх практик: [Текст] / Л. Бевзенко // Філософія освіти. – 2018. – № 2 (23).
2. Харарі Ю. Ной 21 урок для 21 століття: [Електронний ресурс] / Юваль Харарі. – Режим доступу: http://loveread.ec/read_book.php?id=80945&p=26.
3. Шарден П.Т. Феномен человека: [Текст] / П.Т. Шарден. – М., 1965.

УДК 94:323.281 (477.63) «1893/1938» (092)

О. О. Чепурко

(Дніпро)

РЕПРЕСОВАНИЙ КЕРІВНИК СТАЛІНСЬКОЇ ЗАЛІЗНИЦІ ФРІЦ ФРІДРІХОВИЧ ТРЕСТЕР (1893–1938)

Розкрито останній період життя Фріца Фрідріховича Трестера – етнічного латиша, радянського громадянина, вершиною кар'єри якого стала посада керівника Сталінської залізниці (1936–1937), на матеріалах архівно-слідчої справи окреслено деталі слідства і суду над Ф.Ф. Трестером, описано його подальшу долю та членів родини.

Ключові слова: Сталінська залізниця, репресії, архівно-слідча справа, НКВС.

Reveals the last period of Fritz Friedrikhovich Trester's life – an ethnic Latvian, a Soviet citizen, whose pinnacle of the career was the position of the head of the Stalin Railway (1936–1937), research based on the materials of the archival investigation file, the details of the investigation and the trial of F.F. Trester were studied, the further fate of his family members was described.

Keywords: Stalin railway, repression, archival investigation file, NKVD.

Раскрыт последний период жизни Фрица Фридриховича Трестера – этнического латыша, советского гражданина, вершиной карьеры которого стала должность начальника Сталинской железной дороги (1936–1937), на материалах архивно-следственного дела изучены детали следствия и суда над Ф.Ф. Трестером, описана его дальнейшая судьба и членов семьи.

Ключевые слова: Сталинская железная дорога, репрессии, архивно-следственное дело, НКВД.

Повна історія Придніпровської залізниці неможлива без опису життя і діяльності її керівників. Біографія Ф. Трестера, історія його родини була предметом уваги дослідників [3; 12] та журналістів [10], проте неточності у біографічних даних Трестера і членів його родини або деталях слідства

залишаються. Мета статті – через огляд архівно-слідчої справи Ф.Ф. Трестера розповісти про хід слідства та драматичну долю засудженого.

Трестер Фріц Фрідріхович (Фрідріх Фрідріхович, Федір Федорович) народився 1 квітня 1893 р. у маєтку Руенталь Руентальської волості Бауського повіту Курляндської губернії Російської імперії. Він був латишем за національністю. Зростав у незаможній родині, батько і мати працювали наймитами в маєтку. Прагнучи покращити свій матеріальний стан, Трестери у 1908 р. перебралися до Вітебська, де батько влаштувався робітником на чавуноливарний завод. Після закінчення двох класів міського училища там же почав працювати і Фріц Трестер. В анкетних даних 1937 р. зазначав, що за фахом він слюсар-кондитер із «нижчою освітою».

З початком Першої світової війни в Російській імперії посилилася германофобія, влада підозріло ставилася до осіб пов'язаних із Німеччиною. Фріца Фрідріховича до війська не мобілізували, натомість у 1915 р. вислали до міста Стерлітамак Уфимської губернії через те, що його родич був підданим Німеччини. До Вітебська Фріц повернувся вже у 1918 р., коли політичний режим країни змінився. У тому ж 1918 р. Фріц Фрідріхович вступив до більшовицької партії та почав працювати у військовій охороні залізниць (військово-слідчий відділ). На початку 1919 р. перевівся на службу в органи Всеросійської надзвичайної комісії (ВНК), де пройшов шлях від рядового агента до начальника шляхово-транспортного відділу Південно-Східної залізниці, управління якого було розташоване в м. Воронежі [12, с. 156].

У 1931 р. відбувся злам у кар'єрі Ф.Ф. Трестера – зі служби в правоохоронних органах він перейшов на господарську роботу, проте залишився в особливому резерві НКВС. Рішенням ЦК ВКП(б) Ф. Трестер був призначений на посаду заступника керівника Південно-Східної залізниці, на якій працював із 24 жовтня 1931 р. У новій для себе сфері він адаптувався й поступово розпочав просуватися по службі та партійній лінії. У серпні 1935 р. Ф. Трестера переведено на посаду заступника керівника Катерининської залізниці. У тому ж році в партійному осередку Дніпропетровського вагонного депо пройшов партійну «чистку» з позитивною характеристикою. Наприкінці грудня 1935 р. начальника Катерининської залізниці П. Білика перевели на посаду заступника Наркому шляхів сполучення й Трестер фактично працював у статусі тимчасово виконуючого обов'язки керівника залізниці. 4 січня 1936 р. Нарком шляху Лазар Каганович підписав наказ про призначення Ф. Трестера

керівником залізниці, якій того ж дня було присвоєно ім'я Сталіна. З січня 1936 р. Трестер увійшов до складу Ради при Наркоматі шляхів сполучення. По партійній лінії він також пішов на підвищення – став членом Дніпропетровського обкому КП(б)У і кандидатом у члени ЦК КП(б)У (на XIII з'їзді КП(б)У в травні – червні 1937 р.). Незабаром роботу Ф. Трестера було відзначено на вищому рівні – постановою ЦВК СРСР від 4 квітня 1936 р. він був нагороджений орденом Леніна «за перевиконання державного плану залізничних перевезень 1935 року і 1-й квартал 1936 року, за досягнуті успіхи в справі кращого використання технічних засобів залізничного транспорту і його підприємств». Утім, пропрацював керівником Сталінської залізниці Ф. Трестер менше двох років – до заведення на нього кримінальної справи та арешту, що згодом стало підставою і для його виведення зі складу бюро Дніпропетровського обкому ВКП(б) та виключення з партії за «контрреволюційну троцькістську діяльність».

23 вересня 1937 р. лейтенант держбезпеки Шляцький видав постанову «Щодо прийняття справи до виробництва», в якій було зазначено, що «розглянувши матеріал щодо злочинної діяльності гр. Трестера Фріца Фрідріховича...», відповідно до ст. 93 п. 2 та ст. 108 Кримінально-процесуального кодексу УРСР розпочато попереднє слідство за справою Трестера Ф. Ф. У документі було зафіксовано виявлені слідчим ознаки злочину, передбачені статтями 54-6, 54-8, 54-9 та 54-11 Кримінального кодексу УРСР. Зокрема, у ньому йшлося, що Трестер був керівником контрреволюційної троцькістської організації на Сталінській залізниці, яка, виконуючи завдання підпільного троцькістського центру, займалася шкідницько-диверсійною роботою на залізниці. Також йому закидали створення і керівництво терористичною групою, яка мала виконувати теракти проти керівників партії та уряду СРСР, а також шпигунство на користь однієї з іноземних держав, якій він начебто передавав дані щодо мобілізаційної готовності Сталінської залізниці [9, арк. 1–1 зв].

24 вересня 1937 р. Ф. Трестера було заарештовано й розпочалося попереднє слідство, яке тривало з моменту арешту та відкриття виробництва справи. Матеріалом «щодо злочинної діяльності гр. Трестера Фріца Фрідріховича...», тобто юридичними підставами, які дали можливість слідчому НКВС відкрити виробництво по справі й заарештувати підозрюваного, були витяги з протоколів допитів, їх копії або копії власноручних показів

обвинувачуваних, в яких згадувався Ф.Ф. Трестер як член антирадянської троцькістської організації.

Фактично слідчі почали збирати матеріал на Трестера з липня 1937 р., тобто за два місяці до арешту останнього, і продовжували його збирати навіть після підготовки обвинувального висновку. Загалом покази 53 осіб покладено в основу обвинувачення Ф.Ф. Трестера. Протоколи допитів різних підслідних осіб датовано періодом липень 1937 р. – березень 1938 р. і становлять другий том архівно-слідчої справи Ф.Ф. Трестера (364 арк.). Зокрема, це витяги з протоколів допитів Ф.М. Кінжалова від 17–18 липня 1937 р. і 25.08.1937 р., В.Ф. Іванова від 28.07.1937 р., І.М. Романова, І.Д. Гаврилова від 07.08.1937 р., П.С. Мосолова від 08.08.1937 р., О.В. Баланіна, І.С. Артима від 14.08.1937 р., О.П. Маєва від 16.08.1937 р., М.Д. Дзенціоловського від 19.08.1937 р., А.Д. Мерзона від 21.08.1937 р., П.Б. Білика від 17.09.1937 р. та ін.

На другий день арешту, 26 вересня 1937 р., Ф.Ф. Трестер написав заяву на ім'я наркома М. Єжова та власноручні покази, датовані 26.09, 28.09, 02.10 та 12.12.1937 р., в яких підсудний дав «чистосердечные показания», визнавши себе ворогом народу, членом і керівником контрреволюційної троцькістської диверсійно-шкідницької терористично-шпигунської організації, яка начебто діяла на Сталінській залізниці, зазначивши обставини його вербування в організацію П.Б. Біликом у 1935 р. і розповівши про відомих йому її членів.

Окрім власноручних показів, наданих Трестером, тривали допити підслідного, про що свідчать відповідні протоколи від 02.10, 16.10, 26.10, 29.10, 31.10, 13–14.12.1937 р. Також слідчі проводили очні ставки, протоколи яких зберігаються в архівно-слідчій справі. Їх здійснювали з 28.09 по 22.12.1937 р. із Ф.М. Кінжаловим, В.І. Колихаєвим, І.Д. Гавриловим, П.С. Мосоловим, О.В. Грачовим, Ф.В. Сущенком, О.П. Маєвим, В.Я. Соманом, І.М. Романовим, О.В. Баланіним, І.І. Кисілем, Б.І. Вардо, І.І. Колихаєвим, О.М. Бушуєвим, Г.О. Мокрїним, В.С. Грушко-Меламедом, К.І. Стручковим, М.К. Ємцем, Ф.А. Левченком, Г.М. Кантуром, М.К. Крижанівським. На очних ставках Ф.Ф. Трестер здебільшого погоджувався із висунутими проти нього обвинуваченнями.

Уже 28 грудня 1937 р. працівники НКВС підготували обвинувальний висновок, у якому йшлося, що підозрюваний «є керівником контрреволюційної троцькістської організації, що існувала на Сталінській залізниці, який, керуючись вказівками підпільного троцькістського центру, проводив шкідницько-диверсійну

роботу на залізниці з метою руйнації її господарства та транспорту, вербував нових членів організації, яким надавав диверсійно-шкідницькі завдання..., створив та очолив терористичну групу, що готувала терористичні акти проти керівників ЦК ВКП(б) та уряду СРСР, шпигував, передаючи іноземній державі інформацію щодо мобілізаційної готовності Сталінської залізниці» [8, арк. 245]. З формуванням обвинувального вироку було завершено попереднє слідство й матеріали передано до прокуратури залізниці для їх перевірки та скерування до судового органу.

На допиті 15.01.1938 р. Трестеру повідомили про завершення слідства. Але один з арештованих – С.Д. Блохін, який перебував у одній камері з Ф. Ф. Трестером, повідомив слідчим про розмови останнього з іншими арештантами щодо можливої відмови від власних показів. Тому спілкування Фріца Трестера зі слідчим продовжилось. 19.01.1938 р. Фріц Фрідріхович надає додаткові покази за обставинами його вербування П. Б. Біликом, а 14.02. 1938 р. пише заяву на ім'я капітана Самовського – начальника Дорожньо-транспортного відділу ГУДБ Сталінської залізниці, де заявляє, що не мав наміру відмовлятися від показів, що «чесно розкався у власних злочинах, вчинених проти народу», що «чесно буде спокутувати власну провину...» й «не стане на шлях провокації». Вже напередодні судового засідання було проведено очні ставки (20.03.1938 р.) із В.В. Дульчиним, Ф.В. Сущенком та М.С. Андрійченком, а також узято останні покази Трестера (31.03.1938 р.), проте не для уточнення деталей стосовно його справи, а для підтвердження факту перебування у складі троцькістської організації М.С. Андрійченка та О.В. Грачова.

У неділю 3 квітня 1938 р. у м. Дніпропетровську відбулося судове засідання виїзної сесії Військової Колегії Верховного Суду СРСР, на якій було визнано провину Ф. Ф. Трестера у «вчиненні злочинів, передбачених статтями 54-6, 54-8, 54-9 та 54-11 КК УРСР», зокрема в тому, що він:

1) із 1935 р. був одним із керівників антирадянської право-троцькістської диверсійно-терористичної і шкідницької організації, що діяла на Сталінській залізниці;

2) на випадок провалу основного керівництва контрреволюційної організації на залізниці створив запасне керівництво;

3) залучив до антирадянської організації певних керівних працівників (11 осіб), за допомогою яких проводив шкідницьку роботу на всіх службах

залізниці, зривав дорожнє будівництво, державні плани навантаження, підготовку до зими, руйнував господарства залізниці, навмисне створював аварійні ділянки, у результаті чого довів її до вкрай важкого стану;

4) постачав іноземні розвідки шпигунськими відомостями про мобілізаційний план Сталінської залізниці;

5) готував бактеріологічну диверсію на залізниці на випадок війни;

6) у 1936 р. створив бойову терористичну групу для підготовки терористичного акту проти Лазаря Кагановича [5, арк. 250–251].

Трестер, як і на попередньому слідстві, на судовому засіданні визнав себе винним. Звинувачення спиралося на покази 53 осіб, свідчення яких ані прокуратурою, ані судовим органом не були перевірені. Відповідно до протоколу судового засідання увесь процес винесення вироку зайняв 15 хвилин. Виїзна комісія Військової Колегії Верховного Суду СРСР винесла вирок – вища міра кримінального покарання (розстріл) із конфіскацією всього особистого майна підсудного. Розстріляно Ф.Ф. Трестера того ж дня – 3 квітня 1938 р.

У добу хрущовської «відлиги» військова прокуратура провела додаткове розслідування й встановила, що 26 осіб із 53, свідчення яких було покладено в основу обвинувачення Ф. Трестера, на судовому засіданні від своїх показів відмовилися. Вони заявили про невинуватість у злочинах, приписаних їм, неучасті в антирадянській організації, в обмовлянні себе на попередньому слідстві, оскільки до них застосували незаконні методи слідства.

Зазначимо, що військова прокуратура у 1955 р. додатковим розслідуванням встановила, що в Дорожньо-транспортному відділі НКВС Сталінської залізниці у 1937–1938 рр. широко практикували масові необґрунтовані арешти, побиття заарештованих і фальсифікацію слідчих матеріалів, що призводило до засудження чесних радянських громадян» [6, арк. 512]. На порушення прав підсудних і застосування до них «методів впливу», а по суті тортур, вказують і інші джерела. Це підтверджено, наприклад, матеріалами перевірки архівно-слідчих справ засуджених, із яких стало відомо, що за необґрунтовані арешти, фальсифікацію слідчих матеріалів та застосування незаконних методів слідства 19 оперативних працівників було згодом притягнуто до дисциплінарної відповідальності, а старшого лейтенанта держбезпеки Кочеткова, який брав участь у розслідуванні справи Ф.Ф. Трестера, – засуджено на 5 років позбавлення волі у виправно-трудових таборах [6, арк. 512].

Також під час перевірки кримінальної справи колишнього керівника Сталінської залізниці було допитано як свідків членів КПРС А.Г. Григор'єва, М.Н. Реутовську, А.М. Іваницю та інших, які знали Ф.Ф. Трестера по спільній роботі. Вони охарактеризували його як «вольового командира-керівника, сумлінного працівника і чесну радянську людину, за керівництва якої Сталінська залізниця стала працювати значно краще, ніж у попередні роки» [4, арк. 258]. У матеріалах партійного архіву Трестер учасником будь-яких антипартійних угруповань не значився.

Звинувачення Трестера в шпигунстві не підтвердилися, оскільки спиралися вони на голослівні свідчення самого підсудного та арештованого М.В. Трифонова – керівника мобілізаційного відділу Сталінської залізниці. Проте Трифонов від усіх них відмовився і заявив, що неправдиві свідчення на досудовому слідстві він дав під примусом. Жодних доказів, які викривали б Трестера в шпигунстві, у матеріалах справи немає [4, арк. 258].

У зв'язку з встановленням нових обставин Ф. Трестер був посмертно реабілітований 4 серпня 1956 р. Військовою Колегією Верховного Суду СРСР, яка ухваливши визначення № 4н-05944/56, постановила «вирок Військової Колегії Верховного суду СРСР від 3 квітня 1938 р. стосовно Трестера Фріца Фрідріховича, він же Федір Федорович, за виявленими обставинами скасувати і справу відносно нього за відсутності складу злочину в кримінальному порядку припинити» [4, арк. 258 зв].

Матеріали архівно-слідчої справи Ф.Ф. Трестера надають інформацію й про подальшу невітшну долю його родини. На момент арешту Фріца Фрідріховича його сім'я складалася з дружини Павлини Карлівни, сина Володимира (Вільямса), якому на момент арешту батька був 21 рік, сина Леоніда – 12 років, Карла – 9 років та доньки Мулі – 8 років [2, арк. 13–13зв].

Трестер Павлина Карлівна (1893–1939) – уродженка м. Рига, латишка, за соціальним походженням робітниця, позапартійна, з початковою освітою, домогосподарка [11] була заарештована 21 липня 1938 р. як дружина репресованого. Її ув'язнили до виправно-трудового табору на 5 років, але вона померла в місцях позбавлення волі 5 квітня 1939 р. Посмертно була реабілітована 27 червня 1956 р. [1, арк. 294; 7, арк. 290]. Син Володимир (Вільямс) Фріцевич був повнолітнім і мав роботу, тому його відповідні соціальні служби не «зачепили», а інших трьох дітей віддали до дитячого будинку м. Павловська. Подальша доля Володимира не відома, але трохи є

інформації про молодших членів родини. Трестер Муля Фріцевна померла у 1939 р. від запалення нирок. Трестера Леоніда у 1940 р. відпустили з дитячого будинку і він поїхав до племінниці батька, яка влаштувала його на взуттєву фабрику. Там був спійманий на крадіжці й отримав рік в'язниці. Відбувати покарання мав у м. Солікамськ, де сліди його загубилися.

Трестер Карл Фріцевич, ще перебуваючи у дитячому будинку, почав вчитися у ремісничому училищі м. Павловська, а з початком війни з Німеччиною був евакуйований у м. Копейськ, де продовжував навчатися у місцевій школі ФЗУ (фабрично заводського учеництва). Зазнавав знущання як син «ворога народу», можливо через це й втік, а потрапивши до міліції назвався Івановим Миколою Павловичем, згодом отримавши на це ім'я документи. Поневірявся, поки не знайшов роботу в колгоспі с. Ключі Куйбишевської області, звідки у 1943 р. був мобілізований у радянську армію. Брав участь у війні, зокрема в боях під Ригою. В армії служив до 1950 р. поки не був демобілізований. Оселився після армії в с. Лісові Гринівці неподалік м. Хмельницький, де й мешкав із родиною. Працював у різних сферах: у пожежній охороні м. Хмельницька, на будівництві, а також столяром у школі. У 1966 р. зв'язався з правоохоронними органами й отримав документи про повну реабілітацію батьків та компенсацію за конфісковане раніше у родини Трестерів майно. Саме з його листування із відповідними органами вдалося частково довідатися про історію цієї сім'ї.

Аналіз матеріалів архівно-слідчої справи дозволяє зробити такі висновки. Керівника Сталінської залізниці Ф.Ф. Трестера було безпідставно заарештовано, засуджено і розстріляно у добу «Великого терору». Працівники НКВС застосовували щодо нього методи фізичного впливу, сфальсифікували матеріали слідчої справи. Вирок судового органу для Ф. Трестера був одночасно й вирокком сім'ї, членам якої було зламано життя. Проте скільки подібних сімей «перемолола» правоохоронно-каральна система сталінського режиму? Дослідження репресивної політики радянської влади залишається актуальним як мінімум до тих пір, поки історики не отримають відповідь на це запитання. Перспективним напрямом подальших наукових розвідок є вивчення репресій щодо радянських громадян, оскільки біографія кожного репресованого та історія його родини – свідчення злочину радянської епохи.

Бібліографія

1. Акт від 09.09. 1966 р.: [Текст] Архівний підрозділ УСБУ в Дніпропетровській області. Ф. 6 (Р). Оп. 1. Спр. П-4811. Арк. 294;
2. Анкета арештованого: [Текст] Архівний підрозділ УСБУ в Дніпропетровській області. Ф. 6 (Р). Оп. 1. Спр. П-4811. Арк. 13–13 зв.
3. Білан Г. І. Нарис історії Придніпровської залізниці (1920–1940 рр.): [Текст] / Г. І. Білан, А. Ю. Кузьменко, І. В. Тимчак, А. С. Шаров // Грані. 2014. – № 6 (110).
4. Визначення № 4н-05944/56 Військової Колегії Верховного суду СРСР від 04.08. 1956 р.: [Текст] Архівний підрозділ УСБУ в Дніпропетровській області. Ф. 6 (Р). Оп. 1. Спр. П-5269. Арк. 257–258 зв.
5. Вирок виїзної сесії Військової Колегії Верховного Суду Союзу РСР від 03.04.1938 р.: [Текст] Архівний підрозділ УСБУ в Дніпропетровській області. Ф. 6 (Р). Оп. 1. Спр. П-4811. Арк. 250–251.
6. Висновок військового прокурора для Військової Колегії Верховного Суду СРСР від 25.11.1955 р.: [Текст] Архівний підрозділ УСБУ в Дніпропетровській області. Ф. 6 (Р). Оп. 1. Спр. П-5269. Арк. 507–513.
7. Висновок на заяву Іванова М. П. від 31.08.1966 р.: [Текст] Архівний підрозділ УСБУ в Дніпропетровській області. Ф. 6 (Р). Оп. 1. Спр. П-4811. Арк. 290.
8. Обвинувальний висновок від 28 грудня 1937 р.: [Текст] Архівний підрозділ УСБУ в Дніпропетровській області. Ф. 6 (Р). Оп. 1. Спр. П-4811. Арк. 243–246.
9. Постанова «Щодо прийняття справи до виробництва»: [Текст]. Архівний підрозділ УСБУ в Дніпропетровській області. Ф. 6 (Р). Оп. 1. Спр. П-4811. Арк. 1–1 зв.
10. Тека долі. Справа начальника Сталінської (Придніпровської) залізниці: [Електронний ресурс] / О. Каліновська. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=dgaNtF6d4tc> (дата звернення 29.03.2020 р.)
11. Трестер Павліна Карлівна: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reabit.org.ua/nbr/?ID=107016> (дата звернення 07.03. 2020 р.)
12. Швайко Ю. Железная дорога Приднепровья. Командармы стальной магистрали: [Текст] / Ю. Швайко. – Д., 2013.

УДК 94: 323.281

О. В. Бойко

(Дніпро)

РЕПРЕСІЇ ПРОТИ РЕЛІГІЙНИХ ГРУП («СЕКТАНТІВ») ДНІПРОПЕТРОВЩИНИ У 1939–1942 рр.

Розглянуто радянські політичні репресії проти представників різних релігійних груп («сектантів») Дніпропетровської області впродовж 1939–1942 рр.

Ключові слова: репресії, сектантська організація, євангельські християни, п'ятидесятники, духобори.

Soviet political repressions against representatives of different religious groups ("sectarians") of Dnipropetrovsk region during 1939–1942 are considered.

Keywords: repressions, sectarian organization, evangelical Christians, Pentecostals, Doukhobours.

Рассмотрены советские политические репрессии против различных религиозных групп («сектантов») Днепропетровской области в 1939–1942 гг.

Ключевые слова: репрессии, духовенство, священник, православная церковь, сектантская организация, евангельские христиане, пятидесятники, духоборы.

Наукове вивчення радянських політичних репресій проти віруючих різних конфесій та їхніх духовних керівників і на сьогоднішній день є актуальним, особливо на регіональному рівні. У всякому разі це дозволяє привернути увагу до конкретних деталей, особливостей, а також поіменно пригадати постраждалих під час сталінського терору. На мій погляд, у межах зазначеної проблематики одна із недостатньо висвітлених тем – це репресії атеїстичної комуністичної влади проти представників різних релігійних груп на Дніпропетровщині в 1939–1942 рр., які в документах радянських спецслужб проходять одним визначенням – «сектанти».

Загалом тема репресій проти діячів нецерковних організацій («сект») у період 1939–1942 рр. не лише на регіональному, але й загальноукраїнському рівні вивчена слабо. Сучасні історики (Олег Бажан, Віктор Бернацький, Оксана Висовень, Євгенія Голощапова, Тетяна Грушева, Юрій Зінько, Алевтина Ігнатуша, Олександр Сотник, Петро Кравченко, Роман Сітарчук та ін.) здебільшого висвітлювали переслідування владою різних релігійних громад 1920–1930-х рр. до періоду «великого терору». Розглядаючи реалізацію репресивної політики на теренах Дніпропетровщини, безперечно, не можна не відзначити ґрунтовне дослідження діяльності НКВС проти різних груп евангельських сповідань Оксани Безносової [3], яке так само, як і праці вищезгаданих науковців, хронологічно обмежені вивченням періоду масових політичних репресій 1937–1938 рр.

Щоправда, тут, як і в книзі Юрія Решетнікова та Сергія Саннікова [8], зазначено, що, попри спад інтенсивності репресій, вони все-таки тривали аж до початку німецько-радянської війни. Таке твердження суголосне сформульованій російським істориком Ігорем Курляндським думці про концептуальну незмінність антирелігійної політики в СРСР у 1939–1941 рр. в порівнянні з попередніми роками [5]. Зрештою, чи не єдиним автором, який

цілеспрямовано дослідив репресивну політику проти євангельських християн у заданий період 1939–1941 рр., був російський історик Андрій Савін, але увага автора була сфокусована на території Сибіру [9].

Відтак метою даної розвідки є висвітлення політичних репресій проти представників нецерковних релігійних груп Дніпропетровської області – як православних, так і євангельського спрямування, впродовж 1939–1942 рр.

Наприкінці 1920-х рр. на теренах сучасних Дніпропетровської та Запорізької областей (з 1932 р. до 1939 р. вони склали єдину Дніпропетровську область) проживало біля 63 тис. «сектантів». За приблизними підрахунками Оксани Безносової, 33 тис. з них були менонітами, 20 тис. – євангельськими християнами і баптистами, 3,5 тис. – п'ятидесятниками, 1 тис. – адвентистами, а також 4 тис. – послідовниками «православних сект» [3]. Як і по всій державі, з кінця 1920-х і впродовж 1930-х рр. їм довелося пережити чимало потрясінь, пов'язаних із переслідуваннями комуністичної атеїстичної влади: ліквідація общин, закриття молитовень, репресії проти лідерів релігійних груп та ін. Особливо «плідним» щодо фізичного усунення активістів-віруючих органами НКВС (як і православного духовенства) виявився період 1937–1938 рр.

Саме тоді по Дніпропетровщині, як і решті регіонів УРСР, прокотилася нечуваної сили хвиля «великого терору», пік якої припав на другу половину 1937 р. – першу половину 1938 р. Під молот масових репресій в області за цей період потрапило майже 30 тис. людей різних вікових, соціальних, етнічних і професійних груп [11, с. 107]. Серед них – служителі різних релігійних культів і віруючі. Тільки на початковому етапі репресій – липень-жовтень 1937 р. – у Дніпропетровській області було засуджено 74 «сектанти», 14 із яких проходили по першій категорії, тобто отримали смертний вирок [2, с. 14]. Подальшому прискоренню розправ над ними, як «антирадянськими елементами», яким висувалися звинувачення у вигаданій радянськими спецслужбами контрреволюційній, антирадянській чи шпигунській діяльності, сприяв наказ голови НКВС УРСР від 5 жовтня 1937 р.: «...у найкоротший термін провести широку операцію з метою рішучого розгрому церковно-сектантських контрреволюційних кадрів». Тож у наступні два місяці ці показники майже вдвічі були перевищені [2, с. 14].

Активність органів НКВС щодо арештів і обвинувачень «сектантів» у різного роду антидержавних злочинах не зменшилася й у першій половині

1938 р. У квітні-червні 1938 р. за вироками особливої обласної трійки НКВС лише до розстрілу були засуджені члени дніпропетровських общин баптистів (18 осіб) і євангельських християн (24 особи) [3]. Усього за весь час «великої чистки» (1937–1938 рр.) в республіці під слідством опинилися 7190 «церковників» і «сектантів» (1937 р. – 5380 осіб, 1938 р. – 1810 осіб) [6, с.153, 155].

На тлі тотального терору 1937–1938 рр. подальші репресії в їх кількісному вимірі (заарештовані / покарані), дійсно, виглядають незначними, але це послаблення репресивних заходів, скоріше, пов'язане з реформуванням радянських каральних органів у ході політичної кампанії зміцнення соціалістичної законності. Постановою РНК СРСР і ЦК ВКП(б) «Про арешти, прокурорський нагляд та проведення слідства» від 17 листопада 1938 р. було вказано на недоліки в діяльності надзвичайних органів («трійок») – неповнота слідства через його спрощене ведення, слабка агентурна робота тощо, а більшість справ «сектантів» передавалася на розгляд обласних судів. Тому задля доведення розпочатих раніше слідчих справ проти «ворогів народу» до логічного кінця (винесення вироку) слід було радянським спецслужбам адаптувати методи ведення слідства до чинного кримінально-процесуального права, тобто дотримуватися бодай якогось вигляду законності.

Дослідники відзначають, що перерва у репресіях тривала до весни 1939 р., після чого розпочався новий етап у переслідуванні «релігійників», який засвідчив незмінність більшовицького ідеологічного вектору, спрямованого на повне викорінення релігії та церкви. І хоча у порівнянні з добою «великого терору» кількість жертв державної репресивної політики суттєво скоротилася, тим не менш, арешти служителів культу і вироки тривали включно до 1942 р. Так, у 1939 р. у східних областях республіки було заарештовано 213, а в 1940 р. – 219 осіб, обвинувачених у «церковно-сектантській контрреволюції» [12, с. 116]. Звісно, переважна більшість їх належала до православного (в т. ч. колишнього) духовенства.

У 1939–1941 рр. залишки православних священнослужителів, які дивом уціліли після «великого терору», планомірно нищилися, вилучалися з радянського суспільства як «контрреволюційний», ворожий елемент. Навіть ті поодинокі храми, які ще діяли в 1937–1938 рр., незабаром остаточно припинили своє існування за призначенням. У Дніпропетровську, приміром, на початок нацистської окупації не було жодної діючої церкви [10, с. 335]. За таких

обставин у 1940–1942 рр. репресивні органи переключили увагу на решту релігійних груп – як православних, так і євангельського спрямування.

За вже напрацьованою методою слідчі НКВС намагалися сфабрикувати із «сектантів» антирадянські організації. Наприклад, у Кривому Розі було «виявлено» таку групу на чолі з домогосподаркою Улитою Педан. З-поміж інших членів сфабрикованої слідчими організації вирок Особливої наради НКВС СРСР від 6 червня 1940 р. передбачив їй доволі суворе покарання – 10-річне ув'язнення до виправно-трудових таборів (ВТТ). Для прикладу: удвічі менші терміни позбавлення волі отримали учасники цієї «контрреволюційної релігійної групи» – сторожі Червоногвардійського рудника Григорій Троценко і Борис Широконов [7, с. 703, 941, 1069]. У книзі Юрія Решетнікова і Саргя Саннікова подано інформацію про масові арешти членів «помісних церков» у м. Дніпропетровську. Зокрема, зазначено, що в 1940 р. за одну ніч було заарештовано понад 20 баптистів, а згодом, також за ніч, приблизно стільки же братів-євангелістів, які згодом були розстріляні. Щоправда, ні документальні джерела, звідки взято інформацію, ні прізвища заарештованих не повідомляються [8]. Упевнено лише можна сказати, що на цьому арешти і покарання не припинилися.

Навесні 1941 р. Дніпропетровський обласний суд розглянув ще дві групові справи, на що вказують розрізнені факти, віднайдені у мартирологу репресованих по Дніпропетровській області. Так, 30 березня на лаві підсудних одночасно опинилися звинувачені в «антирадянській сектантській агітації» селяни Нікопольського району Федір Ситий і Семен Кліщ, а 26 квітня – мешканці Дніпропетровська і Дніпродзержинська Марфа Гончаренко і Георгій Губський, яким у провину закидалась антирадянська сектантсько-релігійна діяльність. У підсумку всі вони мали відбути 10-річне ув'язнення у ВТТ. Щоправда, Г. Губському спочатку було винесено смертний вирок, але згодом його було пом'якшено. Водночас жодних потурань не було для Федора Ситого, який мав аж 8 дітей! [7, с. 188, 213, 388, 852].

Підставою для відкриття провадження щодо подібних людей нерідко ставала банальна належність до будь-якої групи віруючих, незалежно від її релігійної спрямованості. Це неозброєним оком видно хоча б із самих обвинувальних висновків. Наприклад, працівник радгоспу «Поливанівка» з Магдалинівського району Остап Троценко у травні 1939 р. отримав 4 роки ВТТ лише за «участь у релігійній секті духоборів»; мешканця с. Павлоградські

хутори Андрія Величка в березні 1941 р. суд за «антирадянську сектантську діяльність» позбавив волі на 3 роки [7, с. 116, 941]. Здавалося б, обвинувачення А. Величка є більш небезпечним, але чомусь термін ув'язнення він отримав навіть менший. На наш погляд, це зумовлено самою комуністичною ідеологією, яка «сектантів» автоматично зараховувала до «класово ворожих елементів». Тому звинувачення в сектантській діяльності подеколи й без додаткових формулювань апріорі могло сприйматися як будь-яка антирадянська чи контрреволюційна діяльність.

У порівнянні з першим півріччям влітку 1941 р. суттєво побільшало серед арештантів представників різних релігійних груп. Вочевидь в умовах війни радянські спецслужби хотіли максимально швидко позбавитися як уже звинувачених, підозрюваних, так і потенційних «соціально небезпечних елементів», які давно значилися у списках НКВС, але все ще перебували на свободі. З наближенням військових дій до Дніпропетровська такі справи все більше переходили до розгляду Особливої наради НКВС. Так, у липні Герасима Крутенка з с. Верхівцеве постановою цього органу відправлено на 10 років до ВТТ за звинуваченням у «керівництві нелегальною сектою п'ятидесятників»; Терентія Курику із Дніпродзержинська 13 серпня Військовим трибуналом військ НКВС на такий самий термін ув'язнено за участь у групі євангелістів (єговістів) та контрреволюційну агітацію [7, с. 465, 481].

Ще на початку війни проти нацистської Німеччини 23 червня 1941 р. народний комісар державної безпеки Всеволод Меркулов надіслав телеграму № 2445/М, де зазначалося про необхідність місцевим органам НКДБ терміново опрацювати питання евакуації в'язнів тюрем. Водночас упродовж місяця пропонувалося скласти і переправити до Москви окремі списки на тих арештантів, кого слідчі НКДБ вважали доцільним розстріляти [4]. Усього за декілька днів до окупації Дніпропетровська вироками обласного суду від 16 і 22 серпня 1941 р. були розстріляні: шкільний швейцар дніпропетровської школи Кузьма Рудас та працівник дніпродзержинської будконтори Георгій Гамзін, причому останній – лише за «участь в антирадянській релігійній общині» [7, с. 155, 804].

Задля уявлення про «об'єктивність» слідства і вироків детальніше зупинюся на справі Кузьми Рудаса. Заарештований він був 24 червня 1941 р., а вже наступного дня проведений перший протокольно зафіксований допит [1, арк. 9–11, 43]. Під час третього допиту від 4 липня К. Рудасу повідомили

обвинувачення у проведенні нелегальних зборів духоборів, агітації проти культурних заходів радянської влади, і щонайголовніше – заклику не брати зброю до рук у випадку війни. Тоді ж усі звинувачення слідчих на свою адресу він визнав, проте додав, що небажання допомагати СРСР у війні викликане виключно пацифістськими релігійними переконаннями, а не підтримкою інших країн. Можемо лише здогадуватися, які методи допиту використовували слідчі, але наприкінці арештант підтвердив ще й свою ворожість до радянської влади [1, арк. 19, 19 зв.]. Саме ці визнання у подальшому стали вирішальним підґрунтям для обвинувального висновку (по ст. 54-10, ч. 2 КК УРСР) та судового вироку – розстрілу з конфіскацією майна без оскарження [1, арк. 57, 57 зв.].

Надзвичайно суворе рішення суду було ухвалене без свідків і перевірок їхніх показів. Ані прокурор, ані голова суду з народними засідателями навіть не хотіли звернути увагу на той факт, що підсудний К. Рудас ще під час служби в царській армії перебував під слідством за релігійне переконання – відмову від зброї [1, арк. 5 зв.]. Вочевидь, в умовах війни і швидкого наступу німецько-фашистських військ енкаведисти надто поспішали позбутися «неблагонадійних».

Іншим учасникам релігійних груп все-таки пощастило бути евакуйованими. До когорти таких, приміром, потрапив дніпропетровський робітник заводу ім. Карла Лібкнехта Костянтин Барабан, ув'язнений вироком суду від 28 серпня 1941 р. за участь у релігійній групі п'ятидесятників [7, с. 31]. Розгляд справ заарештованих у 1941 р. і перевезених в тил «сектантів», які були вихідцями з Дніпропетровської області, тривав і надалі. Особлива нарада НКВС у лютому 1942 р. за членство у групі євангелістів позбавила волі на термін від 5 до 10 років ВТТ робітників павлоградських підприємств Олександра Водолазького, Феодосія Здихальського і Миколу Коржа; у квітні 1942 р. вирок було винесено представникам іншої общини Павлограда – іоаннітам – Анастасії Бушмелевій (7 років ВТТ) та Івану Бондаренку (розстріл). Окрім релігійної активності останньому закидали ще й контрреволюційні дії. Щоправда, в червні 1942 р. І. Бондаренко, 1870 р. н., помер, тож вирок так і не було виконано [7, с. 76, 102, 133, 311, 425].

Таким чином, терор проти різних релігійних об'єднань Дніпропетровщини не завершився роками масових репресій (1937–1938 рр.). Якщо впродовж 1939 р. слідчі органи обласного управління НКВС в основному

переймалися доведенням до судового розгляду справ православного духовенства, ув'язненого ще в 1938 р. за підозрою в різного роду антидержавній діяльності, фабрикуючи цілі «контрреволюційні організації», то в 1940–1941 рр. особливо прискіпливо «взялися» за решту нецерковних релігійних груп як православного, так і протестантського спрямування (євангельські християни, баптисти, п'ятидесятники, духобори, іоанніти). У цей період під жорнова репресій потрапляли активні віруючі, незалежно від їхньої конфесійної приналежності, які раніше були взяті на облік енкаведистів, але не були засуджені.

У порівнянні з попередніми роками жодної оригінальності не міститься й у формулюванні обвинувальних вироків; як і раніше, вигадувалися різноманітні «контрреволюційні групи», «антирадянські сектантські організації», інкримінувалася «антирадянська» чи «контрреволюційна діяльність», а подеколи – просто належність до якоїсь релігійної групи, що само по собі вже було злочином, адже радянською атеїстичною владою члени «сект» зараховувалися до класових ворогів радянського народу, потенційних державних зрадників.

У 1940–1941 рр. найпоширенішим покаранням обласних судів було ув'язнення «сектантів» у ВТТ на терміни від 5 до 10 років (часто з подальшим ураженням прав, рідше – конфіскацією майна). З червня 1941 р. арешти почастишали, а вирокі судів або трійок НКВС стали суворішими – аж до розстрілу, як і під час «великого терору». У такий спосіб в умовах війни проти нацистської Німеччини та її союзників власті видаляли «неблагонадійний» елемент із соціалістичного суспільства. Характерно, що навіть після окупації Дніпропетровської області евакуйовані в тил підслідні арештанти, вже знаходячись у глибокому тилу, ще навесні 1942 р. позбавлялися волі вирокami Особливих нарад НКВС.

Бібліографія

1. Архівний підрозділ УСБУ в Дніпропетровській області: [Текст]. Ф. 6 (Р), оп. 1, спр. 23961.
2. Бажан О. Репресії серед духовенства та віруючих в УРСР в часи «великого терору»: статистичний аспект: [Текст] / О. Бажан // 3 архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 2007. – № 2.

3. Безносова О.В. Репрессивная политика НКВД против евангеликов в Советской Украине (1925–1939 гг.): [Текст] / О.В. Безносова // История. – 2020. – №2 (88).
4. Игнатов В.Д. Палачи и казни в истории России и СССР / В.Д. Игнатов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://loveread.ec/read_book.php?id=74563&p=84.
5. Курляндский И.А. О мнимом повороте Сталина к православной церкви: [Текст] / И.А. Курляндский // Вопр. истории. – 2008. – № 9.
6. Нікольський В.М. Репресивна діяльність органів державної безпеки СРСР в Україні (кінець 1920-х – 1950-ті рр.). Історико-статистичне дослідження: моногр.: [Текст] / В.М. Нікольський. – Донецьк, 2003.
7. Реабілітовані історією: у 27 т. Дніпропетровська область: у 2 кн. Кн. 2: [Текст] / упоряд.: Є.І. Бородин, В.В. Іваненко, Л.Л. Прокопенко, Р.К. Терещенко. – Д., 2008.
8. Решетников Ю. Обзор истории Евангельско-баптистского братства в Украине / Ю. Решетников, С. Санников: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://yakov.works/history/20/iz_istori/reshetn.html.
9. Савин А.И. Репрессии в отношении евангельских верующих в Сибири в 1939–1941 гг. / А.И. Савин: [Текст] // Книга памяти жертв политических репрессий в Новосибирской области. Вып. 2. – Новосибирск, 2008.
10. Цыпин В. История Русской Церкви. 1917–1997: [Электронный ресурс] / В. Цыпин. – Режим доступа: https://azbyka.ru/otechnik/Vladislav_Tsypin/istorija-russkoj-tserkvi-1917-1997/6.
11. Ченцов В. Особливості «великого терору» 1937–1938 рр. на Дніпропетровщині: [Текст] / В. Ченцов, Д. Архірейський // 3 архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 2007. – №1.
12. Щелкунов А.А. Массовые репрессии против православной Церкви в Украинской ССР в 1939–1941 гг.: документы и материалы: [Текст] / А.А. Щелкунов // Вест. церковной истории. – 2019. – №1-2 (53/54).

УДК 101.1:140.8+304.44:316.744

К. А. Прокоф'єва

(Дніпро)

НАЙДАВНІШІ АРХЕТИПИ ЛЮДСТВА ЯК ПАРАДИГМИ СОЦІАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Розглядаються найдавніші архетипи людства у якості зразків соціальної комунікації в контексті археологічної класифікації найдавніших етапів історії та на тлі розпаду докласового суспільства.

Ключові слова: архетип, комунікація, соціум, доісторична культура, міф.

The ancient archetypes of humanity are considered as models of social communication in the context of the archeological classification of the most ancient stages of history and against the background of the collapse of pre-class society.

Keywords: archetype, communication, society, prehistoric culture, myth.

Дослідження первісної культури налічує безліч робіт та завжди є актуальним. В списку літератури до статті подано найбільш, з нашої точки зору, характерні приклади напрямів та окремих досліджень з цього приводу [1-31].

Перш за все, розглядається археологічна класифікація найдавніших етапів історії людства. У нижньому (ранньому) палеоліті (3 млн. – 100 тис. років тому) мавпоподібні люди – пітекантропи, синантропи блукали дрібними групами, займалися збиранням, полюванням; опанували вогонь; звукової мови, релігії та мистецтва в них не було. Знаряддя праці – кремнієві ручні рубила.

У середньому палеоліті (100 – 30 тис. років тому) примітивні люди, неандертальці, жили у печерах, винайшли одягу, спілкувалися за допомогою звукових сигналів та жестів. Мали знаряддя праці для виробництва знарядь праці. Виникає ритуал поховання покійників (раніше трупи кидали або з'їдали), тобто виникають певні релігійні вірування. З художнього досвіду – плями червоного кольору на стінах печер, насічки на кістках тварин.

Це культури збирання та полювання, тобто господарювання привласнення. Воно неефективне й може дати лише обмежену кількість продукту. Це в свою чергу обмежує і регулює кількість людей, які продукт вживають і на яких його треба розподілити.

У верхньому (пізньому) палеоліті (30 – 8 тис. років тому) закінчується біологічна еволюція, з'являються люди сучасного типу, йде формування рас, відбувається об'єднання у роди та родини, виникають моральні засади у людській спільноті (заборона на кровно-родинні шлюби – інцест). Знаряддя праці – різнобічні, зі складовими (наконечники для стріл). Виникає мова. З художніх виробів – барельєфи (видряпані у камені силуети людей та тварин), печерний живопис, орнамент на знаряддях праці, статуетки жінки-матері – палеолітичні Венери – символ праматері, який уособлює спільний для різних народів культ Богині-Матері. Вони мають такі риси: гіперболізація певних частин тіла (груди, стегна), відсутність рис обличчя. Відбувається перехід до продуктивного господарювання. Приручені собака, кішка та свиня.

У мезоліті (8 – 5 тис. років тому) виникають підстави для осілості – льодовик відступив, проте затопив Євразію річками. Винайдені човен та глиняний горщик. В образотворчому мистецтві сюжетно ускладнюються зображення («Лучники, що б'ються», «Жінки, що танцюють»), з'являються багатофігурні композиції, посилюється динаміка, але зображення не чіткі, ніби змазані.

У неоліті (5 – 4 тис. років тому) відбувається розквіт родового устрою. Виникають землеробство – палочно-мотичне та кочове (швидко стає осілим), скотарство, прядіння, ткацтво. У заплавах річок з'являються великі поселення – села, городища; общини з'єднуються у племена. Осілий спосіб життя сприяв накопиченню знань і досвіду. Виникає писемність. Виникають держави.

На території сучасної України перші пам'ятки культури датуються 1 млн. років. Знайдені вони у Закарпатті. Антропогенез в Україні відбувся відповідно до таких самих стадій розвитку людини, що й в інших регіонах Землі. Палеолітичні стоянки первісних людей відкриті археологами на всій території України. Найбільш відомі з них: Мізинська (на Десні), Кирилівська (на території сучасного Києва), Кам'яна Могила (біля Чернігова), Молодове (у Чернівецькій обл.), Пронятин (у Тернопільській обл.). Мезолітичні та неолітичні поселення на території України представлені Трипільською культурою (назва за першим місцем її виявлення біля с. Трипілля у Київській обл., 19 ст.).

Особливості первісного світосприйняття пов'язані з тим, що культура того часу не має розвиненої релігійної системи. Проте людська свідомість створює складні уявлення про свій стан, зв'язок з оточуючим середовищем та місцем у ньому. Це реалізується через:

– магію (від лат. «magia» – чаклунство) – віру в опосередковану надприродну можливість впливу практичної дії людини на об'єктивну дійсність (викликати дощ, вилікувати хворого, піймати здобич, завдати шкоди ворогові тощо). Магія відрізняється від релігії тим, що чаклун має розраховувати тільки на власні сили, а не кликати на допомогу більш могутню істоту – Бога. Магія поділяється на симільну (контактну) та парціальну («pars» – частина). У симільній – вплив спрямовується на зображення чи фігурку того, на кого скеровано чаклунство. У парціальній діє принцип «частина дорівнює цілому»;

– фетишизм (від лат. «fitico» – зроблений) – віру в надприродні можливості окремих матеріальних речей. Найбільш поширена форма фетишизму – носіння амулетів, що оберігають людину;

– тотемізм (від півн.-амер. от-тотем – його рід) – віру в існування надприродного зв'язку та кровної близькості родової групи з певною твариною чи рослиною, предметом чи природним явищем, так званим тотемом (об'єктом релігійного шанування), що є не тільки божеством, а й родичем та другом і на який можна вплинути засобами магії;

– анімізм (від лат. «anima» – душа) – віру в існування душі у кожному предметі чи речі, силі або явищі природи, тварині, рослині.

Ці релігійні вірування не мають самостійного значення, а пов'язані між собою та органічно включені в обряди, які супроводжують найважливіші події життя людей. Суспільство не має й професійних служителів культу.

Найважливіший обряд – ініціація – посвята молоді у дорослі. Це знайомство з родовими звичаями, таємницями, віруваннями, що закінчувалося іспитом на витримку. Ті, що пройшли ініціацію вважались дорослими, підготовленими до важкого та відповідального життя.

Далі розглянемо міф як першу форму духовно-практичного освоєння світу людиною. Слово «міф» означає оповідь, оповідання. Окремі оповіді складаються у систему життєвих уявлень народу – міфологію. На тій стадії, коли людина ще не мала розвинутих засобів виробництва та наукових знань, відчувала себе безсилою у боротьбі з природою, вона створювала у своїй уяві надприродний світ.

Вчені розділили міфи на:

- космогонічні (грец. «kosmos» – всесвіт) – про виникнення світу з хаосу;
- антропологічні (грец. «antropos» – людина) – про виникнення людини;
- есхатологічні (грец. «eschatos» – останній) – про кінець світу;
- етіологічні (грец. «aitia» – причина) – про виникнення різних речей та явищ.

Міфи пояснюють певні ритуали. Міфологічні оповіді були джерелами та засобами передачі традицій та навичок. У первісності вони замінювали мистецтво, науку, бо давали знання про все, що потрібно знати дорослій людині.

Первісний міф не мав писемності, ніс у собі засоби, що спиралися на слово та пам'ять. Колективний досвід первісності містився у пам'яті живих людей, мав постійно відтворюватися та зачуватися.

Первісна картина світу удає природні явища наслідками чийхось дій. Кожна людина може викликати жахливий катаклізм необачністю чи з наміром. Уся природа складається з персонажів, які знаходяться у свояцтві з людьми. Мерці залишаються у товаристві людей та духів як покровителі або демони чи перевертні.

У міфологічній свідомості склалася чітка картина світу: Верхній Світ (небесний), Середній (світ людей), Нижній (підземний). Всі три реальності – прозорі, можна «мандрувати» крізь них. Коли людина вмирає, вона переміщується із землі у інший світ, набуваючи іншого вигляду.

Найважливішими елементами міфологічної картини світу є:

– Світове Дерево (Космічне Дерево, Дерево Життя) – центральна вісь, яка не дає небу впасти на Землю. Цей образ існує у різних народів, іноді набуває форми Світового Стовпа, Небесної колони, Моста. Це – найфундаментальніший архетип людства;

– табу – заборона, яка регулює все життя первісного колективу (що *не* їсти, де *не* жити, що *не* зображувати тощо);

– синкретизм (від грец. «synkretismos» – поєднання) – злитність, нероз'єднаність, первісний нерозвинутий стан міфосакрального світогляду, у якому молитви, співи, танці тощо існують разом як єдине ритуальне ціле. З цієї синкретичної форми згодом виникає наука (бо людина осягає мислення), мистецтво (бо є потреба духовного самовираження).

Міфологія – світогляд суспільства безпосереднього спілкування. Досвід обмежений особистими контактами, мета – виживання родинного колективу; все має душу та наділяється людськими прагненнями. Різниця між соціальним та природним відчувається слабо, світ – це велика община родичів та сусідів.

Далі відбувається розпад докласового суспільства. З початком трудової діяльності мова була так само необхідна людині, як і засоби праці, й удосконалювались вони одночасно. За мовою стоїть певний обсяг соціальної інформації. Коли ця інформація сягає певної кількості, вона об'єктивно сприяє виникненню способів її фіксації – писемності. Це зумовлює величезний стрибок у розвитку культури, бо писемність, фіксуючи його (цей розвиток) у часі та просторі, робить досягнення її (культури) незворотними.

Розвиток писемності – одна з необхідних умов переходу до цивілізації. За нею стоїть не лише наявність графічного засобу фіксування інформації, а й якість соціально-культурного розвитку людства.

Писемність пройшла довгий шлях розвитку, мала три головних типи письма, що історично змінюють один одного:

– піктографія (від лат. «pictus» – розмальований та грец. «grapho» – пишу) – малюнкове письмо або картинопис – спосіб письма, де умовними знаками є схематичні малюнки, які наочно зображують предмети та явища дійсності;

– ідеографія (від грец. «idea» – поняття) – спосіб письма, де умовними знаками є цифри або ієрогліфи, які позначають суть, зміст слова або поняття;

– фонографія (від грец. «phone» – голос) – спосіб письма, де умовними знакам є літери, які означають звукові елементи слова – склади або звуки. Перше літерно-звукове письмо створили фінікійці у 12 – 10 ст.ст. до н.е. (алфавіт на 22 букви).

Крім зачатків писемності у культурі цього періоду закладаються підвалини релігійних вірувань. На зміну культу тваринних предків – тотемів приходять культи божественних героїв та покровителів різних занять. З'являються «спеціалізовані» божества, що керують крамарством, війною, скотарством, шлюбом, ремісництвом тощо. Сонм духів та божків упорядковується, перетворюється на пантеон (відносно обмежене коло божественних персонажів, що об'єднані, як правило, родинними узами) та антропоморфізується (надприродні істоти набувають людського вигляду).

Вдосконалюються засоби праці. Землеробство у 5 – 4 тис. до н.е. після приручення великої рогатої худоби стає плужним. Для виготовлення плугів використовували шліфований камінь, а потім бронзу.

Збільшується кількість населення, виникають міські поселення. З'являється архітектура – глиняні та дерев'яні споруди (житло та культові приміщення). Розвиваються ремесла та торгівля.

Підвищення ефективності сільського господарства супроводжувалося появою додаткового продукту. Його розподіл викликає зростання такого соціального явища як насильство. Воно стає головним джерелом привласнення додаткового продукту. Єдність, рівність, характерні для відносин землеробської общини й засновані на внутрішніх зв'язках поступово зникають. Соціальні стосунки починають визначатись владою правителів окремих поселень та міст.

Для них характерні цивілізаційні особливості – фіксовані території та постійна централізована влада.

Успіхи продуктивного господарювання й усього комплексу ранньої аграрної культури привели до появи перших держав. Почалась епоха цивілізацій.

Бібліографія

1. Кабо Р.В. Первобытная доземледельческая община: [Текст] / Р.В. Кабо. – М., 1986.
2. Леви-Брюль Л. Сверхъестественное в первобытном мышлении: [Текст] / Л. Леви-Брбль. – М., 1994.
3. Леви-Строс К. Структурная антропология: [Текст] / К. Леви-Строс. – М., 1983.
4. Малиновский Б. Избранное: аргонавты западной части Тихого океана: [Текст] / Б. Малиновский. – М., 2004.
5. Малиновский Б. Магия. Наука. Религия: [Текст] / Б. Малиновский. – М., 1998.
6. Мелетинский Е.М. Аналитическая психология и проблема происхождения архетипических сюжетов: [Текст] / Е.М. Мелетинский // Вопр. философии. – 1991. – № 10.
7. Мелетинский Е.М. Поэтика мифа: [Текст] / Е.М. Мелетинский. – М., 1978.
8. Радин П. Трикстер: исследование мифов североамериканских индейцев с комментариями К.Г. Юнга и К.К. Кереньи: [Текст] / Пол Радин. – СПб., 1999.
9. Ромашко В.А. Заключительный этап позднего бронзового века Левобережной Украины (по материалам богуславско-белозерской культуры): [Текст] / В.А. Ромашко. – К., 2013.
10. Михайлюк О.В. Історія і міф як способи осмислення минулого (до проблеми генетичної спорідненості та відмінності): [Текст] / О.В. Михайлюк // Філософія, культура, життя. Вип. 22. – Д., 2003.
11. Токарев С.А. Еще раз о религии как социальном явлении: [Текст] / С.А. Токарев // Сов. этнография. – 1981. – № 1.
12. Токарев С.А. О жертвоприношениях: [Текст] / С.А. Токарев // Этнограф. обозрение. – 1999. – № 5.
13. Токарев С.А. О религии как социальном явлении: [Текст] / С.А. Токарев // Сов. этнография. – 1979. – № 3.
14. Токарев С.А. Ранние формы религии и их развитие: [Текст] / С.А. Токарев. – М., 1964.
15. Токарев С.А. Ранние формы религии: [Текст] / С.А. Токарев. – М., 1990.
16. Токарев С.А. Религия в истории народов мира: [Текст] / С.А. Токарев. – М., 1986.

17. Тэйлор Э. Первобытная культура: [Текст] / Э. Тэйлор. – М., 1939.
18. Фрэзер Д.Д. Золотая ветвь: исследование магии и религии: [Текст] / Д.Д. Фрэзер. – М., 1983.
19. Элиаде М. Аспекты мифа: [Текст] / М. Элиаде. – М., 1995.
20. Эстес К.П. Бегущая с волками. Женский архетип в мифах и сказаниях: [Текст] / К.П. Эстес. – К.; М., 2003.
21. Юнг К.Г. Архетип и символ: [Текст] / К.Г. Юнг. – М., 1991.
22. Campbell J. Historical atlas of mythology: [Text] / J. Campbell. – N.Y., 1988.
23. Campbell J. The Masks of God: [Text] / J. Campbell. – N.Y., 1959–1968.
24. Campbell J., Abadie M.J. The Mythic Image: [Text] / J. Campbell, M.J. Abadie. – Princeton, 1981.
25. Deursen A., van. Der Heilbringer. Eine ethnologieshe Studie über den Heilbringer bei den nord-amerikanischen Indianern: [Text] / A. van Deursen. – Groningen, 1931.
26. Ehrenreich P. Götter und Heilbringer. Eine ethnologische Kritik: [Text] / P. Ehrenreich // Zeitschrift für Ethnologie. – 1906. – Jah. 38. – H. IV-V.
27. Halapsis A.V. Historical Process and Heavenly Management: Hesiod's Message: [Text] / A.V. Halapsis // ScienceRise. Vol. 22 – 2016. – №5/1.
28. Halapsis A.V. The Measure of All Gods: Religious Paradigms of the Antiquity as Anthropological Invariants: [Text] / A.V. Halapsis // Anthropological Measurements of Philosophical Research. Vol. 14. – 2018.
29. Halapsis A.V. Ultima ratio deorum: [Text] / A.V. Halapsis // Anthropological Measurements of Philosophical Research. Vol. 10. – 2016.
30. Sapir E. Indian legends from Vancouver Island: [Text] / E. Sapir // Journal of American Folklore. Vol. 72. – 1959.
31. Sapir E. Some aspects of Nootka language and culture: [Text] / E. Sapir // American Antropologist. – 1911. – № 13.

УДК 321.011:65.012.8

О. М. Решетілова

(Дніпро)

ІНФОРМАЦІЙНА СВОБОДА ТА ІНТЕРЕСИ ЯК ПРІОРИТЕТИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Аналізуються аспекти інформаційної свободи та інтересів як основних чинників інформаційної безпеки держави.

Ключові слова: інформаційний простір, інформаційний суверенітет, інформатизація, інформаційна безпека.

Aspects of information freedom and interests as the main factors of information security of the state are analyzed.

Keywords: information space, information sovereignty, informatization, information security.

Розвиток глобальних процесів на основі всеосяжної інформатизації створює широку різноманітність інформаційних загроз – від витіснення на внутрішньому інформаційному ринку вітчизняних продуктів більш конкурентоспроможними аж до ведення цілеспрямованих інформаційних війн.

Згідно із доповіддю Національної ради, інформаційні війни будуть домінантним фактором у нинішньому столітті. Вони вестимуться на всіх рівнях соціальної структури людства між блоками держав включно. Сучасна інформаційна революція розгортається на фоні інформаційних війн, які своєю головною метою ставлять підрив національної безпеки держави. Із урахуванням таких підходів безпекова інформаційна функція держави в усіх регіонах світу набуває особливої важливості [3, с. 42].

Наявна ситуація у світовому інформаційному просторі обумовлена наступним:

- більшість країн світу зіштовхнулася з проблемами кібертероризму, кіберзлочинності та іншими проблемами інформаційної безпеки;
- протягом останніх десятиліть спостерігається тенденція до поширення інформаційної агресії і насилля;
- набувають поширення агресивна реклама, спроби маніпуляції свідомістю людини, періодично проводяться інформаційно-психологічні операції;
- майже у 120 країнах світу (за оцінками експертів) ведуться розробки інформаційної зброї або її елементів (для порівняння – розробки зброї масового знищення здійснюються у близько 20 країнах);
- наслідки використання сучасної інформаційної зброї (згідно з висновками вчених та експертів європейських країн, України і США) можуть бути зіставленими із застосуванням зброї масового ураження;
- новітні виклики і загрози в інформаційній сфері становлять реальну загрозу безпеці людства та міжнародному правопорядку [5, с. 43].

Аналіз аспектів розвитку інформаційного суспільства, інформаційної глобалізації та інформаційного протистояння в сучасних умовах загалом

засвідчив наявність низки проблем організаційно-правового змісту у сфері інформаційної безпеки України, а саме:

- недосконалість державної політики з питань інформаційної безпеки – відсутність стратегічного рівня забезпечення інформаційної безпеки;

- неналежний рівень інформаційного супроводження зовнішньої та внутрішньої політики України;

- відсутність дієвих механізмів експертної оцінки інформаційної продукції, поширення якої створює загрозу інформаційній безпеці щодо прав людини, інтересам суспільства та держави;

- відсутність ефективних механізмів залучення громадськості та приватного сектору України до протидії негативним інформаційним впливам, міжнародної співпраці у цій сфері;

- наявність законодавчих та організаційних прогалин у сфері обігу інформації з обмеженим доступом.

При цьому сучасні виклики інформаційній безпеці України зумовлені як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками:

- внутрішні – найбільшою мірою пов'язані з відсталістю інформаційних технологій в Україні від провідних країн світу, низьким рівнем інформатизації, розпорошеністю повноважень органів державної влади та законодавства в інформаційній сфері;

- зовнішні – загальносвітові тенденції створення та застосування інформаційних технологій та намаганнями іноземних суб'єктів впливати на світовий та вітчизняний інформаційний простір з метою забезпечення власних інтересів, залежність від іноземного програмного забезпечення.

Питання інформаційної безпеки України, її стану і перспектив розвитку, методологічне та теоретичне підґрунтя досліджуваної проблеми висвітлювалося в наукових працях таких вітчизняних та зарубіжних авторів, як: І. Арістова, В. Бебик, А. Гальчинський, О. Голобуцький, П. Друкер, Я. Жаліло, О. Зоценко, І. Колідушко, А. Колодюк, Е. Лемберг, Є. Макаренко, Н. Марчук, Г. Почепцов, А. Пшеворський, М. Роуз, С. Чукут та інші.

Забезпечення національної безпеки здійснюється за умови пріоритетності національних інтересів, необхідності своєчасного вжиття заходів, адекватних характеру і масштабам загроз цим інтересам, і ґрунтується на засадах правової демократичної держави. А оскільки у сучасних умовах інформаційна безпека є

частиною національної, то тут теж повинен бути пріоритет національних інтересів в інформаційній сфері.

Відтак, на сучасному етапі державі слід зосередитись на двох основних напрямках:

- зробити внутрішній український простір сучасним, повноструктурним та конкурентоспроможним;
- забезпечити інформаційну присутність держави в світі та просувати її позитивний імідж.

Незважаючи на те, що на сьогодні науковцями виділяється дві складових забезпечення інформаційної безпеки – активна і пасивна (розвиток і захист) [6, с. 30-34], у переважній більшості, система працює на протидію загрозам, тобто на пасивну складову.

Однак, аналіз практики країн ЄС свідчить про те, що інформаційна безпека повинна бути побудована на моделі стратегічного мислення: вжиття заходів для захисту цілей, їх утримання й забезпечення безпеки на основі принципів демократії, прав людини, захищеного Інтернету.

Разом з тим, інформаційна безпека є невід’ємним напрямом розбудови інформаційного суспільства, розвиток якого повинен відбуватись не тільки через нарощування технологічних можливостей інформаційного обміну, але й через її глибоке усвідомлення усіма суб’єктами інформаційних відносин. Як наслідок, до проблем інформаційної безпеки на цьому етапі починають долучатися питання інформаційної етики, забезпечення приватності в умовах інформаційного суспільства, захисту від маніпулятивних інформаційних впливів тощо.

Відтак, основними напрямами державної політики з питань національної безпеки України в інформаційній сфері є:

- забезпечення інформаційного суверенітету України;
- вдосконалення державного регулювання розвитку інформаційної сфери шляхом створення нормативно-правових та економічних передумов для розвитку національної інформаційної інфраструктури та ресурсів, впровадження новітніх технологій у цю сферу, наповнення внутрішнього та світового інформаційного простору достовірною інформацією про Україну;
- активне залучення засобів масової інформації (далі – ЗМІ) до запобігання і протидії корупції, зловживанням службовим становищем, іншим явищам, які загрожують національній безпеці України;

- забезпечення неухильного дотримання конституційних прав на свободу слова, доступ до інформації, захист персональних даних, недопущення неправомірного втручання органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у діяльність ЗМІ та журналістів, заборони цензури, дискримінації в інформаційній сфері та переслідування журналістів за політичні позиції, за виконання професійних обов'язків, за критику;

- вживання комплексних заходів щодо захисту національного інформаційного простору та протидії монополізації інформаційної сфери України [4, с. 35].

Аналіз антиукраїнських дій в інформаційному просторі вказує на те, що слід зробити акцент на збереженні національної ідентичності та популяризації національної культури як базису не лише інформаційної безпеки України, але й, загалом, національної. Захист інформаційного суверенітету України виділяється як один із пріоритетних напрямів забезпечення національної безпеки. Проте законодавство не містить адекватного тлумачення зазначеного поняття, як і конкретних механізмів його забезпечення.

Так, на сьогодні взагалі відсутній механізм ефективного та швидкого блокування (обмеження доступу) ресурсів із протиправним контентом, зокрема розміщених на технічних майданчиках за кордоном, як і власне визначення шкідливого контенту.

Окрім цього, відсутній механізм запобігання та протидії поширенню інформаційної продукції антиукраїнського змісту, шляхом визначення загальних критеріїв її віднесення до заборонених для розповсюдження; визначення суб'єкта, який би виконував функцію експертного оцінювання інформаційної продукції, що містить заклики до порушення конституційного ладу, територіальної цілісності, пропаганди війни, фашизму, національної та релігійної ворожнечі.

Поряд із поняттям «інформаційний суверенітет» широко вживається «цифровий суверенітет», яке тісно пов'язане з поняттям «кібервійна», що є продовженням війни за допомогою інформаційних і комунікаційних систем, проте із двома фундаментальними відмінностями: вона не призводить до фронтального протистояння ворогуючих сторін та прямих жертв [2, с. 114].

Зважаючи на низку важливих проблем, що заважають створити ефективно діючу національну систему протидії загрозам в кіберпросторі, а саме: термінологічна невизначеність, відсутність належної координації

діяльності відповідних відомств, залежність України від програмних та технічних продуктів іноземного виробництва, складнощі із кадровим наповненням відповідних структурних підрозділів актуальним є питання побудови системи кібернетичної безпеки.

Застарілість, складність системи охорони державної таємниці та службової інформації, створення умов для її несанкціонованого розповсюдження, переважна «паперовість» носіїв такої інформації ставить питання щодо необхідності гармонізації інформаційного законодавства з нормами міжнародного права і правовими актами ЄС, РЄ і НАТО, що перш за все ґрунтується на невід'ємному праві доступу до інформації. І в першу чергу, саме держава має забезпечувати якісний доступ всіх категорій громадян до виробленої нею інформації, як до офіційних матеріалів, так і до роз'яснення змісту своєї власної діяльності.

Окрім цього, аналіз законодавства розвинутих країн вказує на те, що право на доступ до інформації трансформується у право на комунікацію, яке передбачає не лише право на ознайомлення з інформацією, а й право участі у її створенні. Наприклад, замість розуміння публічної інформації як такої, що «надсилається» з політичної організації або державного органу громадянам, у Норвегії її розглядають як спільно вироблену та використану з громадянами, а також групами громадян самостійно, у спосіб активних інноваційних практик відтворення різних видів доступної інформації, урядової чи ні, у нові форми публічної інформації. Водночас доступ до «старої» інформації має бути настільки відкритим, щоб нова інформація могла створюватися та використовуватися без державного втручання [3, с. 45].

Ідея публічності відтепер реалізується через використання соціальних медіа в процесі обміну інформацією, які стали якісно новим явищем в системі горизонтальних інформаційних зв'язків та створили принципово нову ситуацію в соціальній сфері суспільства, створивши умови для організації віртуальних соціальних утворень, і їх зростаючий вплив на суспільне життя.

Відтак, пріоритетами удосконалення забезпечення інформаційної безпеки вважають:

1) удосконалення правового забезпечення інформаційної безпеки шляхом розробки її концептуальних основ:

- визначення або уточнення завдань, функцій і повноважень суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки України;

- забезпечення інформаційного суверенітету України з метою недопущення інформаційної залежності та інформаційної експансії з боку інших держав чи міжнародних структур;

- сприяння розвитку міжнародного співробітництва в інформаційній сфері в умовах перегляду його принципів і механізмів, посиленню міжнародно-правової відповідальності за використання в інформаційній сфері сил і засобів, які негативно впливають або створюють загрози людині, суспільству, державі;

2) зміцнення організаційних основ забезпечення інформаційної безпеки:

- вирішення питання координації діяльності суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки, зокрема у сфері протидії інформаційній агресії, забезпечення кібернетичної безпеки України;

- налагодження системи державно-приватного партнерства у сфері забезпечення інформаційної безпеки;

- запровадження системи демократичного контролю за діяльністю державних суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки;

- розвиток комунікаційної політики у стосунках «держава-суспільство» [2, с. 218].

Разом з тим, необхідною є розробка програм освітньо-виховного впливу, спрямованого на формування здатностей забезпечення власної інформаційної безпеки, зокрема підвищення рівня культури використання засобів оброблення інформації, оприлюднення власної інформації та способів її захисту, критичного ставлення до інформації.

Для успішного входження нашої держави в міжнародні інформаційні обміни необхідно зосередитись насамперед на таких напрямках у сфері правової діяльності: розробляти систему правових актів, спрямованих на якісне збереження національних інформаційних ресурсів, їх розвиток і ефективне використання в національних інтересах; здійснювати необхідну адаптацію національного інформаційного законодавства до загальновизнаної міжнародної правової бази з метою активізації своєї участі у інформаційних обмінах; брати активну участь у міжнародній правотворчості, що має оперативно регламентувати нові явища в сфері інформатизації; сформувати правову базу для регламентації участі у міжнародній діяльності щодо забезпечення дотримання міжнародного законодавства, боротьби з кібертероризмом та іншими видами інформаційної злочинності [1, с. 313].

Рівень розвитку та безпека інформаційного середовища, які є системоутворюючим фактором в усіх сферах національної безпеки, активно впливають на стан політичної, економічної, оборонної та інших складових національної безпеки України. В той самий час забезпечення інформаційної безпеки являє собою важливу самостійну сферу національної безпеки.

Отже, у сучасних умовах важливою складовою національної безпеки є інформаційна безпека України, що виступає станом захищеності національних інтересів в інформаційній сфері, оскільки, захист інформаційного суверенітету держави є одним із пріоритетних напрямів забезпечення національної безпеки.

Бібліографія

1. Грицун О. Питання міжнародно-правового регулювання інформаційного тероризму: [Текст] / О. Грицун, О. Олександрівна // Часопис Київського університету права. – 2014. – № 4.
2. Зеленін В. В. По той бік правди: НЛП як зброя інформаційно-пропагандистської війни. Т.1: НЛП ХХ століття: [Текст] / В.В. Зеленін. – Вінниця, 2014.
3. Нестеряк Ю. В. Міжнародні критерії інформаційної безпеки держави: теоретико-методологічний аналіз: [Текст] / Ю.В. Нестеряк // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2013. – № 3.
4. Пашков А.П. Інформаційна безпека як складова національної безпеки: [Текст] / А.П. Пашков // Безпека життєдіяльності. – 2014. – № 11.
5. Сенченко О. Інформаційні війни як фактор трансформації соціальних систем: [Текст] / О. Сенченко // Вісник Книжкової палати. – 2015. – № 9.
6. Соснін О. Про вимір інформаційно-психологічних загроз і корупції в інформаційно-комунікаційній діяльності держави: [Текст] / О. Соснін // Зовнішні справи. – 2015. – № 6.

УДК 378

О. П. Лучанінова

(Дніпро)

АДАПТАЦІЙНІ ЗМІНИ В ОСВІТНЬО-ВИХОВНІЙ СИСТЕМІ ЗВО

Розкрито умови для адаптаційних процесів у вищій освіті та подано заходи, організовані на рівні МОН та ЗВО.

Ключові слова: адаптаційні зміни, освітньо-виховна система, освітні послуги.

Conditions for adaptation processes in higher education are revealed and measures organized at the MES and HEA level are presented.

Keywords: adaptation changes, educational system, educational services.

Раскрыты условия для адаптационных процессов в высшем образовании и представлены мероприятия, организованные на уровне МОН и ЗВО.

Ключевые слова: адаптационные изменения, образовательно-воспитательная система, образовательные услуги.

Добре освічені, висококваліфіковані громадяни є ознакою прогресу будь-якої держави ХХІ ст., коли світ є таким складним, суперечливим і конфліктним. Мова йде про відродження виховної системи у ЗВО на всьому пострадянському педагогічному просторі. В умовах ринкової економіки збереження централізованої і регульованої державою системи освіти, втрати, які зумовлені тим, що випускники, не затребувані на ринку праці, будуть накладатися на інтелектуальний потенціал країни і можуть бути пролонговані на багато років уперед.

Потрібно вчитися прогнозувати попит на фахівців того або іншого профілю на п'ять-десять років уперед і відповідати на нього змінами в навчальних планах і програмах. Отже, адаптаційні зміни в освітньо-виховній системі закладу можливі, якщо освітні послуги надаються лише через ринок освітніх послуг.

Фундаментальні принципи функціонування освітньо-виховної системи відповідно до європейських стандартів:

- створення єдиних європейських стандартів вищої освіти,
- розроблення загальних критеріїв оцінювання якості освіти;
- введення трансферно-накопичувальної системи освітніх кредитів;
- взаємне визнання країнами ЄС дипломів європейських ЗВО.

Мета Європи – економіка (Лісабонська Стратегія), заснована на знаннях та якості освітніх програм і сертифікації.

Україна з 2005 року проводить адаптаційні процеси у вищій освіті.

Умови для адаптаційних процесів у вищій освіті:

- наявність у ЗВО системи якості;
- зміна корпоративної культури освітньої організації, культури і кваліфікації керуючого персоналу середньої ланки;
- мотивація персоналу освітніх закладів;
- підвищення рівня відповідальності освіти вимогам сучасності;

- застосування системного підходу до менеджменту якості в освіті;
- підвищення рівня відповідальності освіти вимогам сучасності;
- вимоги до підготовки кадрів, розвитку менеджменту якості (кожен НПП

має брати участь у досягненні високої якості навчання; кожна кафедра, інститут повинні мати своїх «замовників» і «постачальників» і забезпечувати їх широким спектром освітніх послуг; система управління якістю буде ефективною, якщо усі кафедри й інші підрозділи ЗВО мають виконувати свою щоденну роботу відповідно до стандартного процесу і його удосконалення; колективна організація роботи, створення команд, виховання персоналу в дусі прихильності базовим цінностям, довіри, поваги, відкритості і т. ін.)

В умовах інформаційного суспільства ЗВО кардинально змінює такі свої основні складові, як організаційна структура, методи і форми навчання, викладацький склад. Так, наприклад, привабливою та доступною стає дистанційна форма навчання засобами Інтернету, зміни у змісті вищої освіти, нова модель управління, цілісний розвиток особистості.

Нові парадигмальні підходи передбачають якісне оновлення змісту освіти відповідно до пріоритетних цілей освіти. Вони охоплюють через забезпечення зростання її розумового, етичного, естетичного, емоційного, фізичного та соціального потенціалу.

На теренах вищої світи на рівні МОН вже організовано низку заходів:

- відбулася відміна ідеологічних обмежень – деякі науки перестали бути знаряддям ідеології та пропаганди певних соціально-політичних доктрин;
- ухвалено Національну доктрину розвитку освіти України у XXI столітті;
- впровадження компетентнісного підходу до процесу підготовки фахівців у навчальних закладах різного рівня;
- перехід на кредитно-модульну систему оцінки знань студентів;
- здійснення спільних наукових і освітніх проєктів;
- змінення змісту освіти на рівні реалізації навчального процесу;
- впровадження нових ефективних форм і методів організації всього навчально-виховного процесу.

На рівні окремих ЗВО в межах адаптації до змін у суспільстві й освіті зокрема, ми відзначаємо:

- змінено навчальні програми, які орієнтовано на світовий досвід, як розвитку наукової психології, так і досвіду її викладання;
- впроваджено нові навчальні дисципліни;

- відбувається розширення теоретичних і методологічних підходів;
- відбулася переорієнтація навчальних програм на збільшення практичної складової підготовки майбутніх фахівців;
- змінено обсяг годин на викладання різних предметів, співвідношення годин для аудиторної та самостійної роботи при вивченні різних курсів тощо;
- впроваджено нормативні та вибіркові навчальні дисципліни;
- впроваджено спеціалізацію фахівців, для реалізації цього процесу обрано найзатребуваніші в наш час на ринку праці спеціальності;
- впровадження прогресивного світового досвіду викладання;
- відбувається впровадження нових підручників;
- впровадження нових методичних підходів до організації навчального процесу;
- впровадження нетрадиційного проведення лекцій (лекція-диспут, лекція-есе, проблемна лекція, консультативна лекція; використання мультимедійних проєкторів для подачі візуального матеріалу і т. ін.);
- набувають поширення нові форми проведення практичних занять (складання студентами робочих програм; проведення «круглих столів»; конференцій; робота з термінологією; проведення ділових ігор, тренінгів різного спрямування та ін.);
- впровадження нових форм організації самостійної роботи студентів (зокрема, виконання індивідуальних завдань дослідницького характеру та ін.);
- впровадження нових форм контролю знань (як от, тестів для оцінки рівня засвоєння навчального матеріалу, зокрема, комп'ютерних) та ін.;
- зміна підходу як до значення, так і процесу вивчення іноземних мов [1, с. 374-375].

Важливу роль в адаптації освітньо-виховної системи ЗВО відіграють підходи до навчання й виховання у вищій школі. Нові підходи у навчанні й вихованні студентської молоді – це визначені і обумовлені конкретно-історичним моментом напрями передачі культурно-історичного досвіду людства, формування у студентів професійних знань, умінь і навичок, а також моральних, фізичних, розумових, естетичних та інших якостей.

Настав час перейти до парадигми самореалізації особистості у вільному суспільстві. Отже, вимальовується основна мета освіти – формування особистості, здатної до постійної самореалізації. І головним у процесі навчальної, освітньої діяльності між студентом і викладачем повинно бути, так

зване, діалогічне поле, в межах якого вільно може відбуватися проектування вихованої людини та фахівця.

На часі науково-парадигмальні підходи до розуміння природи, розвитку, оновлення або адаптації виховної системи, відповідно до особливостей парадигми педагогічної, як сукупності «...теоретичних, методологічних та інших установок, які прийняті науковим педагогічним співтовариством на кожному етапі розвитку педагогіки, якими керуються у якості зразка (моделі, стандарту) при вирішенні педагогічних проблем, певний набір приписів (регулятивів)» [2, с. 233].

Суспільство стає дедалі більш людиноцентристським. Індивідуальний розвиток людини, особистості за таких умов є, з одного боку, основним показником прогресу, а з іншого – головною передумовою подальшого розвитку суспільства. Ось чому найбільш пріоритетними сферами в ХХІ столітті стають наука – як сфера, що продукує нові знання, та освіта – як сфера, що олюднює знання та забезпечує індивідуальний розвиток людини, тобто виховує її.

Розуміємо процес виховання у вищій школі як такий, що завжди спрямований на зміну поглядів, переконань, ідеалів, звичок та поведінки студентів. Завдання вищої школи сьогодні – створити нову молоду людину, виховати такі її якості, як високий професіоналізм, активність, діловитість, мобільність, почуття відповідальності, уміння працювати, швидко орієнтуватися в ситуації, приймати самостійні рішення, поважати працю, формувати потребу в постійному оновленні знань і самовдосконаленні, розвивати культуру міжособистісного спілкування тощо. Всі ці завдання пов'язані зі зміною виховної парадигми у вищій освіті та адаптаційними процесами освітньо-виховної системи будь-якого ЗВО.

Бібліографія

1. Вінтюк Ю.В. Вплив глобалізаційних та інтеграційних процесів у суспільстві на зміст підготовки майбутніх психологів: [Текст] / Ю.В. Вінтюк // Молодий вчений – 2017. – № 1 (41).
2. Коджаспирова Г.М. Словарь по педагогике: [Текст] / Г.М. Коджаспирова, А.Ю. Коджаспиров. – М.; Ростов н/Д, 2005.
3. Лучанінова О.П. Зміна виховної парадигми вищої освіти України на початку ХХІ століття: [Текст] / О.П. Лучанінова // Педагогіка формування творчої

УДК 378:159.9

М. Г. Складановська

(Дніпро)

МОТИВАЦІЯ ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ФАКТОР УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ

Аналізуються психолого-педагогічні умови формування мотивації до навчальної діяльності та педагогічні прийоми, що сприяють розвитку мотиваційної сфери сучасного студента.

Ключові слова: пізнавальні мотиви, когнітивні процеси, стиль педагогічного спілкування, дидактичні впливи.

Analyzes the psychological and pedagogical conditions of the formation of motivation for educational activities and pedagogical techniques that contribute to the development of the motivational sphere of the modern student.

Keywords: cognitive motives, cognitive processes, style of pedagogical communication, didactic influences.

Анализируются психолого-педагогические условия формирования мотивации учебной деятельности и педагогические приемы, способствующие развитию мотивационной сферы современного студента.

Ключевые слова: познавательная мотивация, когнитивные процессы, стиль педагогического общения, дидактическое воздействие.

Мотивація є однією з фундаментальних проблем як вітчизняної, так і закордонної психології. Це пов'язано з аналізом джерел активності людини, спонукальних сил її діяльності, поведінки. Вперше термін «мотивація» вжив А. Шопенгауер у статті «Чотири принципи достатньої причини» (1900-1910). У сучасній літературі мотивація (лат. «Motivatio») визначається як:

- система внутрішніх факторів, що викликають і спрямовують орієнтовану на досягнення мети поведінку людини або тварини;
- спонукання, що викликає активність організму і визначає її спрямованість;
- вся сукупність мотивів, які спонукають до досягнення мети.

Таким чином мотивація розуміється як джерело активності людини і одночасно як система побудників будь-якої діяльності.

Мета статті – аналіз психолого-педагогічних умов та прийомів формування мотивації студента до навчальної діяльності.

Учіння – специфічно людська діяльність, причому воно можливе лише на тому ступені розвитку психіки людини, коли вона здатна регулювати свої дії свідомою метою. Навчання висуває вимоги до пізнавальних процесів (пам'яті, уваги, мислення, уяви) і вольових якостей. У навчальній діяльності об'єднуються не тільки пізнавальні функції діяльності (сприйняття, увага, пам'ять, мислення, уява), а й потреби, мотиви, емоції, воля.

Як і будь-який інший вид, навчальна мотивація визначається цілою низкою чинників, специфічних для даної конкретної діяльності:

- характером освітньої системи;
- організацією педагогічного процесу в освітньому закладі;
- особливостями самого учня (стать, вік, рівень інтелектуального розвитку та здібностей, рівень домагань, самооцінка, характер взаємодії з іншими учнями і т. п.);
- особистісними особливостями викладача і, перш за все, системою його відносин до студента, до педагогічної діяльності;
- специфікою навчального предмета.

Навчальна діяльність завжди полімотивована. Найчастіше мотиви навчальної діяльності виступають у складному взаємопереплетенні й взаємозв'язках. Отже, перед викладачем стоїть завдання визначити домінуючий мотив навчальної мотивації студента, а також проаналізувати всі мотиви, на які ми можемо впливати.

До зовнішніх мотивів у структурі навчальної мотивації можна віднести негативні мотиви загрози відрахування з ЗВО, позбавлення стипендії, матеріальних нагород від батьків. До зовнішньої ж мотивації можна віднести і позитивні мотиви очікування гарного місця роботи й гідної зарплати в майбутньому (за умови успішного навчання), потреба в повазі, визнання референтною групою. До внутрішніх мотивів навчальної мотивації ми відносимо інтерес до самих знань, прагнення до розширення кругозору, прагнення опанувати обраний фах, стати компетентним фахівцем, потреба в самоактуалізації.

Але зовнішні мотиви, на мій погляд, завжди внутрішньо обумовлені. Адже для того, щоб зовнішні фактори стали стимулами до дії, необхідна значимість цих факторів для даної особистості. Вона визначається їх

відповідністю внутрішнім цінностям, переконанням, установкам. Зовнішні негативні чинники в якості мотивів уникнення невдач діють обмежений час, на відміну від внутрішньої пізнавальної мотивації.

Яким же чином ми можемо впливати на виникнення і розвиток пізнавальної мотивації студента? Я вважаю, що перш за все це постановка мети вивчення даної дисципліни, її завдань, можливості її застосування в майбутній професії, в спілкуванні з іншими людьми, в особистісному розвитку. Методика викладення матеріалу, зрозуміла для студента мова, ерудиція викладача, який включає в лекцію цікаві історичні факти, приклади з практики, ефект парадоксальності викликають інтерес у студента і полегшують сприйняття матеріалу.

І, звичайно, інтерактивні методи навчання: проблемне викладання, евристичні бесіди, круглі столи, дискусії, ділові ігри, мозковий штурм для вирішення поставленої проблеми, рішення запропонованих ситуаційних завдань, тренінги. Все це стимулює студента самостійно думати, робити висновки, висловлювати свою власну думку, вчитися відстоювати її й прислухатися до опонентів. Інтерес до такого навчання мобілізує увагу, підвищує інтенсивність сприйняття інформації, активізує мислення, приносить задоволення процесом і результатом діяльності, формує процесуально-змістовну мотивацію, сприяє розвитку креативності студента.

Стиль педагогічного спілкування може так само активізувати й інші види мотивації. Встановлення доброзичливих відносин зі студентською аудиторією, створення «безпечної» атмосфери під час занять, коли є місце гумору, посмішці, актуалізує мотив афіліації. Афіліативне спілкування приносить задоволення і прагнення продовжувати контакти з людьми, бути присутнім на таких лекціях. Якщо ж сам викладач викликає повагу своєю ерудицією, умінням пояснювати з урахуванням різнорівневої підготовки слухачів, психологічною культурою, то думка цього викладача стає референтною для студента. Це може формувати мотивацію ідентифікації з цією людиною, підвищуючи впевненість в собі і викликаючи душевний підйом. Таким чином, педагогічне спілкування має створювати оптимальні умови для розвитку мотивації навчання, творчої діяльності, забезпечувати сприятливий емоційний клімат, знімати психологічні бар'єри у навчанні та спілкуванні.

А чи потрібно це взагалі? Серед молодих викладачів і людей, не обтяжених психологічним знанням, часто поширена ілюзія: «той, хто хоче – той

буде вчитися, а з тим, хто не хоче, не варто й возитися – марно». Таким чином, наявність або відсутність мотивації до навчальної діяльності зводиться до особистісних особливостей студента, на які якщо і можна впливати зовні, то потрібно це було робити раніше: у родині, у школі. Безумовно, рівень інтелектуального розвитку студента, розвитку когнітивних процесів, його індивідуальні особливості (сила волі, допитливість, рівень культури, адекватна самооцінка) не можуть не впливати на рівень мотивації до навчальної діяльності. І сензитивні періоди для розвитку словесно-логічної пам'яті, абстрактного мислення, довільної уваги у віковій періодизації знаходяться набагато раніше студентського віку. І виховання людини відбувається, головним чином, у родині.

Все це так. Проте психологічні дослідження ефективності навчання призводять нас до результату, який спрощує вищезгаданий міф: «Пізнавальна мотивація виступає не стільки проявом стійкої особистісної риси, скільки відображенням заданих умов діяльності, дидактичних впливів». Безперечно, важливим чинником формування позитивної навчальної мотивації є високий вихідний рівень розумового розвитку індивіда. Але існує принципова можливість цілеспрямованого розвитку навчальної мотивації суб'єкта з орієнтацією на способи діяльності, а не на результат. Таким чином, для створення позитивної навчальної мотивації у першокурсників вкрай важливо розвивати розумові операції (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення) спеціальними завданнями і навчати прийомам навчальної діяльності.

Підсумки. Мотивація до навчальної діяльності – це складна багаторівнева система побудована, що включають в себе потреби, інтереси, ідеали, прагнення, установки, емоції, норми, цінності. Перш за все це розвинені вищі потреби особистості: пізнавальні, естетичні, самоактуалізаційні. Найбільший вплив на ефективність навчальної діяльності надає внутрішня пізнавальна мотивація.

Виділимо головні психолого-педагогічні аспекти, які має брати до уваги викладач:

- високомотивовані індивіди більше працюють і, як правило, досягають кращих результатів;
- менш здібний, але більш мотивований студент досягає найчастіше більшого успіху, ніж його більш здібний колега;

- надмірна складність діяльності призводить до зниження мотивації, якщо у індивіда ще не сформовані інтелектуальні дії, необхідні для розуміння і розв'язання завдань;

- несприятлива життєва ситуація, в якій зараз перебуває студент, може призвести до зниження як мотивації, так і ефективності пізнавальної діяльності;

- очікування неприємностей, покарань, незручностей (погрози батьків, викладачів, можливе відрахування з університету) – це негативна мотивація уникнення, яка може стимулювати до діяльності лише на короткочасний термін, доки існує реальна загроза;

- позитивна оцінка своїх здібностей і своєї компетентності, віра у свої можливості успішно виконати завдання – важливий мотиваційний чинник;

- педагог має використовувати мотиваційне переключення, тобто формування позитивного ставлення, інтересу до змісту дисципліни шляхом спроб пов'язати його з особистісно значущими для студента об'єктами чи діяльністю;

- мотиваційне зумовлення – це надання емоційного значення певному предмету або змісту, поширення емоційного переживання на новий зміст;

- з метою підвищення мотивації діяльності варто вдаватися до форм позитивного підкріплення: схвалення, підвищення статусу, високі рейтинги, оцінки, тестові бали, виявлення уваги до власних думок студента.

Дослідження психологів (Л.Д. Столяренко та ін.) підтверджують, що пізнавальна мотивація є не стільки виявленням особистісної риси, скільки відображенням заданих умов діяльності, дидактичного впливу.

Отже, викликати зацікавлення, сформувані пізнавальну мотивацію до вивчення, стимулювати допитливість студента, його творчу ініціативу – першочергове завдання викладача при плануванні занять та їх здійсненні.

Бібліографія

1. Занюк С.С. Психологія мотивації: навч. посіб.: [Текст] / С.С. Занюк. – К.: Либідь, 2002.
2. Лобанов А.П. Психологические основы организации контроля качества высшего образования: [Текст] / А.П. Лобанов // Высшая школа: проблемы и перспективы: Матер. 7-й Междунар. науч.-метод. конф. 1-2 ноября 2005. – Мн., 2005.
3. Складановська М.Г. Інноваційне навчання: активізація пізнавальної діяльності студентів: навч. посіб.: [Текст] / М.Г. Складановська. – Дніпропетровськ, 2014.

4. Столяренко Л.Д. Педагогічна психологія: [Текст] / Л.Д. Столяренко. – Ростов/Д, 2003.

УДК 378

Л. Л. Маркіна

(Дніпро)

**СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО СТВОРЕННЯ
АНДРАГОГІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Розглядаються андрагогічне середовище як складова освітньо-виховного простору закладу вищої освіти, визначаються шляхи оптимізації навчання дорослих в сучасних умовах.

Ключові слова: андрагогіка, неперервна освіта, навчання дорослих, інформаційні технології, контекстне навчання, мотивація, дистанційне навчання.

Andragogical environment is considered as a component of educational space of higher education institution, ways of optimization of adult learning in modern conditions are determined.

Keywords: andragogy, continuing education, adult learning, information technology, contextual learning, motivation, distance learning.

Рассматривается андрагогическая среда как составляющая образовательно-воспитательного пространства высших учебных заведений, определяются пути оптимизации обучения взрослых в современных условиях.

Ключевые слова: андрагогика, непрерывное образование, обучение взрослых, информационные технологии, контекстное обучение, мотивация, дистанционное обучение.

Нові умови існування людства у ХХІ столітті, необхідність вирішення багатьох глобальних проблем потребують змін в існуючих у теперішній час пріоритетів та цінностей. Значно більше уваги приділяється проблемі неперервної освіти, яка безпосередньо пов'язана з проблемами національної безпеки.

Звісно, що метою неперервної освіти є постійний розвиток в інтересах людини і суспільства. Ця мета стає ще більш значущою під впливом певних факторів світового характеру. Сьогодні держави світу орієнтуються на концепцію сталого розвитку, яка базується на високому професіоналізмі та

зменшення ризику у всіх сферах діяльності. Ключовою категорією освіти стає категорія розвитку особистості як суб'єкта діяльності, спілкування, культури.

Сталий розвиток – це стабільний соціально-економічний розвиток. Він означає поступовий перехід до розвитку, який забезпечує збалансоване накопичення соціально-ресурсного потенціалу з метою задоволення потреб нинішнього та майбутнього покоління. Під час пандемії стратегія сталого розвитку потребує зміни парадигми розвитку й дій у галузі економіки, соціальної сфери, науково-технічного прогресу, освіти. Посилюється роль та значення тієї частини освіти, яка забезпечує інтелектуальний ресурс суспільства.

У цьому контексті особливого значення набуває освіта дорослих, з якою у сучасному світі пов'язують досягнення соціально-економічної стабільності, сприятливих перспектив розвитку суспільства в цілому та окремих особистостей. Важливою ланкою діяльності закладів вищої освіти стає створення андрагогічного середовища, яке забезпечує функціонування різних форм навчання з метою задоволення освітніх потреб дорослих.

Основними складовими андрагогічного освітнього середовища є суб'єктно-цільова взаємодія, матеріально-технічне оснащення, управління розвитком соціально-професійних якостей особистості [3]. Освітнє середовище життєдіяльності дорослого має велике значення для його ціннісно-особистісного розвитку. Психологи дійшли висновку, що розвиток особистості дорослого, його мислення, засвоєння знань, формування вмінь здійснюється лише за умови активної діяльності. Тому основне завдання в процесі навчання дорослого є включення дорослого у самостійну творчу навчальну діяльність, розвиток здатності до самоуправління цією діяльністю.

Як свідчить досвід багатьох закладів вищої освіти, вирішенню цього завдання сприяють інформаційні технології. В останні роки вища школа істотно просунулась вперед на шляху інформатизації освіти, під якою розуміється процес забезпечення сфери освіти теорією і практикою розробки й використання сучасних нових інформаційних технологій, орієнтованих на реалізацію психолого-дидактичної мети навчання і виховання [2, с. 167].

Якісно змінилися і значно розширилися можливості обробки, передачі, одержання і збереження інформації. Поряд із цим, в контексті андрагогіки, проблема застосування нових інформаційних технологій у навчальному процесі є дуже актуальною.

Особливу роль набувають нові інформаційні технології, які інтегрують ідеї інформатизації навчального процесу з моделюванням професійної діяльності. Система переходу від професійної діяльності до навчання та від навчання до професійної діяльності може бути реалізована через соціальний та професійний контекст. Саме у контекстному навчанні знання, уміння, навички розглядаються як засоби вирішення завдань професійної діяльності. Основним є моделювання на мові знакових систем предметного та соціального змісту професійної діяльності, створення спеціальних ситуацій й фрагментів професійної діяльності.

Уміння дорослого використовувати такі технології є не тільки суспільною цінністю, але й особистісною цінністю, яка має величезне мотиваційне стимулююче значення. Звісно, що мотиваційно-ціннісне відношення дорослого до навчання визначається особистісною значущістю знань, коли кожний елемент знання усвідомлюється як засіб розв'язання життєво важливих практичних або вирішення професійних завдань. Мотивація визначається прагненням завдяки навчальній діяльності досягти професійного зростання та особистісної самореалізації. Тому важливо, щоб у процесі навчання здійснювалась об'єктивізація професійно-ціннісних знань та досвіду дорослої людини, яка навчається.

Окрім вказаних технологій доцільно використовувати широкий спектр освітніх реальних та імітаційних практик, які підтримують розвиток ключових професійних компетенцій дорослої людини. Зауважимо, що під час карантину, коли більшість дорослого населення знаходиться у самоізоляції, постає проблема впровадження сучасних технологій у дистанційну форму освіти, яка надає закладам вищої освіти можливість реалізовувати різноманітні освітні послуги дорослим суб'єктам навчальної діяльності із різних регіонів країни. Світовий досвід показує, що дистанційне навчання для дорослих є значно доступнішим та привабливішим, ніж очне навчання [1, с. 37].

Звісно, що певні кроки у впровадження дистанційної освіти у багатьох закладах вищої освіти вже зроблено, науково-педагогічними працівниками розроблено та накопичено навчально-методичний матеріал. Але час потребує оновлювати інформаційні ресурси, удосконалювати комп'ютерні освітні системи, розвивати телекомунікаційну інфраструктуру.

Андрагогічний підхід базується на принципах гнучкості, варіативності багаторівневості, додатковості, маневреності професійних освітніх програм.

Відповідно процес навчання будується на реалізації принципів професійної спрямованості, інтеграції, диференціації, мотивації навчання, зв'язку теорії з практикою, свідомості та активності, наступності. Система відносин, що виникають в освітній діяльності андрагогічного середовища, спрямована на становлення суб'єктно-суб'єктних, партнерських відносин між науково-педагогічним працівником та дорослим, який навчається. Зміцнюється обопільна відповідальність і за результати навчання.

У період дорослості здійснюється посилення соціального розвитку особистості, включення її у різні сфери суспільних відносин та діяльності. Тому важливо, щоб професійна компетентність поєднувалась з культурними, моральними, громадянськими якостями. Саме андрагогічне освітнє середовище сприяє ефективній участі дорослого у суспільному житті.

Отже, в андрагогічному середовищі вихідними детермінантами є освіта, як умова професійної діяльності та професійна діяльність як умова подальшої освіти. Зрозуміло, що процес пошуку оптимальних дидактичних рішень, які відповідають завданням розвитку андрагогічного середовища, ніколи не може бути завершеним. Однак дослідження дидактичної діяльності дають змогу зробити наступні висновки: створення андрагогічного середовища закладу вищої освіти доцільно будувати на основі сучасних інформаційних технологій з урахуванням професійного контексту, переважно в умовах дистанційної освіти.

Бібліографія

1. Бідюк Н.М. Дистанційне навчання як новітня технологія в системі неперервної відкритої освіти: [Текст] / Н.М. Бідюк, Р.В. Шаран // Наукові записки: зб. наук. ст. НПУім. М.П. Драгоманова. Вип. LXII (62). – К., 2006.
2. Освітні технології: навч.-метод. посіб.: [Текст] / О.М. Піхота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін.; за ред. О.М. Піхоти. – К., 2004.
3. Практична андрагогіка: моногр.: кн.2: Опережающее образование взрослых: [Текст] / Под. ред. В.И. Подобеда, А.Е. Марона. – СПб, 2007.

О. В. Овдін

(Дніпро)

**ПРОЄКТ «ОЦІНКА ЧИСЕЛЬНОСТІ НАЯВНОГО НАСЕЛЕННЯ
УКРАЇНИ» У КОНТЕКСТІ МОНІТОРИНГУ
ДЕМОГРАФІЧНИХ ПРОЦЕСІВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ**

Розглядається проєкт «Оцінка чисельності наявного населення України», аналізуються його особливості, методи та основні результати, визначається роль проєкту у моніторингу демографічних процесів.

Ключові слова: демографія, міграція, оцінка, перепис населення, проєкт.

Considered the project «Population Estimates of Ukraine», its features, methods and main results are analyzed, the role of the project for monitoring demographic processes is determined.

Keywords: demography, migration, estimates, population census, project.

Рассматривается проект «Оценка численности наличного населения Украины», анализируются его особенности, методы и основные результаты, определяется роль проекта в мониторинге демографических процессов.

Ключевые слова: демография, миграция, оценка, перепись населения, проект.

Кожне суспільство повинно знати свою країну. У ХХІ столітті, коли відбуваються бурхливі демографічні та соціально-економічні зміни, регулярне отримання об'єктивної статистичної інформації набуває особливо великого значення. Серед інших важливих питань, що потребують обґрунтованої та достовірної відповіді є і таке: «Якою є чисельність населення України?».

Зазначимо, що моніторинг демографічних процесів відбувається шляхом регулярного збору та обробки відповідної статистичної інформації та проведення періодичних переписів населення. Чисельність населення країни та об'єктивна демографічна картина розвитку суспільства встановлюється саме завдяки поєднанню поточного обліку та переписів, адже останні є базою для подальшої фіксації змін статистичними органами. Перепис має уточнювати дані, корегувати їх, виправляючи помилки, які накопичуються протягом міжпереписного періоду. Останній не може бути надто тривалим. Загальноприйнятий у світі інтервал між переписами населення – 10 років, і саме такий впроваджено на сьогоднішній день у ЄС. Проте, минуло майже 19 років з моменту першого за період незалежності Всеукраїнського перепису (2001 р.).

Проведення Другого Всеукраїнського перепису населення відкладалося вже кілька разів. Остання визначена дата його проведення – грудень 2020 р., проте, скоріш за все він буде знову перенесений.

Минулого року у суспільстві виникла дискусія щодо доцільності проведення перепису населення як такого і про можливість його заміни іншими методами збору інформації (інколи не зовсім коректно використовувався термін «електронний перепис населення»). Поширювалася думка щодо перетворення «традиційного перепису населення» на анахронізм в умовах появи реєстрів населення. І нарешті було здійснено проєкт «Оцінка чисельності наявного населення України».

Моніторингу демографічних процесів присвячено роботи таких авторів як О. Малиновська, М. Романюк, В. Новік, М. Кравченко, О. Позняк тощо. Низка фахівців вже встигли прокоментувати і проєкт, про який піде мова у нашій статті. Зокрема видатний український демограф Е. Лібанова рішуче виступила проти спроб підмінити проєктом (який отримав неофіційну назву на честь екс-міністра Кабінету Міністрів України «перепис Дубілета») справжній перепис населення [3].

Проте, потрібно зазначити, що даний проєкт було розпочато лише наприкінці у 2019 р., попередні та неповні результати було оприлюднено вже у січні – лютому 2020 р., а остаточних немає і до сьогоднішнього дня. Відповідно, ґрунтовний науковий аналіз проєкту ще попереду і наша стаття є однією з перших спроб його здійснення.

Мета статті полягає у дослідженні проєкту «Оцінка чисельності наявного населення України», визначенні його ролі у моніторингу демографічних процесів. Автор також запропонує власну оцінку чисельності населення України.

28 листопада 2019 р. міністр Кабінету міністрів України Дмитро Дубілет (зазначимо, що діяльність Державної служби статистики України (Укрстату) спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України) анонсував початок роботи над проєктом «Оцінка чисельності наявного населення України». У своїй заяві міністр зазначив, що у випадку успішної реалізації проєкту, з'явиться можливість відмовитися від традиційного перепису населення (відповідне рішення мало бути схвалене Кабінетом Міністрів України). Він декілька разів називав даний проєкт «електронним переписом»,

навіть свій почав анонс із слів про те, що «ми вирішили провести т. зв. електронний перепис».

І хоча у подальшому це формулювання до назви проєкту не потрапило, проте, його часто продовжували (і зараз продовжують) використовувати у ЗМІ [9]. Зазначимо, що у світі під «електронним переписом населення» як правило мається на увазі звичайний перепис населення з використанням замість паперових анкет (або поряд із ними) можливостей внесення інформації або на електронний пристрій співробітника органу який здійснює перепис, або самостійне заповнення анкети в Інтернеті. Під час оприлюднення результатів проєкту було зазначено, що відбулася «Оцінка чисельності населення – наближене визначення чисельності наявного населення за статтю і віком на території країни або її частини без проведення перепису населення» [6].

Дискусії навколо проєкту перетворилися на дискусії щодо відмови від довгоочікуваного Другого Всеукраїнського перепису населення, який мав бути проведений ще у 2011 р., але декілька разів відкладався (зараз офіційно його проведення передбачено у грудні 2020 р.). «Ми отримуємо досить точну модель того, скільки людей мешкає в яких населених пунктах. Ці дані будуть, можливо, більш точними, ніж від традиційного перепису, оскільки далеко не всі українці відкривають двері тим, хто проводить опитування», – зазначив Д. Дубілет. Він також наголосив, що «в держбюджеті 2020 року ми знизили бюджет на перепис з 3,4 млрд грн до 1,4 млрд. А якщо все піде, як заплановано, думаю, потім ми зможемо заощадити ще під 1 млрд. Заощаджені гроші пішли на медицину та інші важливі програми». Водночас Д. Дубілет підкреслював, що остаточне рішення щодо перепису Кабінетом міністрів України ще не прийнято і відмова від нього – його власна точка зору. Забігаючи наперед, зазначимо, що дане рішення так і не було прийнято у кабінеті Гончарука, і остаточні крапки над «і» мають бути розставлені найближчим часом [9].

У поясненнях до проєкту наголошувалося на використанні трьох методів оцінки чисельності наявного населення (було наведено їх інтегровані дані): 1) комбінований метод (дані мобільних операторів + дані статистичного обстеження домогосподарств + дані реєстрів); 2) комбінований метод оцінки (дані статево-вікової структури населення + дані реєстрів); 3) реєстровий метод. Також зазначалося, що відхилення визначеної чисельності наявного населення не перевищує 2,86% від оцінок за кожним із зазначених методів. З метою реалізації проєкту було отримано знеособлені та агреговані дані з трьох

реєстрів (Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування щодо осіб у віці більше 60 років, Державного реєстру актів цивільного стану громадян щодо осіб у віці до 14 років та Державного реєстру фізичних осіб – платників податків); використано матеріали поточної статистики Укрстату щодо статево-вікової структури населення; проведено статистичне спостереження щодо користування домогосподарств послугами мобільного зв'язку (отримано 26,7 тис. відповідей від домогосподарств); отримано інформацію від компаній «Київстар», «Vodafone» та «Lifecell» за спільною методикою, яка передбачала прив'язку абонентів до адміністративно-територіальної одиниці станом на лютий-березень 2019 р.

Зазначимо, що не було враховано абонентів, для яких середня тривалість вхідних та вихідних дзвінків за цей період часу становила менше 10 с. Під час дослідження було зокрема встановлено, що середня частка населення, яке користується мобільним зв'язком в Україні, становить 0,89, а середня кількість SIM-карток на одного абонента складає 1,21 [7].

Використання даних мобільних операторів для оцінки чисельності населення викликало саркастичну реакцію у багатьох експертів. Водночас крім конструктивної критики у ЗМІ поширювалися повідомлення щодо суцільної фальсифікації. Зокрема про те, що чисельність населення визначили шляхом звичайних математичних операцій – множенням чисельності населення встановленої поточним обліком Укрстату на 0,888 [7].

Дані твердження було спростовано керівництвом вітчизняної служби статистики. Потрібно зазначити, що до складу робочої групи проекту, яка готувала методологію розрахунків, увійшли (крім Д. Дубілета) поважні українські вчені, державні службовці та громадські діячі, у т. ч. Голова Державної служби статистики України І. Вернер; завідувач відділом моделювання соціально-економічних процесів і структур Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України В. Саріогло, завідувач кафедри прикладної математики Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» О. Чертов, засновники проекту «Рейтинг. Бізнес в офіційних цифрах» М. Данюк та П. Полікарчук та ін. [6]. Тому, на нашу думку, розмови про суцільну фальсифікацію є безпідставними.

Водночас від багатьох науковців лунала цілком слушна критика щодо планів підмінити даним проектом перепис населення. Зокрема видатний

український демограф, академік Е. Лібанова цілком слушно зазначала: «Цікава ідея пана Дубілета не має ніякого стосунку до перепису. Це є оцінка чисельності населення. А перепис – інформація приблизно по 50 питаннях про кожну людину, яка проживає в країні – сімейний стан, освіта, зайнятість, джерела доходів, мова, етнічна приналежність тощо... Насправді, вони роблять дуже цікаву річ – зізнаюся, ми теж хотіли реалізувати подібне кілька років тому з Фондом народонаселення ООН. Але нам мобільні оператори не надали потрібної інформації... Як теоретично можна більш-менш коректно оцінити статево-віковий склад населення кожної області, навіть не уявляю. З моєї точки зору, це вельми сумнівно. І, звісно, ці оцінки ніяк не замінюють перепис» [3].

Зазначимо, що перші показники планувалося озвучити ще до завершення 2019 р., але їх оприлюднено трохи пізніше – 23 січня 2020 р. [5]. Було названо чисельність наявного населення України станом на 1 грудня 2019 р. (37 289 тис. осіб), його поділ за регіонами, а також статево-вікову структуру. Анонсувалося, що остаточні дані будуть надходити до серпня 2020 р. Вже у березні було заплановано представити інформацію щодо населення районів та міст обласного значення. Проте, фактично перші оприлюднені дані виявилися і останніми. На момент підготовки даної статті (травень 2020 р.) нових не з'явилося. Зокрема українці дізналися про оцінку населення лише одного міста (Києва) [6].

Різниця між даними отриманими в результаті проведення даного проекту та показниками поточного статистичного обліку (відповідний облік проводить Укрстат) була вражаючою. За офіційними даними Укрстату, на 1 січня 2020 р. чисельність наявного населення становила 41 902 тис. мешканців, тобто була на 4,6 млн. більшою ніж нарахували методами передбаченими у проєкті (тут потрібно враховувати, що у проєкті досліджувалося лише населення підконтрольної території, а у поточній оцінці Укрстату не враховується Крим, проте, враховується усе населення Донбасу) [1]. Водночас результати проєкту були також оприлюднені на сайті Укрстату, і т. ч. вони також отримали певний офіційний статус [6].

Зазначимо, що різниця у населення низки областей України (передусім західних) була ще більшою (подекуди різниця становила близько 25 %). Наприклад, згідно поточної статистики Укрстату населення Закарпатської обл. – 1 254 тис., а згідно проєкту – 925 тис. Населення Івано-Франківської обл. – відповідно 1368 та 1126 тис., Тернопільщини – 1 039 та 764 тис. Тільки

чисельність населення Києва, Дніпропетровської та Харківської областей згідно даних проекту була вищою ніж вважалось. У першу чергу це стосується столиці. Згідно поточної статистики Укрстату її населення становить 2 964 тис. осіб. За проектними оцінками, у столиці мешкає 3 703 тис. осіб [1; 6].

Далі ми спробуємо оцінити наскільки об'єктивними є цифри, які були представлено у проекті. Д. Дубілет справедливо зазначив, що існують три фактори скорочення чисельності населення («три великі блоки»): «перший – окуповані території, другий – негативний тренд із міграції, у нас емігрують більше, ніж приїжджають назад, і третє, на жаль, це демографічний тренд, у нас смертей більше, ніж народжуваності» [2]. На нашу думку, починати було б потрібно із природних втрат населення. Тим більше, що поточна статистика Укрстату щодо народжуваності і смертності є найбільш точною.

Таблиця 1

Динаміка народжуваності, смертності та природного приросту населення в Україні (2002 – 2019 рр.)

Рік	Народжуваність, тис. осіб	Смертність, тис. осіб	Природний приріст населення, тис. осіб
2002	390,7	754,9	– 364,2
2003	408,6	765,4	– 356,8
2004	427,3	761,3	– 334,0
2005	426,1	782,0	– 355,9
2006	460,4	758,1	– 297,7
2007	472,7	762,9	– 290,2
2008	510,6	754,5	– 243,9
2009	512,5	706,7	– 194,2
2010	497,7	698,2	– 200,5
2011	502,6	664,6	– 162,0
2012	520,7	663,1	– 142,4
2013	503,7	662,4	– 158,7
2014	465,9	632,3	– 166,4
2015	411,8	594,8	– 183,0
2016	397,0	583,6	– 186,6
2017	364,0	574,1	– 210,1
2018	335,9	587,7	– 251,8
2019	308,8	581,1	– 272,3
Разом	7 917,0	12 287,7	– 4 370,7

Як бачимо з даних наведених у табл. 1, після проведення Першого Всеукраїнського перепису населення (5 грудня 2001 р.) і до 1 січня 2020 р.

смертність (12 287,7 тис.) перевищила народжуваність (7 917,0 тис.) на 4 370,7 тис. [8]. Якщо взяти за точку відліку показники зазначеного перепису, то це означає, що чисельність населення України у її міжнародно-визнаних кордонах за умови нульового міграційного приросту (а також за умови нульового природного приросту у Криму та на неконтрольованій частині території Донбасу протягом 2014 – 2019 рр.) мала б становити 44 086 тис. осіб (див. табл. 2).

Таблиця 2

Гіпотетична чисельність населення України на 1 січня 2020 р. за умови нульового міграційного приросту населення у 2002 – 2019 рр.

Чисельність населення станом на 5 грудня 2001 р.	48 457 тис. осіб
Природні втрати населення протягом 2002 – 2019 рр.	4 371 тис. осіб
Чисельність населення станом на 1 січня 2020 р. (без урахування міграційної динаміки)	44 086 тис. осіб

Насправді є цілком очевидним, що на неконтрольованій території смертність (яка не реєструється Укрстатом) також перевищує народжуваність. І міграційна динаміка України за період після перепису є не нульовою, а негативною (зазначимо, що згідно даних Укрстату Україна навпаки має міграційний приріст починаючи з 2005 р., проте, на відміну від статистики народжуваності та смертності до цих даних не можна ставитися як до об'єктивних при всій повазі до вітчизняного статистичного відомства).

Д. Дубілет навів дані Державної міграційної служби України щодо негативного балансу міграцій за період 2010 – 2019 рр., який становив 3,8 млн. осіб [2]. Зазначимо, що з Донбасу внаслідок бойових дій до інших країн виїхало від 500 до 700 тис., і суттєва частина цих людей скористалися неконтрольованою Україною ділянкою кордону, не потрапивши до згаданої вище цифри. Тому можна сміливо казати про те, що негативний баланс міграцій починаючи з 2010 р. був більшим ніж 4 млн. (напевно баланс міграцій був негативним і у 2002 – 2009 рр., але розрахунків щодо його обсягу ми у даній статті робити не будемо).

Відповідно доречним буде припустити, що максимально можлива чисельність наявного населення України у її міжнародно-визнаних кордонах (з урахуванням міграційних втрат) становить близько 40 млн. осіб. З них близько 2,3 млн. мешкають на території Криму. Значно важче буде оцінити чисельність

населення т. зв. ОРДЛО. До війни у цих районах мешкало близько 3,8 млн. осіб. Проте, за останні 6 років демографічна криза на цій території була ще глибшою, ніж в Україні (повних даних не існує), декілька сотень тис. дончан та луганчан мігрували до інших держав. В Україні зареєстровано 1,4 млн. внутрішньо переміщених осіб (ВПО) (переважна їх більшість – саме з ОРДЛО) [4].

З іншого боку, частина ВПО (можливо – більша частина, зокрема більшість пенсіонерів) насправді залишаються в ОРДЛО, і лише приїздять на контрольовану територію з метою оформлення пенсій та різного роду соціальних виплат. Можна припустити, що населення ОРДЛО без урахування ВПО становить від 2 до 2,5 млн., а населення України без урахування тимчасово окупованих територій за цими розрахунками може становити близько 35,2 – 35,7 млн. Наша оцінка є не настільки далекою від цифри отриманої в результаті дослідження Дубілета (37,3 млн. осіб), адже до останньої скоріш за все потрапили усі ВПО як особи, що отримують соціальні виплати. Саме цим можна пояснити, що на підконтрольній Луганщині було нараховано 1127,5 тис., у той час як навіть до війни населення відповідних районів та міст обласного підпорядкування було меншим ніж 800 тис. [3]. Зазначимо, що ВПО які не збираються реально переїжджати з ОРДЛО як правило реєструються ближче до дому.

У будь-якому разі, цифри, які з'явилися у результаті проведення проєкту «Оцінка чисельності наявного населення України» є більш об'єктивними, ніж поточна статистика Укрстату, базою для якої є перепис 2001 р. Великий міжпереписний інтервал обумовив зростання похибки. Ситуація гостро вимагає проведення Другого Всеукраїнського перепису населення. Його скоріш за все буде відкладено у зв'язку з об'єктивною нестачею коштів у держбюджеті на 2020 р. На нашу думку, перепис було б бажано провести не пізніше 2021 р. По-перше, міжпереписний інтервал досягне у 2021 р. двадцяти років (округлені числа є зручними у статистиці), а по-друге, саме у 2021 р. відбудеться перепис населення у всіх державах-членах ЄС та у багатьох державах-кандидатах на членство у ЄС. Україні, з огляду на її прагнення приєднатися до Родини європейських народів, буде бажаним здійснити даний захід у один рік із іншими.

Отже, можна зробити наступні висновки.

1. Проєкт «Оцінка чисельності наявного населення України» є важливим та корисним кроком для демографічної статистики України. Його результати дозволяють по новому подивитися на динаміку населення.

2. У результаті проведення даного проєкту було отримано показники, які суттєво відрізняються (в сторону зменшення) від цифр поточної статистики населення. На нашу думку, вони є ближчими до реальної демографічної картини, і не тільки не заниженими, але навпаки дещо вищими ніж можна було передбачити з огляду на великі міграційні втрати населення.

3. Було б бажано довести проєкт до завершення, отримати та оприлюднити інформацію щодо чисельності населення районів та міст обласного значення.

4. «Оцінка чисельності наявного населення України» не є переписом і не має підміняти собою Другий Всеукраїнський перепис населення, який, на нашу думку, потрібно провести найближчим часом (найкраще – у 2021 р.).

5. Вивчення методології та повних результатів «Оцінки чисельності наявного населення України» (після їх оприлюднення) має бути предметом подальших наукових досліджень.

Бібліографія

1. Демографічна ситуація у 2019 році: експрес-випуск [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України: офіц. сайт. – 18 лютого 2020. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Дубілет назвав три причини, через які скоротилося населення [Електронний ресурс] // Українська правда: інтернет-видання. – 23 січня 2020. – Режим доступу : <https://www.pravda.com.ua/news/2020/01/23/7238207>.
3. Неможливо керувати країною, якщо ти не знаєш, хто в ній живе [інтерв'ю з академіком НАН України Е. М. Лібановою / вели В. Герасимчук, С. Кошкіна] // LB.ua: інтернет-видання. – 6 лютого 2020. – Режим доступу : https://lb.ua/society/2020/02/06/449123_ella_libanova_nemozhливо_keruvati.html?fbclid=IwAR2sbqwMoOhCBMxz_V9edWLcC5Eos5Hz7mqFwoALOOA5pcyuznZ2xB5rxZw.
4. Обліковано 1 433 454 внутрішньо переміщені особи: [Електронний ресурс] // Міністерство соціальної політики України: офіц. сайт. – 8 січня 2020. – Режим доступу: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi.html>.
5. Оприлюднено результати оцінки чисельності наявного населення України [Електронний ресурс] // Урядовий портал: єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. – 23 січня 2020. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/news/oprilyudneno-rezultati-ocinki-chiselnosti-nayavnogo-naselennya-ukrayini>.

6. Оцінка чисельності наявного населення України станом на 1 грудня 2019: [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України: офіц. сайт. – 23 січня 2020. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Оцінка чисельності наявного населення України станом на 1 грудня 2019 р. стала результатом експериментальних розрахунків за методологією, яка створювалася робочою групою: [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України: офіц. сайт. – 5 лютого 2020. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
8. Природний рух населення (2002-2019): [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України: офіц. сайт. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. Уряд проведе електронний перепис населення вже цього року – Дубілет: [Електронний ресурс]. // Українська правда: інтернет-видання. – 28 листопада 2019. – Режим доступу : <https://www.epravda.com.ua/news-/2019/11/28/654234>.

УДК 316.339.195

Л. М. Ткач, О. В. Суковенко

(Дніпро)

ОПТИМІЗАЦІЯ КОМУНІКАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ РЕПУТАЦІЇ КОМПАНІЇ

Розглянута сутність поняття «репутація», окреслені переваги ефективності комунікаційних процесів як одного з основних стратегічних інструментів у компанії.

Ключові слова: репутація, комунікаційний процес, бізнес-процеси.

Considers the essence of the concept of "reputation", outlines the benefits of the effectiveness of communication processes as one of the main strategic tools in a company.

Keywords: reputation, communication process, business-processes.

В Україні дуже мало підприємств, компаній, комерційних організацій, для яких репутація є однією з конкурентних переваг у їх успішній діяльності. Для західних компаній, наприклад, піклування про репутацію є одним із найважливіших завдань топ-менеджменту, тому український топ-менеджмент дедалі більше усвідомлює важливість репутації як запоруки довгострокового успіху на ринку. Репутація повинна бути своєрідним активом, керівництво повинно вибудовувати правильну політику в системі управління, здійснювати цілеспрямовані дії щодо постійного оновлення або кардинальної перебудови

бізнес-процесів. Метою формування репутації є підвищення конкурентоспроможності, залучення інвестицій, встановлення та розширення партнерських зав'язків, використання ефективних інформаційно-комунікаційних технологій, бізнес-процесів на результат тощо.

Через неправильну внутрішню політику окремі компанії втрачають свої позиції на українському ринку, поступаючись місцем більш успішним. Зусилля, спрямовані на створення позитивної репутації, мають важливе значення. Сприйняття значення тієї чи іншої складової позитивної репутації залежить, передусім, від цільової групи (рис.1), масштабів бізнесу, особливостей ринків тощо.

Цільові групи	Найбільш вагомі параметри репутації
Інвестори	Відкритість та прозорість компанії Динаміка розвитку компанії Рівень корпоративного управління Професіоналізм менеджерів, репутація партнерів Наявність ефективно реалізованих управлінських рішень
Кредитори	Динаміка фінансових показників
Персонал	Умови та оплата праці, мотиваційні механізми; Система роботи з персоналом
Споживачі	Відповідність заявленій якості продукції (послуг) Співвідношення ціни та якості
Органи влади	Рівень соціальної відповідальності Робота в рамках законодавчого поля
Акціонери	Зростання прибутковості капіталовкладень Репутація та професіоналізм топ-менеджменту
Постачальники, дистрибутори, сервісні організації	Репутація топ-менеджменту та компанії в цілому як надійного партнера

Рисунок 1 – Параметри репутації залежно від цільової групи [2]

Анастасія Нуржинська – експерт у сфері комунікацій, яка має понад 15 років досвіду роботи в проектах міжнародних організацій, виділяє ключові механізми комунікацій для створення позитивної репутації організації. Виділимо декілька комунікаційних інструментів, запропонованих експертом [1].

1. Вивчати громадську думку для розробки стратегії комунікації.

2. Будувати своє позиціонування навколо трьох ключових повідомлень.

Неможливо просувати свій імідж у 10 і більше напрямках. Щоб бути зрозумілим та прозорим у своїй діяльності, слід розробити три основні пріоритети та просувати їх упродовж діяльності.

3. Знати, як боротися з критикою або негативними коментарями.

Необхідно керувати кризою, а не стежити за нею. Краще відповісти на критику

на власній платформі (веб-сайт, соціальні мережі, прес-реліз). Кризовий план повинен бути розроблений заздалегідь. Важливо надати інформацію першими для спрямування інформаційного потоку у правильному напрямку. Доцільно замінити «Ми не можемо коментувати це» на «Ми знаємо про ситуацію та досліджуємо її, щоб надати вам повну інформацію. Ось довідкова інформація про подібні ситуації та наші зусилля з цих питань».

4. *Створювати факт-листи.* Такі листи повинні містити ключові цифри, порівняння з іншими країнами, досягнення та результати.

5. *Поширювати корисний і практичний контент.* Трансформувати новини про послугу та діяльність у практичні поради чи навчальні матеріали, які зможе використовувати відповідна аудиторія.

6. *Використовувати різні канали* (веб-сайт, соціальні мережі, публічні заходи, друковані або рекламні матеріали і комплексні кампанії).

Також потрібно захищати репутацію своєї організації у Facebook, Twitter та Snapchat. Комунікації дуже швидко розвиваються, тому не завжди вистачає часу слідкувати за тенденціями. Для покращення репутації потрібно приділяти більше уваги питанню щодо використання оптимізації комунікаційних процесів, тому що саме вони можуть допомогти реалізувати зміни.

Однак не слід забувати і про те, що репутація дуже «вразлива» і необхідно постійно підтримувати її. Тому для представників бізнесу репутація є одним із ключових факторів вартості компанії, основою поліпшення її фінансових показників, забезпечення стійкого і стабільного розвитку. Одним із стратегічних інструментів в їх діяльності є комунікаційні процеси, і не просто їх використання, а постійна оптимізація. Оскільки більшість компаній працює на створення іміджу в умовах жорсткої конкуренції, то важливо оновлювати комунікаційне середовище за допомогою використання ефективних комунікаційних технологій.

Візьмемо, для прикладу, компанію «Вікна Віконда», яка є одним із лідерів вітчизняного ринку металопластикових вікон ПВХ. За 15 років роботи на ринку компанією створено мережу філій, а також дилерські мережі, які охоплюють усі регіони України. Завдяки злагодженій роботі команди професіоналів компанія досягла чималих успіхів, виробила хорошу репутацію з-поміж конкурентів, посівши передові позиції на ринку металопластикових конструкцій.

У роботі компанії важливе місце відводиться питанню комунікацій. Відсутність налагоджених комунікацій ускладнює роботу як окремих працівників, бізнес-партнерів, так і всієї компанії, що впливає на її імідж і репутацію. Репутація компанії характеризується якістю ведення бізнесу. До її складу входять ділові та морально-етичні складові менеджменту, номенклатура та якість продукції компанії, а також її імідж.

Зазначимо, що імідж і репутація – це різні поняття. Якщо імідж – це образ, що можна створити за допомогою слів та ідей, то репутація створюється конкретними діями та вчинками [3]. Для того, щоб комунікації були більш ефективними, потрібно широко використовувати новітні технології. Для цього розробляються бізнес-процеси.

У компанії «Вікна Віконда» система комунікацій потребує реорганізації. Наприклад, питання вдосконалення системи документообігу, використання новітніх документно-інформаційних комунікаційних засобів вирішується окремо від удосконалення організаційної структури управління, що негативно впливає не лише на якість діяльності апарату управління, а й ускладнює процес комунікацій, що, у свою чергу, впливає на репутацію компанії.

До ризиків погіршення та втрати репутації можемо віднести випадкове викривлення інформації (у роботі працівників у межах компанії), недотримання окремими споживачами тієї інформації, яка повинна сформувати у них правильне бачення діяльності компанії; відсутність регулярно оновлюваної внутрішньої фінансової, маркетингової, кадрової інформації; недостатньо уваги до питань формування позитивної репутації з боку керівництва компанії; необ'єктивна оцінка ситуації в компанії, непродумана політика реалізації продукції (послуг) [2].

Для підтримання позитивної репутації чимало уваги приділяється автоматизованим комунікаційним системам. Наприклад, автоматизована інформаційна система «Vikonda online» є власною розробкою компанії «Вікна Віконда». Програмне забезпечення Vikonda online – це сучасний інструмент для автоматизації найбільш складних бізнес-процесів, що полегшує роботу партнерам. У процесі його розробки спеціалісти компанії «Вікна Віконда» врахували необхідні побажання партнерів, тож вдалося об'єднати кілька розрізнених каналів комунікації в єдиному комплексі. У програмному забезпеченні можна користуватися такими функціями: облік замовлень; база

клієнтів; можна отримати важливу документацію (рахунки, договори); претензії; планування монтажу та ін.

З метою вдосконалення документообігу зараз у компанії працюють над новими розробками. Відомо, що всі користуються месенджерами – програмне забезпечення для смартфонів та ПК, яке дозволяє швидко обмінюватися повідомленнями. Зараз розробляють Telegram-бот, за допомогою якого можна робити підтвердження службових записок в електронному виді. Така розробка спростить процес інформаційних комунікацій у компанії.

У системі комунікацій компанії «Вікна Віконда» є суттєві недоліки: перший – інформаційні перевантаження, які виникають унаслідок відсутності змоги мобільно реагувати на всю вхідну інформацію; другий – потрібно змінити Інтернет провайдер, що допоможе швидше отримувати повідомлення та здійснювати зворотній зв'язок (за нашими спостереженнями такі проблеми виникають дуже часто, що може призвести до негативних наслідків у роботі всієї компанії). З метою оптимізації бізнес-процесів, правильний вибір механізмів комунікацій компанії «Вікна Віконда» потрібно продовжити створювати і надалі впроваджувати нові бізнес-рішення. Також важливо скористатися порадами А. Нуржинської щодо впровадження (реорганізації) механізмів комунікацій для збереження позитивної репутації компанії.

Бібліографія

1. 10 кроків для створення позитивної репутації організації / Комунікації: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://practicum.space/10-krokov-dlya>
2. Дуброва О.С. Ділова репутація підприємства: практичні аспекти управління: [Електронний ресурс] / О.С. Дуброва. – Режим доступу: http://www.economy.in.ua/pdf/12_2009/13.pdf.
3. Жулай В.І. Теоретичні виміри понять «імідж» та «репутація»: соціально-філософський аспект: [Електронний ресурс] / В.І. Жулай // Гілея: зб. наук. праць. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2011_46/Gileya46/F12_doc.pdf.

Т. О. Бруй, В. А. Дерлюк

(Дніпро)

МЕТОДИ ТА ІНДИВІДУАЛЬНІ СТИЛІ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

Розглянуто різні підходи до визначення поняття управлінське рішення, визначено функції управління – планування, організацію, мотивацію і контроль, проаналізовано основні підходи до прийняття управлінських рішень.

Ключові слова: управлінське рішення, функції управління, планування, мотивація, організація, контроль, менеджер.

Рассмотрены различные подходы к определению понятия управленческое решение, определены функции управления – планирование, организация, мотивация и контроль, проанализированы основные подходы к принятию управленческих решений.

Ключевые слова: управленческое решение, функции управления, планирование, мотивация, организация, контроль, менеджер.

It is taken into account the understanding of the management of the decision, functions of management are planned – planning, organization, motivation and control, main approaches to the adoption of management decisions have been analyzed.

Keywords: management, functional management, planning, motivation, organization, control, manager.

Протягом свого життя кожна людина приймає безліч рішень. Деякі з них прості та індивідуальні, деякі значно складні і вимагають більш ґрунтовного обдумування. Однак, для менеджера прийняття рішень є постійною роботою, що вимагає великої відповідальності. Необхідність прийняття рішень виникає щодо всього, що стосується діяльності керівників будь-якого рівня, формуючи цілі і направляючи цю діяльність на їх досягнення. Прийняті менеджером рішення стосуються не тільки його самого, а й працівників, усієї організації в цілому, а також інших людей, пов'язаних з організацією. Тому розуміння суті прийняття рішень важливо для тих, хто хоче домогтися успіху в сфері управління [4].

Управлінське рішення – це результат творчого цілеспрямованого аналізу проблемної ситуації, вибору шляхів, методів і засобів її вирішення у відповідності з метою системи менеджменту [3, с.118].

Прийняття рішення є основою управління. Своєчасно прийняте науково-обґрунтоване рішення стимулює виробництво, а слабке, або несвоєчасно прийняте – знижує результативність праці. Відповідальність керівника за прийняття рішень дуже висока, особливо службовців державного рівня. Керівник не має права приймати непродуманих і необґрунтованих рішень.

Потреба в прийнятті рішень обумовлюється як зовнішніми, так і внутрішніми обставинами. Імпульсом до прийняття управлінського рішення є необхідність ліквідувати проблем, зменшити її актуальність. Основними причинами виникнення проблем є наступні [6, с.296-312]:

- недосконалі принципи діяльності організації;
- помилкові критерії оцінки діяльності організації, підрозділу або окремого працівника;
- порушення процесу досягнення поставленої мети з помилкової або ініційованої причини;
- непередбачувані обставини (стихійні лиха, техногенні катастрофи, політичні та економічні катаклізми).

Здатність менеджера приймати правильні управлінські рішення є одним з показників його діяльності. Оскільки менеджери виконують чотири функції управління – планування, організацію, мотивацію і контроль – таким чином, вони стикаються з необхідністю прийняття управлінських рішень у кожній з цих функцій. Прийняття рішень є творчим процесом діяльності керівників, який включає в себе декілька стадій:

- вироблення і постановка цілей;
- вивчення проблеми;
- вибір і обґрунтування критеріїв ефективності та можливих наслідків прийнятих рішень;
- розгляд варіантів вирішення проблеми;
- вибір і формулювання рішення;
- прийняття управлінського рішення;
- доведення рішення до виконавців;
- контроль за виконанням управлінського рішення.

Управлінське рішення визначається як результат управлінської діяльності. У більш широкому розумінні управлінське рішення розглядають як сукупність взаємопов'язаних, цілеспрямованих і логічно послідовних управлінських дій, спрямованих на реалізацію та виконання управлінських

завдань. Іншими словами, це спосіб реагування менеджера на будь-які зміни в системі управління організацією.

Управлінські рішення класифікуються за багатьма підставами, проте визначальним з них є умови, в яких приймається рішення. Найчастіше управлінські рішення приймаються в умовах невизначеності або ризику.

В умовах визначеності у менеджера існує впевненість щодо кожної розглянутої альтернативи. У разі невизначених умов менеджеру вдасться лише визначити ймовірність успіху в результаті застосування кожної з альтернатив.

Серед інших критеріїв класифікації управлінських рішень зазначають такі:

- термін дії наслідків (рішення в такому випадку поділяються на довго-, середньо- та короткострокові);
- частота прийняття (класифікує рішення на одноразові і повторювані);
- широта охоплення (загальні і вузькоспеціалізовані рішення);
- форма підготовки (рішення діляться на одноосібні, групові та колективні);
- складність (прості і складні рішення);
- жорсткість регламентації (виділяють контурні, структуровані і алгоритмічні управлінські рішення). При цьому контурні рішення приблизно позначають сферу дії підлеглих, тим самим дозволяючи їм самим вибирати прийоми і методи здійснення поставленого завдання. Структуровані рішення дозволяють співробітникам брати ініціативу лише в рішенні другорядних питань. Алгоритмічні рішення позбавляють співробітників ініціативи в досягненні цілей.

М. Альберт, М. Мескон та Ф. Хедоурі поділяють управлінські рішення на організаційні, інтуїтивні та раціональні. Організаційні рішення приймаються керівником з метою виконання обов'язків, обумовлених займаною посадою. Такі рішення бувають запрограмовані, коли число можливих альтернатив обмежено і вибір повинен бути зроблений в межах напрямків, заданих організацією, і незапрограмовані, тобто неструктуровані і зв'язані з невідомими чинниками. Однак, на практиці запрограмовані або незапрограмовані в чистому вигляді управлінські рішення зустрічаються досить рідко.

До інтуїтивних рішень відносять вибір, зроблений тільки на основі передчуття того, що такий вибір правильний або обумовлений накопиченим досвідом і знаннями.

Раціональні рішення не залежать від накопиченого досвіду і приймаються й обґрунтовуються за допомогою об'єктивного аналітичного процесу.

У практиці управління організацією склалися два основних підходи до прийняття управлінських рішень: індивідуальний і груповий.

Індивідуальний підхід примітний тим, що більша частина управлінських рішень приймається на вищих рівнях управління одним або невеликою групою менеджерів. Таким чином, велике значення має централізація прийнятих рішень.

Груповий підхід має на увазі залучення менеджером службовців до прийняття рішень. При цьому менеджер вищого рівня управління, відповідальний за прийняття управлінського рішення, делегує повноваження менеджеру найнижчого управлінського рівня. Таким чином, головні менеджери вільні від вирішення дрібних щоденних проблем, які передаються менеджерам нижчих рівнів управління, підвищуючи, тим самим, ефективність прийнятих рішень в цілому.

Розглядаючи процес прийняття управлінських рішень, важливо відзначити, що приймати рішення не складає великих труднощів, проте ухвалення ефективного і правильного рішення – досить важкий процес, який має як інтуїтивний, так і раціональний характер.

Процес прийняття управлінських рішень багатоаспектний і включає в себе низку стадій. Питання про те, які стадії повинен пройти процес прийняття рішення і що конкретно кожна стадія в себе включає, вирішується менеджерами на підставі їх кваліфікації, конкретної ситуації, стилю керівництва і культури організації. Менеджеру необхідно розуміти сильні і слабкі сторони кожного етапу і підходу до прийняття рішення і бути здатним вибрати найкращий варіант в залежності від ситуації і стилю управління. Класичний підхід до прийняття управлінського рішення полягає в дотриманні певної процедури і виконанні обов'язкових дій:

1) постановка проблеми. Необхідність прийняття рішення завжди викликана проблемною ситуацією, яка потребує свого вирішення. Менеджеру на даному етапі належить проаналізувати проблемну ситуацію, вивчити стан справ і попередньо сформулювати критерії рішення. Іншими словами, етап постановки проблеми полягає в її виявленні та оцінці.

Виявлення проблеми – усвідомлення виникнення відхилення від спочатку встановлених планів. Виявлення проблеми зазначається за допомогою

особистого огляду, аналізу отриманої інформації, громадської думки. Джерелом виявлення проблеми може служити також думка інших менеджерів і підлеглих;

2) виявлення обмежень і визначення альтернатив. Причиною виникнення проблеми можуть бути зовнішні чинники, які менеджеру змінити неможливо. Такі обмеження звужують можливості прийняття оптимальних рішень, тому необхідно визначити джерело і суть обмежень конкретної ситуації і виявити можливі альтернативи. Таким чином, найбільш встановити найбільш доцільні дії, що усувають причини проблеми в максимально повній мірі;

3) прийняття рішення. Менеджер розробляє альтернативні рішення, дає їм оцінку і відбирає альтернативу з найбільш сприятливими загальними наслідками;

4) реалізація рішення. Вживаються заходи для конкретизації рішення і доведення його до виконавців. Таким чином, цінність прийнятого рішення полягає в його реалізації;

5) контроль за виконанням рішення. У процесі контролю виявляються відхилення і вносяться поправки, що допомагають реалізувати прийняте рішення в повній мірі. Контроль дозволяє встановити зворотний зв'язок між керуючою і керованою системами.

Методи прийняття управлінських рішень поділяються на три групи:

1) неформальні або евристичні методи прийняття рішень. На практиці при прийнятті та реалізації рішень значна частина керівників використовує неформальні методи, що ґрунтуються на їх (керівників) аналітичних здібностях. Дані методи являють собою сукупність логічних прийомів і методики вибору оптимальних рішень керівником шляхом теоретичного порівняння альтернатив з обліків накопиченого досвіду. Неформальні методи ґрунтуються на інтуїції менеджера, тому рішення приймаються досить оперативно. Однак, такі методи не захищають від вибору помилкових рішень, оскільки інтуїція може підводити менеджера;

2) колективні методи прийняття рішень. Основним етапом у процесі колективної роботи над прийняттям управлінських рішень є визначення кола осіб-учасників даної процедури. Найчастіше це тимчасовий колектив, до складу якого включаються і керівники, і виконавці. Головними критеріями формування такої групи осіб є компетентність, здатність вирішувати творчі

завдання, конструктивність мислення і комунікабельність. Колективні форми групової роботи можуть бути різними: засідання, нарада, робота в комісії тощо.

Найбільш поширеним методом колективного прийняття управлінських рішень є «мозкова атака», тобто спільне генерування нових ідей і подальше прийняття рішень.

Метод Дельфів отримав назву від грецького міста Дельфи, що прославилося мудрецькими-провісниками майбутнього. Даний метод ґрунтується на багатоетапній процедурі анкетування. Після кожного етапу дані анкетування допрацьовуються й отримані результати передаються експертам із зазначенням розташування оцінок. Перший етап анкетування проводиться без аргументації, у другому турі відповідь, відмінна від інших, підлягає аргументації, і експерт може змінити оцінку. Після стабілізації оцінок опитування припиняється і приймається запропоноване або скориговане експертами рішення.

Японська система прийняття рішень «кінґісе» полягає в тому, що проект нововведення передається для обговорення особам за списком, складеним керівником. Кожен зі списку повинен розглянути запропоноване рішення і дати свою критику в письмовому вигляді. Після цього проводиться нарада, на яку запрошуються фахівці, чия думка керівнику зрозуміла не в повному обсязі. Експерти відстоюють свої рішення відповідно до індивідуальних переваг, і якщо вони не збігаються, то виникає так званий вектор переваг, який визначається за одним із наступних принципів:

- принцип більшості голосів – приймається те рішення, яке має найбільше число прихильників;

- принцип диктатора – за основу береться думка однієї особи групи (характерно для військових організацій і для прийняття рішень в надзвичайних обставинах);

- принцип Курно – використовується, коли число пропонуваного альтернатив дорівнює числу експертів. У цьому випадку необхідно знайти таку альтернативу, яка відповідала б вимогам індивідуальної раціональності без обмеження інтересів кожного окремо;

- принцип Парето – використовується, коли всіма експертами висунута тільки одна альтернатива. У цьому випадку оптимальним буде таке рішення, яке не вигідно міняти відразу всім членам групи, тому що воно об'єднує їх у досягненні спільної мети;

- принцип Еджворта – використовується, коли група складається з декількох коаліцій, яким однаково не вигідно скасовувати своє рішення. У такому випадку можна прийняти оптимальне рішення, не завдаючи шкоди один одному;

3) кількісні методи прийняття рішень. Такі методи ґрунтуються на науково-практичному підході, який передбачає вибір оптимальних рішень шляхом обробки більший масивів інформації, як правило, за допомогою ЕОМ [1].

У науці виділені такі різновиди особистісних профілів рішень:

1) рішення урівноваженого типу – властиві людям, які приступають до проблеми з уже сформульованою вихідною ідеєю, що виникла в результаті попереднього аналізу умов і вимог завдання. Урівноваженість проявляється в тому, що висунення гіпотез і їх перевірка однаково привертають увагу людини;

2) імпульсивні рішення – характерні для людей, у яких процес побудови гіпотез різко переважає над діями з їх перевірки та уточнення. Така людина відносно легко генерує ідеї, але мало піклується про їхню оцінку. Це може призвести до того, що процес прийняття рішень проходить стрибкоподібно, минаючи етап обґрунтування і перевірки. Імпульсивність рішень може призвести до того, що керівник буде прагнути впровадити в життя рішення, які недостатньо осмислені і обґрунтовані;

3) інертні рішення – є результатом невпевненого і обережного пошуку. Після прояви вихідної гіпотези її уточнення йде вкрай повільно. Оцінки занадто критичні, кожен свій крок менеджер перевіряє неодноразово. Це призводить до розтягування в часі процесу прийняття рішень;

4) ризиковані рішення – подібні імпульсивним, але відрізняються деякими особливостями індивідуальної тактики. Тоді як імпульсивні рішення перестрибують через етап обґрунтування гіпотези, то ризиковані його не оминають, проте до оцінки менеджер приходять лише після виявлення невідповідності. У результаті елементи побудови гіпотез і їх перевірки врівноважуються із запізненням;

5) рішення обережного типу – характеризуються особливою ретельністю оцінки гіпотез, критичністю. Менеджер, перш ніж прийти до висновку, здійснює безліч різноманітних підготовчих дій. Рішенням обережного типу

властива упереджувальна оцінка. Тому тактична лінія обережних – уникнути помилок.

Щоб управлінське рішення було ефективним, необхідно враховувати низку факторів:

1) ієрархія у прийнятті рішень – делегування повноважень щодо прийняття рішень ближче до того рівня, на якому є більше необхідної інформації і який безпосередньо бере участь у реалізації прийнятого рішення;

2) використання цільових міжфункціональних груп, члени яких відбираються з різних підрозділів і рівнів організації;

3) використання безпосередніх (або прямих і горизонтальних) зв'язків при прийнятті рішення. У даному випадку збір і обробка інформації здійснюється без звернення до вищого керівництва;

4) централізація керівництва при прийнятті рішення. Процес прийняття рішення повинен знаходитися в руках одного керівника. У даному випадку формується ієрархія в ухваленні рішень, тобто кожен нижчий керівник приймає рішення зі своїм безпосереднім керівництвом.

Рішення вважається ефективним, якщо воно відповідає вимогам, що впливають із розв'язуваної ситуації і цільової організації:

- ефективність – рішення повинно найбільш повно забезпечувати досягнення поставленої мети;

- економічність – рішення повинно забезпечувати досягнення поставленої мети з найменшими витратами;

- своєчасність, причому не тільки прийняття рішень, але і досягнення цілей;

- обґрунтованість – виконавці повинні бути переконані, що рішення обґрунтоване;

- реальність – не можна приймати нереальні, абстрактні рішення.

Прийняте рішення повинно відповідати можливостям виконавців [1].

Отже, управлінські рішення – основа процесу управління. Управлінське рішення – це результат вибору суб'єктом управління способу дій, спрямованих на вирішення поставленого завдання в існуючій чи спроектованій ситуації; це процес цілеспрямованого впливу суб'єкта управління на об'єкт, заснований на знанні об'єктивних законів і досвіді, що призводить до практичних результатів.

Бібліографія

1. Барчан Н.Н. Анализ неклассических представлений об управленческом решении: [Электронный ресурс] / Н.Н. Барчан // Cloud of science. – 2013. – №1. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/analiz-neklassicheskikh-predstavleniy-ob-upravlencheskom-reshenii>
2. Данюк В.М. Менеджмент персоналу: навч. посіб.: [Текст] / В.М. Данюк та ін.; за заг. ред. В.М. Данюка, В.М. Петюха. – К., 2006.
3. Королев Ю.Б. Менеджмент в АПК: [Текст] / Ю.Б. Королев и др. – М., 2007.
4. Маймула Г.В. Принятие решений как основа эффективной системы управления предприятием: [Электронный ресурс] / Г.В. Маймула // Научный вестник ЮИМ. – 2015. – №2. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/prinyatie-resheniy-kak-osnova-effektivnoy-sistemy-upravleniya-predpriyatiem>
5. Романова Н.А. Методы принятия управленческих решений как инструмент повышения эффективности управления: [Электронный ресурс] / Н.А. Романова // Таврический научный обозреватель. – 2017. – № 6 (23). – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/metody-prinyatiya-upravlencheskikh-resheniy-kak-instrument-povysheniya-effektivnosti-upravleniya>
6. Шегда А.В. Основы менеджера: учеб. пособ.: [Текст] / А.В. Шегда. – К., 1998.

УДК 316.3:316.744

А. В. Савич

(Днепр)

ИСТОРИКО-ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ СРЕДА КАК ПАРАДИГМА ФОРМИРОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ ИНЖЕНЕРА В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ

Розглядається одна з парадигм сучасної інженерної освіти на тлі інформатизації суспільства, яка постійно збільшується.

Ключові слова: освіта, інженер, середовище, суспільство, формування.

One of the paradigms of modern engineering education is considered against the background of constantly growing informatization of society.

Keywords: education, engineer, environment, society, formation.

Рассматривается одна из парадигм современного инженерного образования на фоне постоянно растущей информатизации общества.

Ключевые слова: образование, инженер, среда, общество, формирование.

В современных условиях система образования претерпевает значительные изменения. Учебные заведения должны формировать умение

учиться, добывать информацию, извлекать из нее необходимые знания. Процессы, происходящие в информационном обществе, тесно связаны с субъективным моментом. Важной социально-образовательной предпосылкой информации общества в целом, и образования в частности, является распространение информационной культуры в обществе. На современном этапе развития социума информационная культура становится одним из основных показателей общей культуры личности.

Все большую роль играет уровень развития информационной культуры личности и общества в целом. Проблема является актуальной, поэтому в ее решении принимают участие многие науки. Важной социально-образовательной предпосылкой информации общества в целом, и образования в частности, является распространение информационной культуры в обществе. На современном этапе развития социума информационная культура становится одним из основных показателей общей культуры личности.

Формирование информационной культуры является частью профессиональной подготовки инженеров. Реалии жизни требуют находить эффективные шаги и методы, позволяющие сформировать социально-моральный и общекультурный уровень современного специалиста. В этой связи информационная культура выступает необходимым эффективным фактором в освоении человеком культурной реальности. Подготовка инженера в ВУЗе подчинена цели формирования личности, которая способна воспринимать инновационные процессы в обществе, использовать новые технологии, осознанно адаптироваться к новым условиям жизни, уметь ориентироваться в экономической, социально-политической ситуации, сохранять свою мировоззренческую позицию.

В современных условиях, при переходе к информационному социуму, меняется набор социальных статусов индивида как специалиста и профессионала. Технический индекс информационному социуму придает высокий уровень образовательной подготовки инженера. То есть, главным средством производства становится интеллект, знания и информационная культура инженера напрямую будет связана с его личностными, гуманистическими, идеологическими ценностями, его способностью проявить высокую социальную активность, целеустремленность, способность находить оптимальные решения технических и жизненных проблем в критических и нестандартных ситуациях. Желанием достичь производственных и жизненных

успехов; развить свои способности до такой самостоятельности в действиях и решениях, постоянного саморазвития; стремления быть ответственной личностью способной подчинить свои интересы, поступки, поведение законам и нормам морали своего народа, государства, вуза.

Реализация профессиональной деятельности инженера происходит в определенной социальной среде. Степень положительного или отрицательного влияния его деятельности на среду зависит от того, насколько она благополучно по своим составляющим и на сколько высок уровень социального самосознания человека. Эта проблема наглядно проявляется в широком смысле – во взаимоотношении человека и природы, в узком – инженера и окружающей его среды региона. В настоящее время происходит обострение экологической ситуации. Она уникальна как по своей значимости для человека в целом, так и по характеру тех задач, которые ставит перед человечеством. При разработке дисциплин социальной направленности есть необходимость опираться на определенную систему категорий. В этой связи немаловажно раскрыть содержание понятия «историко-экологическая среда», которая формирует экологический тип мышления личности.

Под историко-экологической средой понимается совокупность естественного состояния среды, окружающей ту или иную личность, системы знаний о ней и ее развитии, мышления и поведенческой деятельности. Она общечеловечна по своему характеру и региональна, и национально особенно. Данная категория состоит из нескольких звеньев. Они последовательно связаны и взаимозависимы. Система срабатывает лишь при наличии каждого из них.

Первое звено – среда окружающая личность – объективно существующая сама природная среда, сложившаяся исторически. Второе звено – система знаний о ней и о ее развитии – складывается на основе изучения истории отечества, края, исторических дисциплин. Всякая история может выступать с экологическим индексом, поскольку затрагивает в изложении тех или иных событий взаимодействия общества и природы, человека и среды. Это звено рождения личности, воспитанной на принципах общества, в котором она живет. Третье звено – формирование мышления – складывается на основании двух первых. Это звено осознания важности и необходимости знания исторических процессов, восприятия истории как основы формирования личности, гражданских качеств, национальной гордости. Оно позволяет осознать необходимость сохранения памятников материальной и духовной культуры,

природной среды обитания человечества. Четвертое звено – поведенческая деятельность – имеет смысл лишь в сумме с тремя первыми. Деятельность человека обладающего экологическим мышлением, по своей цели созидательна. Она позволяет осознать человеку (в данном случае инженеру) себя частью природы в общественном смысле. Звенья данной системы закладываются в личности поэтапно. И в этом смысле велика роль дисциплин, предметы которых выполняют эту роль.

Библиография

1. Ганс Й. Принцип ответственности. Опыт этики для технологической цивилизации: [Текст] / Йонас Ганс. – М., 2004.
2. Урсул А.Д. Ноосферная модель науки и образования XXI века: [Текст] / А.Д. Урсул // Социально-политический журнал. – 1996. – № 4.
3. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность. Т. 1: [Текст] / Х. Хекхаузен. – М., 1968.

УДК 006.44:025.3

Т. О. Бруй, О. Є. Корольова

(Дніпро)

КУЛЬТУРНО-ІНФОРМАЦІЙНА ФУНКЦІЯ БІБЛІОТЕКИ

Розглянуто інноваційні підходи до визначення місця бібліотечних установ у сучасному суспільстві, визначено фактори щодо впровадження інформаційних технологій у діяльність сучасних бібліотек: створення електронних каталогів, оцифрування книг тощо.

Ключові слова: бібліотека, бібліотечні ресурси, система, функції, Інтернет-технології, культурно-інформаційний центр.

Innovative approaches to determining the place of library institutions in modern society are considered, factors concerning the introduction of information technologies into the activities of modern libraries are identified: creation of electronic catalogs, digitization of books, etc.

Keywords: library, library resources, system, functions, Internet technologies, cultural information center.

Рассмотрены инновационные подходы к определению места библиотек в современном обществе, обозначены факторы, определяющие внедрение информационных технологий в деятельность современных библиотек: создание электронных каталогов, оцифрование книг и т.д.

Ключевые слова: библиотека, библиотечные ресурсы, система, функции, Интернет-технологии, культурно-информационный центр.

Бібліотека – одне з найдавніших культурних інститутів. За довгий період людської історії її соціальні функції зазнали істотних змін. Призначенням перших бібліотек було зберігання документів. З часу свого виникнення до сьогодні бібліотека еволюціонувала від сховища знань для не багатьох обраних до популярного і універсального джерела інформації.

Так що ж таке бібліотека в сучасному суспільстві? На даний час бібліотека (принаймні в Україні) наближається до функції музею. Це сховище вже не для інформації (як було раніше), а для книг. Це саме сховище книг як предметів. Цінність все більше і більше представляє книга як примірник, як артефакт. А інформацію, яка в ній знаходиться, практично завжди можна отримати, навіть не відкриваючи її. У сучасному суспільстві книга взагалі все більше і більше перетворюється в свого роду фетиш для досвідчених.

Звичайно, залишаються ще наукові бібліотеки та бібліотеки в школах, але я думаю, що оцифрування наукових бібліотек – це питання часу. І вже зараз в наукових бібліотеках практично не видають книги додому, потрібно працювати з ними у читальній залі. Ну точно так, як вам не видають експонати музею! Добре ще, що вони не заховані у вітрини і до них можна торкатися, але, можливо, це теж питання часу.

Процеси, що відбуваються в сучасному суспільстві, впливають на бібліотеки і змушують міняти не тільки всю систему бібліотечної праці та бібліотечних ресурсів, але і вперше ставлять питання про «межі» бібліотечного простору і самих основ існування традиційних бібліотек та їх функцій.

У сучасному світі бібліотека повинна постійно розвиватися. Уже недостатньо просто зберігати і видавати книги. Ритм життя сучасного суспільства зараз дуже швидкий і читачеві тепер не просто потрібні книги, йому потрібні можливості. По-справжньому сучасні бібліотеки почали впроваджувати інформаційні технології: створюють електронні каталоги, оцифровують книги і навіть запускають Інтернет-аналоги бібліотеки.

Уявіть собі ідеальну бібліотеку: ви сидите в читальному залі за комп'ютером. Ви можете одночасно працювати з книгами в бібліотеці і звертатися за додатковими даними іншої бібліотеки за допомогою спеціальної міжбібліотечної мережі Інтернет, швидко отримувати дані, роздруковувати фрагменти книг і робити копії.

Ось що потрібно зараз сучасному користувачу бібліотеки, такі вимоги висуває зараз сучасне суспільство. У свою чергу, суспільні трансформації

впливають на бібліотеки, змінюють усю систему бібліотечної праці та бібліотечних ресурсів, ставиться питання про «межі» бібліотечного простору і самих основ існування традиційних бібліотек та їх функцій. Сучасна бібліотека руйнує свої фізичні кордони, переходить з реального простору до віртуального. З одного боку, вона пропонує доступ до інформаційних ресурсів, що належать іншим бібліотекам, з іншого – сама стає інтерактивною, оцифровуючи свої фонди і співпрацюючи з іншими бібліотеками через мережу Інтернет. Виходить свого роду міжбібліотечний абонемент, тільки без пересилання книг і навіть без безпосереднього постійного участі бібліотекаря, який лише моделює цей процес.

Отже, ми свідки історичного факту – трансформації функцій бібліотеки. Її традиційні функції збагатилися новим змістом, розширилися можливості їх реалізації. У сучасному світі суспільних трансформацій дуже часто порушується питання про існування традиційних бібліотек, майбутнє бібліотек та їх функцій у сучасних умовах [3].

Бібліотека як соціальне явище розглядалась у своїх публікаціях багатьма вченими-бібліотекознавцями. При цьому аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури дозволяє зробити висновок, що проблема соціокультурних трансформацій бібліотеки в сучасних умовах формування суспільства знань є порівняно новою. Аналіз бібліотечної практики свідчить про те, що роль сучасної бібліотеки безпосередньо залежить від інформації і знань як каталізатора суспільного розвитку.

Раніше вважалося, що основна функція бібліотеки – зберігання книг та інших документів. Зі змінами в суспільстві змінювалися погляди на роль бібліотеки. Зокрема, у XIX ст. почали виділяти меморіальну і просвітницьку функції. Після 1917 р. домінувала ідеологічна функція, яка була притаманна всім науковим, культурним і навчальним закладам. Однак, і тоді разом з цим провідними функціями бібліотек були визнані культурно-просвітницька та науково-інформаційна. У 1970-80-ті роки почалося детальне вивчення соціальних функцій бібліотек. Відомий бібліотекознавець Ю. Столярів підходив до їх розгляду з наукових, а не з ідеологічних позицій, що дозволило йому сформулювати принципово новий перелік функцій, який, на жаль, до цього часу вченими і практиками бібліотечної справи чітко не визначений [3; 7; 8].

Одна з основних функцій бібліотеки – соціокультурна, оскільки задоволення інформаційних потреб користувача – головне завдання бібліотеки

як соціального інституту. Суспільні трансформації призводять до змін інформаційних запитів, відповідно змінюється призначення бібліотеки – вона змушена адаптуватися до нової ситуації, що і призвело до зміни її соціальної ролі та функцій [7; 8]. Системи комунікації, які були закладені у визначеному соціально-культурному контексті, детерміновані багатьма факторами різного ступеня спільності і інтенсивності свого впливу. Сьогодні спостерігається постійне розширення спектру комунікаційних засобів та створених на їх базі інформаційних технологій. Вони не повинні аналізуватися у відриві від інших явищ і процесів, які займають певне місце в культурі і відбуваються в наш час у різних місцях.

Протягом останнього десятиліття бібліотеки здійснили значний прорив у сфері інформаційно-комунікаційних технологій, незважаючи на проблеми фінансування, технічного забезпечення. На даний час наукові бібліотечні установи позиціонують себе як інформаційні, культурні центри, а також центри міжнародної комунікації. Сьогодні бібліотеки – один з основних джерел нових електронних продуктів і послуг для користувачів. Враховуючи виклики сучасності, вони шукають нові засоби реалізації однієї з головних своїх завдань – надання доступу до культурного надбання, забезпечення компенсації розриву в знаннях людей, постійно надаючи їм інформацію про нові досягнення науки, техніки, культури.

Сучасна наукова бібліотека – невід’ємна органічна частина культури. Надаючи користувачам інформацію у традиційному варіанті або дистанційному, бібліотека сприяє їх становленню як особистостей – культурних, освічених, адже саме бібліотека володіє унікальними властивостями створення атмосфери інтелектуальних, моральних, естетичних пошуків під впливом читання і спілкування. Бібліотека має значні переваги перед іншими соціальними інститутами. Адже її участь у процесі соціалізації не має обмежень у часі та доступності.

Тому соціалізація індивідів відбувається у процесі оволодіння культурним надбанням, яке зберігає бібліотека. Це оволодіння здійснюється не тільки традиційними засобами (формуванням фонду, розширенням доступу до нього засобами нових інформаційних технологій), але і методами залучення читачів до активного усвідомлення навколишньої дійсності, шляхом створення можливості спілкування на всіх рівнях і з максимальним використанням усіх видів комунікації.

Сучасний етап розвитку суспільства називають інформаційним. Сучасна парадигма інформаційного обслуговування базується не тільки на паперових носіях, вона передбачає використання принципово нових можливостей доступу до інформації. Наукова бібліотека в нинішніх умовах інформатизації суспільства надає користувачам доступ до традиційних документів і цифрових масивів, існуючим за її межами. Актуальність використання та вдосконалення форм бібліотечного інтернет-обслуговування обумовлюється стрімким розвитком новітніх інформаційних технологій в умовах підвищення суспільного значення інформаційно-комунікаційної функції бібліотек.

Одним з опорних центрів соціально-комунікаційної структури суспільства є соціальний інститут бібліотеки, значення інформаційно-комунікаційного потенціалу якого зростає з огляду на збільшення кількості інформації, що виробляється в суспільстві.

Із позицій інформаційно-документального підходу бібліотеку представляють у своїх працях Ю. Столяров [8], В. Скворцов [5], Н. Кушнарєнко [2], І. Давидова [1] тощо. Базовою функцією бібліотеки визначають комунікаційну функцію М. Слободяник [6], В. Мінкіна [4] тощо.

Усвідомлення значення впровадження в діяльність вітчизняних бібліотек інтернет-технологій, розширення спектра бібліотечних послуг за рахунок надання користувачам доступу до Інтернету стали висновки, що дозволяють визначити завдання публічних бібліотек:

- пропонувати інноваційні та якісні послуги, застосовуючи цифрові технології;

- сприяти збільшенню користувачів публічних бібліотек, розширювати бібліотечні послуги, передусім для соціально неадаптованих громадян.

Наукова бібліотека як культурно-інформаційний центр сучасного, інтелектуального суспільства:

- розвиває і підтримує вивчення, зберігання, поширення та захист національної культури;

- сприяє поширенню цінностей національної культури та ознайомлення з іншими культурами, виховує повагу до них;

- сприяє організації соціального міжкультурного діалогу;

- створює умови для індивідуальної та колективної творчості.

Культурно-інформаційна функція бібліотеки в сучасному суспільстві посилюється за рахунок прагнення кожної людини до поглиблення знань

історії, культури, науки, а також до широкого доступу в умовах загальної глобалізації інформації з історії культури, науки інших країн та народів.

Бібліотеки традиційно поширюють інформацію, вони сприяють розвитку загальноосвітніх та загальнокультурних процесів у сучасному суспільстві, домінуючи серед інших інформаційних установ, оскільки такі бібліотеки мають багату історико-культурну базу – свої універсальні фонди.

Традиційні форми пропаганди цих знань: науково-практичні конференції, семінари, засідання круглих столів, тематичні вечори, книжково-ілюстративні виставки, виставки живопису, фотовиставки тощо поєднуються сьогодні з електронними виставками (книжковими, журнальними, ілюстративних матеріалів, нот тощо), он-лайн-конференціями та іншими заходами з використанням сучасних технологій.

Сучасна наукова бібліотека стала не тільки важливим, але і визначальним структурним елементом суспільства знань. Вона забезпечує вільний доступ до інформації та знань, досягнень науки і культури, бере активну участь у розвитку національної інформаційно-комунікаційної інфраструктури.

Бібліографія

1. Давидова І.О. Організаційні трансформації бібліотечно-інформаційного виробництва: [Текст] / І.О. Давидова // Вісн. Книжк. палати. – 2008. – № 11.
2. Кушнарєнко Н.Н. Соціальні комунікації – нова наукова галузь / Н.Н. Кушнарєнко: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ellib.gpntb.ru/subscribe/index.php?journal=ntb&year=2008&num=8 &art=5>.
3. Лєонов В.П. Будущее библиотеки как предмет изучения: [Текст] / В.П. Лєонов // Науч. и техн. б-ки. – 2012. – № 9.
4. Минкина В.А. Коммуникационная политика библиотеки: содержание и особенности формирования: [Электронный ресурс] / В.А. Минкина. – Режим доступа: <http://ellib.gpntb.ru/subscribe>.
5. Скворцов В.В. Современная концепция библиотеки: [Электронный ресурс] / В.В. Скворцов. – Режим доступа: http://libconfs.narod.ru/2002/4 s/s4_p16.htm.
6. Слободяник М.С. Базовая модель библиотеки как социально-коммуникационной институции: [Текст] / М.С. Слободяник // Библиотековедство. Документоведство. Информология. – 2009. – № 4.
7. Столяров Ю.Н. Сущностные функции библиотеки [Электронный ресурс] / Ю.Н. Столяров. – Режим доступа: http://schoollibrary.ioso.ru/index.php?news_id=144. – Дата доступа: 11.07.2016.
8. Столяров Ю.Н. Библиотека: структурно-функциональный подход: [Текст] / Ю.Н. Столяров. – М., 1981.

Ю. Д. Котляров

(Днепр)

ЗДОРОВЫЙ ОБРАЗ ЖИЗНИ В УСЛОВИЯХ КАРАНТИНА

Розглядаються особливості і правила здорового способу життя в умовах карантину.

Ключові слова: карантин, здоровий спосіб життя, режим дня, коронавірус, імунна система, енергія, COVID-19.

Deals with the important aspects and rules of a healthy lifestyle under quarantine.

Keywords: quarantine, healthy lifestyle, daily routine, coronavirus, immune system, energy, COVID-19.

Рассматриваются особенности и правила здорового образа жизни в условиях карантина.

Ключевые слова: карантин, здоровый образ жизни, режим дня, коронавирус, иммунная система, энергия, COVID-19.

Здоровый способ жизни достигается целым комплексом тщательно разработанных и индивидуально подобранных мер (сюда относятся правильно построенный режим труда, отдыха, питания, сна и других важных для жизни сторон), своевременная коррекция возрастных изменений здоровья, соблюдения правил здорового образа жизни не только в условиях карантина, но и в повседневной жизни, полный отказ от вредных привычек. Нельзя отмахнуться или пренебречь этими важными правилами, применение которых поможет предупредить или заметно ослабить влияние коронавируса на организм человека.

На современном этапе медицине удалось ликвидировать особо опасные инфекции (полиомиелит, оспа, чума). Однако на смену им пришли новые. Одной из них является коронавирусная инфекция COVID-19 – опасное инфекционное заболевание, вызванное новым коронавирусом, который ранее у людей не обнаруживался.

В Украине с целью предотвращения распространения коронавирусной инфекции вводятся эффективные профилактические немедикаментозные меры: социальное дистанцирование лиц, самоизоляция, ограничение посещения парков и зон отдыха.

Ещё совсем недавно сезонным вирусным инфекциям наравне с другими мероприятиями можно было противопоставить средства повышающие иммунный ответ, так называемые адаптогены (растительные препараты). Комплексы биологически активных веществ левзеи, китайского лимонника, заманихи, аралии повышают адаптацию организма к неблагоприятным факторам. Основными эффектами адаптогенов являются эффекты стимуляции специфического и неспецифического иммунитета, повышение устойчивости организма к инфекции, к неблагоприятным факторам внешней среды. На этом основывалось применение адаптогенов во время эпидемий, приводившее к уменьшению числа заболевших. Однако на современном этапе только такого подхода оказалось недостаточно.

Что необычного в современной ситуации? Во-первых, вирусы, приобрели высокую вирулентность, возможно после произошедших мутаций. Во-вторых, тяжесть протекания самого заболевания у абсолютного большинства людей, которые подверглись заражению. Это свидетельствует, прежде всего, о наличии скрытых или, не проявляющих себя хронических заболеваний у людей, возможно из-за пренебрежения к своему здоровью или преувеличении собственных возможностей противостоять инфекции. В-третьих, изменения в иммунной системе человека, произошедшие за последние 25-30 лет, требуют новых подходов, методов иммунной тренировки и соблюдения здорового образа жизни.

Противопоставить распространению вирусной инфекции можно осознанное и ответственное поведение, понимание того, что от наших действий зависит не только личное здоровье человека, а и здоровье близких ему людей, семьи, родителей.

Рассмотрим основные причины ухудшения и укрепления собственного здоровья, которые можно озаглавить единым понятием – здоровый способ жизни в условиях карантина.

Перегрузки. К сожалению, современные люди утратили баланс между работой и отдыхом. Вопрос баланса между работой и отдыхом напрямую влияет на количество энергии в организме. Длительный рабочий день, недостаточный отдых (зачастую пренебрежение отдыхом или его значительное сокращение длительности), плохое питание на протяжении длительного времени могут быстро привести к истощению организма. Это касается не только физической работы, связанной с родом занятий (например, строители,

грузчики, водители транспорта и др.), спортивных тренировок (упражнений, подъёма тяжестей), а и умственной работы, которая связана с сидячим образом жизни, многочасовой работой, интеллектуальным напряжением. Следствием всех таких нагрузок будет предрасположенность не только к вирусным инфекциям, а и к более серьёзным нарушениям здоровья.

Следующая важная причина – стресс и, особенно, тревожность, часто присутствуют в жизни человека на современном этапе. Сейчас человек ведёт очень напряженный образ жизни. Это приводит к преждевременному истощению запасов энергии. Стресс и тревожное состояние, существенно снижают иммунитет и возможность находить в себе заряд энергии и силы для восстановления.

Поэтому самым главным условием постепенного восполнения жизненных сил является хорошее питание и своевременный полноценный отдых. Это быстро способствует восстановлению энергии и возможности противостоять болезням. Особо следует сказать о своевременности ночного сна. Множество современных людей ведут неправильный образ жизни, поскольку ложатся спать очень поздно. При этом нарушается нормальный обмен веществ и постепенно утрачивается координация деятельности жизненно важных органов. Лучшее время для отхода к ночному отдыху 23:00.

Следующая важная причина – недостаточная физическая активность, которая может послужить причиной заметного снижения иммунитета и способствовать возникновению болезней. Регулярные физические упражнения обеспечивают движение энергии в организме и способствуют укреплению мышц и сухожилий, способствуют улучшению кровообращения во внутренних органах.

Всемирная организация здравоохранения рекомендует взрослым не менее 150 минут умеренной физической активности или 75 минут интенсивной физической активности в неделю, или сочетание умеренной и интенсивной физической активности. Эта рекомендация дана для людей, находящихся в режиме самоизоляции, без симптомов заболевания или признаков острых респираторных заболеваний. Физическая активность помогает поддерживать как физическое, так и психическое здоровье.

Проведенные недавно, учеными Мельбурнского университета и врачами Королевской больницы, совместные исследования (март 2020) иммунной системы человека в условиях заражения коронавирусом показали, что если у

человека хорошая иммунная система, то он способен успешно противостоять развитию коронавирусной инфекции, не допуская возникновения тяжелых, угрожающих жизни осложнений.

Вывод, который сделали исследователи показал, что если иммунитет сильный, то он способен сопротивляться возбудителям любых заболеваний, даже если прежде с ними не сталкивался. Хотя COVID-19 вызывается новым вирусом, у здорового человека вырабатывается устойчивый иммунный ответ на чужие типы клеток, происходит клиническое выздоровление, подобное тому, что происходит при гриппе. Работа австралийских исследователей доказывает правоту врачей, призывающих укреплять свое здоровье.

Согласованное и уважительное сотрудничество между пациентом и доктором, приводит к нужному результату – формированию правил здорового образа жизни, стойкому и длительному восстановлению здоровья в условиях карантина.

Библиография

1. Китайская цигун-терапия: пер. с англ.: [Текст]. – М., 1991.
2. Лувсан Г. Очерки методов восточной рефлексотерапии: [Текст] / Г. Лувсан. – Новосибирск, 1991.
3. Мачоча Д. Основы китайской медицины: подробное руководство для специалистов по акупунктуре и лечению травами: [Текст] / Джовани Мачоча; пер. с англ. – М., 2011.
4. Breadth of concomitant immune responses prior to patient recovery: a case report of non-severe COVID-19: [Text] // Nature Medicine. – 2020. – № 26.

УДК 351: 342.7(477)

Н. О. Бойко

(Дніпро)

ПУБЛІЧНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ НАЛЕЖНОЇ ПРАВОВОЇ ПРОЦЕДУРИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ЛЮДИНИ НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ

Розглядаються основні засади належної правової процедури в контексті забезпечення права людини на судовий захист в публічно-управлінському аспекті.

Ключові слова: європейські стандарти, конституційний зміст, права людини, правосуддя.

The basic principles of due process in the context of ensuring the human right to judicial protection in the public-administrative aspect are considered.

Keywords: European standards, constitutional principles, human rights, justice.

Рассматриваются основные принципы надлежащей правовой процедуры в контексте обеспечения права человека на судебную защиту в публично-управленческом аспекте.

Ключевые слова: европейские стандарты, конституционный смысл, права человека, правосудия.

Судова реформа в Україні, як одна з нагальних державних реформ, має на меті забезпечення впровадження європейських стандартів захисту прав людини та діяльності судової влади на основі гуманізаційних засад публічного управління. Це відповідатиме суспільним очікуванням щодо незалежного та справедливого суду як гаранта дотримання конституційних прав і свобод. Саме тому реформування судової системи України – одне з ключових завдань в умовах сьогодення.

Зважаючи на питання, які постають сьогодні в нашому суспільстві, зумовлені політичною та економічною ситуацією в країні, а також станом публічного управління, загалом необхідно окреслити особливості дотримання стандартів належної правової процедури (due process of law) у контексті реалізації права людини на судовий захист.

Належна правова процедура – правовий принцип, положеннями якого передбачено, що жодна вільна людина не може бути заарештована, або ув'язнена, або позбавлена свободи, або оголошена поза законом, або вислана, або тим чи іншим чином обмежена у правах, що влада не вчинить або не накаже вчинити дії проти неї, за винятком дій, передбачених чинним законом. Вказаний принцип міститься в статтях 9, 10, 14 й 15 Міжнародного пакту про громадянські й політичні права й включає в себе принцип відкритого характеру судового розгляду, принцип презумпції невинуватості, принцип «ne bis in idem» (не карати за той самий злочин двічі) і право на юридичну допомогу за власним вибором [5].

Власне, концепція належної правової процедури походить з Англії, цей принцип знайшов своє відображення у Великій хартії вольностей (Magna Carta) 1215 року – конституційному договорі, який було укладено між королем Англії

Іоанном і привілейованими баронами та представниками церкви з питань забезпечення права і привілеї феодальної знаті, надання свободи дій церкві і зобов'язували короля дотримуватися законів держави, гарантувалося дотримання прав і свобод людини. Так, статтею 39 Великої хартії вольностей встановлено, що «Жодна вільна людина не буде оштрафована, або ув'язнена, або позбавлена володіння, або якимось іншим чином обездолена, і ми не підемо на неї і не пошлемо на неї, тільки як за законним рішенням рівних їй (її перів) і за законом країни.». Таким чином, саме в цьому документі вперше в історії людства було закріплено конституційні права та свободи [4].

Слід погодитися з науковим підходом, що конституційне положення про належну правову процедуру гарантує право особи, яка зазнає фізичної, матеріальної та моральної шкоди від держави, на звернення до суду відповідної юрисдикції для захисту свого права на життя, свободу та власність, а також для захисту будь-якого іншого права, гарантованого законодавством. Таке положення додатково включає право бути заслуханим у судовому засіданні, а також право на подання доказів існування юридичних фактів, які стосуються зазначеного права особи [1]. Безумовно, судовий захист є найбільш ефективним засобом захисту прав і свобод людини, оскільки саме право на судовий захист – це гарантування у судовому порядку дотримання інших прав і свобод людини, проголошених Конституцією України. Доцільно зазначити, що таке право пов'язане із доступом до правосуддя та здійсненням судової влади. Саме тому має велике значення й право на справедливий суд.

Слід зазначити, що першим нормативно-правовим актом, в якому закріплене таке право є Загальна декларація прав людини. Пізніше ці гарантії відобразились в Міжнародному пакті про громадянські й політичні права.

Одним з європейських стандартів є процесуальна належна правова процедура, що передбачає собою право на справедливий судовий розгляд. Так, відповідно до частини 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення [2].

Конституція України увібрала в себе основні положення цих нормативно-правових актів, саме таким чином забезпечила координацію відносин між

державою та суспільством. Усі демократичні суспільства прагнуть до належного дотримання прав людини та невідкладності відповідальності за їх порушення. Проте, зважаємо, що це можливо лише за умови постійного прогресного розвитку правової держави, підвищення рівня правової культури кожної людини, що буде відповідати моральним засадам суспільства.

Одним з найголовніших заходів щодо забезпечення дотримання європейських принципів публічного управління є створення належної та ефективної національної системи судового захисту прав і свобод людини і громадянина, що виступає основою демократизації, європеїзації та гуманізації управління. Саме тому, право людини на судовий захист слід досліджувати через діяльність судової влади та здійснення правосуддя.

Конституцією України гарантується кожному право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [3]. Слід зазначити, що право людини на судовий захист відноситься до переліку прав, які не можуть бути обмежені за змістом, а сам зміст цього права полягає в тому, що кожен має право звернутися до суду, якщо його права чи свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод.

Разом з тим, основні засади судочинства виступають перешкодою на шляху до реалізації права людини на судовий захист, що обумовлено недостатнім рівнем довіри до органів судової влади. Суспільство вимагає, що кожен суддя має дотримуватися принципу відкритості та прозорості у своїх діях, що ним вчиняються з метою забезпечення та дотримання прав людини. Іншими словами – має забезпечуватися здійснення концепції належної правової процедури.

Слід звернути увагу на те, що в Українській державі хоча й визнається та діє принцип верховенства права, суди під час розгляду справ посилаються на велику кількість положень нормативно-правових актів. При цьому, суди часто не приводять доводи та аргументації чому саме застосовуються ті чи інші норми законодавства. Це призводить до різного тлумачення норм законів, що в свою чергу викликає різне застосування цих норм в однакових категоріях справ. Тобто в Україні існує проблема забезпечення реального і ефективного права на судовий захист. Здійснення правосуддя має бути правовим механізмом у вирішенні конфліктів професійними суддями відповідно до встановленої

належної правової процедури. Адже суд має забезпечити рівний захист в однаковій мірі незалежно від статусу учасників судових процесів.

Концепція належної правової процедури прямо не регламентована Конституцією України, але її елементи є важливими принципами права в нашій державі та мають впроваджуватися та використовуватися при здійсненні правосуддя.

Належна правова процедура має бути конституційною гарантією, яка не дозволить державі «нехтувати» правами людини. Дотримання належної правової процедури, насамперед, виступає важливою цінністю поваги до людської гідності.

Доцільно вказати на те, що приведення національного законодавства у відповідність з європейськими стандартами, на основі запозиченого зарубіжного досвіду, саме по собі не усуне проблему не ефективного правового механізму захисту прав людини, гарантованих Конституцією України, адже, кожна людина очікує, що права, які закріплені в конституції держави, будуть справедливо застосовуватися до неї. Це очікування саме належної правової процедури, яка буде своєрідною протизагою та стримуванням між різними гілками влади при гарантуванні та дотриманні прав людини, а також впровадженні механізму належної реалізації кожною людиною права на судовий захист.

Бібліографія

1. Городовенко В.В. Належна правова процедура як загально визнаний стандарт функціонування судової влади / В.В. Городовенко: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/adv_2012_5_2.pdf.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
3. Конституція України від 28.06.1996: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254-80>.
4. Magna Carta – Великая Хартия Вольностей (1215): [Электронный ресурс] – Режим доступу: <http://lib.ru/INOOLD/ENGLAND/hartia.txt>.
5. Надлежащая правовая процедура: [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uapravo.com/hro/explanatory.php?lan=rus&level=1&id=124>.

С. А. Бочарова

(Дніпро)

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИМ МОВАМ

Розглядаються переваги та недоліки основних комунікативних методів і засобів, що активізують процес засвоєння знань та підвищують пізнавальну мотивацію студентів, визначено роль інтерактивних методів навчання при вивченні іноземних мов у немовному ЗВО.

Ключові слова: інтерактивні методи, рольова гра, круглий стіл, метод ситуаційного навчання, мотивація.

Deals with the advantages and disadvantages of the main communicative methods which activate the process of learning knowledge and increase students' informational motivation, the role of the interactive teaching methods in the study of foreign languages in the non-linguistic higher educational establishments has been determined.

Keywords: interactive methods, role-playing game, round table, case-study method, motivation.

Рассматриваются преимущества и недостатки основных коммуникативных методов и средств обучения, активизирующих процесс усвоения знаний и повышающих познавательную мотивацию студентов, определена роль интерактивных методов обучения при изучении иностранных языков в неязыковом вузе.

Ключевые слова: интерактивные методы, ролевая игра, круглый стол, метод ситуационного обучения, мотивация.

Контакти між людьми різних країн, зустрічі спеціалістів та ділових людей, які набули в наш час широкого розмаху, підвищують роль іноземних мов як засобу порозуміння між людьми, їх духовного взаємозбагачення та зближення. Як свідчить практика навчання іноземним мовам у немовних вищих навчальних закладах, рівень мовленнєвих умінь, що досягається переважною більшістю студентів, відстає від вимог життя.

Значна частина випускників шкіл має низький рівень володіння іноземними мовами. І тому вивчення іноземної мови у ЗВО стає для них нездоланим бар'єром, що знижує навчальну мотивацію і віру в свої сили. Отже, найперше завдання для викладача вищої школи – знайти такі дидактичні засоби, які зможуть викликати у студентів зацікавленість до вивчення іноземної мови, переконання у практичній необхідності оволодіння іноземною мовою у майбутній діяльності, тобто підвищити їх пізнавальну мотивацію. Мотивацію

ми розуміємо як джерело активності людини і одночасно як систему спонукань до будь-якої діяльності.

Способи формування пізнавальної мотивації студентів – це актуальність і новизна змісту, розкриття важливості вивчення даної теми, дисципліни, її прикладне значення, практичне застосування, використання творів літератури та мистецтва, ефекту парадоксальності, здивування, порівняння і аналогії. Формуванню пізнавальної мотивації сприяють, перш за все, активні методи навчання (навчальні дискусії, ділові ігри, проблемність), емоційність викладання, використання інформаційних технологій у навчальному процесі. Для реалізації мети підвищення ефективності навчання наступним завданням викладача стає вдосконалення форм і методів навчання [3].

Основа інтерактивних (комунікативних) методів – це групова взаємодія, внутрішньо пов'язана зі змістом навчання. Це такі методи як евристична бесіда, дискусія, ділова гра, круглий стіл, «мозкова атака», ситуаційне навчання (case-study), обговорення практичних наукових робіт, тренінги тощо.

Діалогічно-дискусійні методи характеризується рівністю сторін – суб'єктів навчально-виховного процесу, взаємним впливом, розвитком емпатії, активізацією мислення учасників дискусії.

Н.П. Волкова відмічає, що педагог має володіти певною сукупністю методичних прийомів для проведення дискусії: мати певний запас знань, які можна додатково ставити на обговорення, щоб не давати дискусії згаснути; намагатись за допомогою запитань і певної емоційної поведінки забезпечити всебічний аналіз проблеми; не допускати переходу дискусії на другорядні проблеми або перетворення дискусії на діалог кількох найбільш активних студентів або окремих студентів і педагога, забезпечити широку й активну участь у ній усіх студентів групи; не випускати з поля зору хибні судження студентів щодо предмета дискусії; порівнювати різні погляди та залучати студентів до їх усебічного аналізу [1].

Діалогічно-дискусійні методи допомагають збагаченню традиційної лекції, активізуючи пізнавальну діяльність студентів. Для цього варто використовувати такі різновиди лекцій: лекція-бесіда (діалог), лекція-дискусія, проблемна лекція, лекція-аналіз конкретної ситуації, лекція-консультація.

Найбільш характерною формою інтерактивного спілкування в навчальному процесі, безперечно, є ділова, рольова, ситуаційно-рольова, інтерактивна гра. В процесі гри моделюються реальні професійні ситуації, в

яких студент сам обирає тактику своєї поведінки, спираючись на одержану науково-практичну базу. Відбувається обмін думками, діалог, обговорення пропозицій – отже, отримання нових знань в процесі активної пізнавальної діяльності, спілкування, самовиховання.

Під час ділової гри відбувається розв'язання професійно-орієнтованих ситуацій, забезпечується колегіальність прийняття рішень при заздалегідь визначеному складі груп, розподілі ролей, ознайомленні зі сценарієм і системою оцінювання.

Рольова гра відрізняється тим, що учасники не обговорюють ситуацію, а розігрують її. Студент може добровільно обирати собі відповідну роль учасника або активного глядача.

Ситуаційно-рольові ігри проводяться, як правило, без попередньої підготовки. Інтерактивна гра подібна до рольової, але в цьому випадку немає гравців і спостерігачів – всі студенти стають учасниками гри. Ситуація може бути проблемною, але не обов'язково нагадувати життєву.

Термін «інтерактивна гра» нечасто зустрічається в літературі, можливо тому, що взаємодія («інтерактивний» – заснований на взаємодії) є елементом майже кожного з активних методів навчання. В методичній літературі рольова гра визначається як спонтанна поведінка учасників, їх реакція на поведінку інших людей, що приймають участь в гіпотетичній ситуації.

М.Г. Складановська відмічає [3] переваги зазначених методів:

- отримання досвіду ведення дискусії, аналізу і самоаналізу, вербальне формулювання та обґрунтування власних думок;
- активізація мислення студентів;
- отримання навичок вербальної комунікації, колективної взаємодії;
- набуття досвіду самостійного прийняття рішень;
- засвоєння інформації через переживання;
- формування уявлення про майбутню професійну діяльність.

Недоліки:

Ділові ігри потребують багато часу для підготовки;

- необхідна умова – висока професійна майстерність викладача;
- існує ризик виникнення конфліктних ситуацій;
- іноді недостатній рівень розвитку рефлексії студента, його пасивність спричиняє низький інформативний рівень засвоєння нових знань під час ділової гри.

Круглий стіл – дискусійна форма організації занять, яка передбачає рівність усіх членів дискусії (саме тому – «круглий» стіл). Учасниками дискусії можуть бути поруч зі студентами фахівці в тій чи іншій галузі науки, виробництва (в залежності від проблеми, що обговорюється, та підготовленості аудиторії). Завдання викладача – заздалегідь запропонувати тему обговорення, питання, що зацікавлять студентів, організувати самостійну роботу з підготовки до круглого столу, мотивувати участь в обговоренні як найбільшої частини групи. Метод ситуаційного навчання (case-study) передбачає деякі суттєві особливості. Викладач пропонує студентам опис реальної життєвої ситуації, яка містить практичну проблему. Як усі інтерактивні методи, case-метод розвиває комунікативні здібності, вміння слухати й розуміти співрозмовника, висловлювати й аргументувати свої думки, здатність до колективної взаємодії.

Недоліком цього методу є необхідність тривалої підготовки викладача для створення «кейсів». Цей метод буде ефективним лише при певній підготовленості студентів, наявності у них навичок самостійної роботи. Метод ситуаційного навчання є спорідненим з діловою грою, і тому вони можуть поєднуватися в процесі навчання.

Особливо корисними ситуаційні вправи бувають тоді, коли однією зі складових проблеми виступає поведінка людей [3].

Необхідні умови ефективного запровадження інтерактивних методів навчання – це індивідуальний підхід, створення комфортної психологічної атмосфери під час аудиторних занять, відбір цікавого лексичного матеріалу та нових форм занять.

Традиційне навчання передбачає передачу готової інформації від викладача студентам, використовує репродуктивні методи, середній темп, акцент на мнемічних процесах. Інтерактивні методи навчання:

- активізують мислення;
- підвищують пізнавальну мотивацію студентів;
- долають комунікативні бар'єри спілкування іноземною мовою;
- стимулюють бажання власного вдосконалення в процесі мовленнєвої – поведінки у знайомих життєвих ситуаціях.

Посилення комунікативної спрямованості навчального процесу є провідною умовою підвищення пізнавальної мотивації студентів, а отже, і ефективності вивчення іноземної мови. Завдання викладача – наблизити

навчальні ситуації до майбутньої професійної діяльності студентів, упроваджуючи інтерактивні засоби навчання.

Бібліографія

1. Волкова Н.П. Педагогічні комунікації: інноваційні методи навчання: навч. посіб.: [Текст] / Н.П. Волкова. – Д., 2004.
2. Гнаткевич Ю.В. Навчання лексичного аспекту чужоземної мови у вищих навчальних закладах: [Текст] / Ю.В. Гнаткевич. – К., 1999.
3. Складановська М.Г. Інноваційне навчання: активізація пізнавальної діяльності студентів: навч. посіб.: [Текст] / М.Г. Складановська. – Дніпропетровськ, 2012.

УДК 021.1:004:316

О. М. Решетілова, К. І. Макабула

(Дніпро)

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ

Розглядаються основні функції діяльності бібліотек на сучасному етапі та перспективи розвитку бібліотечної діяльності в умовах інформатизації.

Ключові слова: інформаційні запити, інформаційні комунікації, електронні ресурси бібліотек, модернізація бібліотечних послуг.

The main functions of library activity at the present stage and prospects of library activity development in the conditions of informatization are considered.

Keywords: information requests, information communications, electronic resources of libraries, modernization of library services.

Зміни культурного статусу бібліотеки у сучасну епоху, що характеризуються зростаючим поширенням інформації за допомогою Інтернету, обумовлюють становлення принципово нових форм комунікації в системі «Читач – Бібліотека». Ці прогресивні зміни виражаються в осмисленні нових можливих підходів до обслуговування відвідувачів бібліотек.

Глобалізація усіх сфер суспільної діяльності та техногенна революція у сфері комунікацій дозволила сучасній бібліотеці трансформуватися і орієнтуватися не стільки на збиранні інформації, скільки на пробудженні мислення людей, які освоюють ці комунікації. Основними формами роботи такої бібліотеки виступають вже не функції накопичення і збереження, а різні

заходи, що сприяють успішній соціалізації читачів, їх орієнтації в сучасному світі.

Стратегії бібліотечного розвитку в сучасних умовах інформатизації розглядали такі дослідники як: О. Онищенко, М. Слободяник, В. Горовий, В. Копанєва, О. Воскобойник-Гузєва, С. Гарагуля, В. Ільганаєва. У фаховій періодиці можна почути думку, що подальша модернізація бібліотек не може бути пов'язана тільки із техногенним шляхом їх розвитку. Можливість подолання кризової ситуації бачиться в розвитку комунікативної функції бібліотек, подальшої їх трансформації в інститути соціалізації особистості; в перетворенні бібліотек в інтелектуальний простір міжособистісної і міжкультурної комунікації.

Узагалі, навички користування інформацією в українському суспільстві вдосконалюються. Однак, бібліотечні установи помітно відстають у цьому процесі. Відсутність належної технічної бази сьогодні не дає їм змоги переплачувати систематизовані платні інформаційні масиви [1, с. 146-148]. За умови широкого використання інтернет-технологій переважна більшість українських користувачів має справу з безоплатними інформаційними ресурсами невисокої якості, що виставляються в Інтернет-мережі з рекламними або ж іншими цілями, із випадковими, несистематизованими інформаційними матеріалами.

Таким чином, уже сьогодні існує чітко виражена суспільна потреба в комплектуванні бібліотечних установ високоякісною, сучасною інформацією. Варто також зазначити, що роль електронних інформаційних ресурсів як засобу фіксації на електронних носіях здобутків людської культури в широкому значенні цього терміна стрімко зростає. Порівняно з дією всіх інших форм фіксації культурних надбань людства постійно збільшується рівень їх впливу на суспільну свідомість [2, с. 129-131].

Зростаюче значення електронних ресурсів у задоволенні інформаційних запитів суспільства обумовлює вироблення сучасної стратегії комплектування цими ресурсами фондів бібліотек. Ця стратегія має передбачити як урахування конкретних запитів користувачів, так і бути відображенням загальнокультурного процесу розвитку суспільства.

Бібліотеки мають довести свою спроможність у нинішніх умовах задовольнити інформаційних запитів суспільства, довести, що вони потрібні, необхідні для успішної роботи управлінських структур, бізнесу, наукових

установ, громадських організацій, для різних категорій людей з їхніми сучасними запитами.

Стратегія комплектування сучасних бібліотек має враховувати також загальну тенденцію до збільшення кількості дистантних користувачів і значного урізноманітнення їхніх запитів. Тому вона має передбачати наявність кооперативних зв'язків з іншими бібліотеками і враховувати таку кооперацію для планування поповнення фондів.

Стратегічним орієнтиром розвитку бібліотечної діяльності у найближчому майбутньому стала Державна цільова національно-культурна програма створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека – XXI», що реалізується відповідно до постанови Кабінету Міністрів України № 956 від 17 серпня 2011 року. Постанова передбачає формування єдиної інформаційної інфраструктури країни на базі розвитку інтернет-технологій [3].

Зростаюче суспільне значення бібліотек, що має найближчим часом проявитись у зв'язку із реалізацією завдань інформатизації українського суспільства, обумовлює важливу роль цих громадських інформаційних центрів у реалізації вагомого завдання – утвердження духовно-ціннісних орієнтирів, сучасних духовних цінностей українського народу через комплектування й надання громадським інститутам необхідної вітчизняної інформації та інформації глобального значення. І ця тема також має бути передбачена стратегією комплектування фондів електронною інформацією.

У глобальному вимірі підходи до аспекту комплектування мають визначатися, виходячи з того, що сучасне міжнародне співробітництво має ґрунтуватися на переконаннях у необхідності поваги до спільних духовних цінностей і переконань, що базуються на сформованих уже елементах глобальної етики. До неї сьогодні входять п'ять основних елементів: рівність, права та відповідальність людини, демократія, захист меншин, мирне врегулювання конфліктів і справедливі переговори [2, с. 200-201].

Предметом уваги фахівців, які відповідають за комплектування, мають бути також видання, що відображають зміст і утверджують загальнодержавні й національні духовно-ціннісні орієнтири. Це особливо важливо в умовах глобальних інформаційних впливів.

Основними функціями бібліотек на сучасному етапі розвитку є: меморіальна, комунікаційна, інформаційна, освітня, соціальна та культурна. Усі ці функції тісно взаємопов'язані. Збираючи і зберігаючи документальні

джерела, бібліотека є носієм меморіальної функції, втіленням «пам'яті людства», національних цінностей. Вона зберігає знання і культуру в найзручнішому для сприйняття та розповсюдження вигляді, стає базовою складовою віртуального середовища.

Здійснюючи систематизацію, зберігання і поширення національної культурної спадщини за допомогою електронних ресурсів, меморіальна функція не лише зберігає та інформує про пам'ятки національної культури, забезпечує вільний доступ до них шляхом створення баз даних, оцифрування документів та переведення їх в інші формати й на інші носії, а й підтримує високий рівень та розвиток гуманітарної складової суспільства, духовних та інтелектуальних цінностей [4, с. 36-37].

Відмінністю інформаційного етапу суспільства є те, що всі функції бібліотек дедалі більше пов'язуються, збагачуються, розвиваються, піклуються про збереження документів. Саме технічна і технологічна модернізація забезпечує зміцнення меморіально-інформаційної функції сучасної бібліотеки, надає їй значення повноправного суб'єкта міжнародного інформаційного гуманітарного простору, підвищує можливості тіснішої взаємодії з іншими суб'єктами міжнародного інформаційного процесу, спрямованого на підтримку духовних цінностей, усебічний розвиток особистості. Міжнародний аспект створення інтегрованих ресурсів історико-культурного значення сьогодні реалізує ще один аспект гуманітарної місії бібліотек у сучасному інформаційному просторі.

Не менш важливим є формування електронних ресурсів бібліотек на базі власних фондів, створення нового інформаційного продукту, який дає змогу забезпечити збереженості інтелектуальної та духовної пам'яті людства та національної культури. Сьогодні це є актуальним питанням діяльності сучасних бібліотек та розвиває змістовно традиційні функції бібліотек як соціального інституту.

Існування та розвиток бібліотек є гарантією спадкоємності державотворчих, національних та культурних процесів у суспільстві та залучення цього знання до формування наукової та культурної свідомості суспільства, що продовжує постійно розвиватися в нових умовах суспільного поступу. У формуванні цього ресурсу мають бути задіяні колективи спеціалізованих відділів бібліотек, які володіють спеціальними знаннями в галузі книжкової культури, та широке коло вчених та культурних діячів.

Підготовка такого ресурсу є національним іміджем країни, яка пишається своєю історією, культурою, інтелектуальним потенціалом [5, с. 17-23].

Зростання у структурі бібліотечних фондів обсягів електронної інформації обумовлює зростаючу керованість ними. У зв'язку з цим, значно розширюються можливості їх використання. Нові технології дають змогу вирішити два важливі завдання, затребувані сучасним суспільством: істотно вдосконалити якість обслуговування читачів у бібліотеці та розширити сферу інформаційного обслуговування користувачів за межами бібліотек.

Безпосередньо в бібліотечній установі комп'ютеризація значно прискорює обслуговування читачів, підвищує якість інформування про наявні інформаційні ресурси, сприяє доступу до електронної інформації, що стали вже складовою бібліотечних фондів, значно вдосконалює консультативно-методологічну та культурно-освітню роботу.

Дистантні форми бібліотечної роботи набувають якісного вдосконалення, розвиваються і, у недалекій перспективі, очевидно, мають стати провідними в інформаційному забезпеченні користувачів. На сьогодні вони розвиваються у двох основних напрямках. Перший пов'язаний із розвитком традиційних форм дистантного обслуговування на базі поступового заміщення інформації на паперових та інших традиційних носіях електронними: формування електронних каталогів, довідкової інформації на сайтах бібліотек, поступовий перехід міжбібліотечних інформаційних обмінів із книжкової форми обігу, мікрофільмування тощо на обмін в інтересах користувачів електронною інформацією, надання в їх розпорядження наявних масивів електронної інформації, структурованої в базах та в електронних бібліотеках.

Другий напрям дистантного обслуговування користувачів пов'язаний із організацією власного інформаційного виробництва, виготовленням інформаційно-аналітичних продуктів у режимі «інформація на базі інформації», які ефективно розкривають наявні бібліотечні фонди на рівні занурення у змістовну глибину видань, розгляду основних ідей висновків, прогнозів, що сприяє ефективному донесенню матеріалу зацікавленому користувачу, продуктивному використанню бібліотечних ресурсів у роботі щодо реалізації народногосподарських програм, щодо розробки наукових тем, соціальних та інших проблем, що виникають у процесі розвитку суспільства. Цей напрям діяльності бібліотечних установ перебуває в процесі становлення.

Впровадження електронних інформаційних технологій у бібліотечну сферу стає переконливим аргументом на користь бібліотек у дискусії про їх значення для сучасного суспільства в умовах наявності Інтернет-мережі, зменшення кількості відвідувачів у бібліотеках, зниження їх суспільного авторитету.

Другим аргументом є, проблема ефективного використання інформаційних ресурсів того ж таки Інтернету. Слід зазначити, що протягом останнього десятиріччя в його ресурсах з'явилося багато якісної інформації, що значною мірою нівелює критичне ставлення і потребує серйозної організації його використання.

До того ж, корисна інформація прихована величезними обсягами низькоякісної або ж і просто шкідливої інформації. Сучасний користувач, як правило, через брак часу за допомогою пошукових систем «знаходить щось», що в більшості випадків лише певною мірою задовольняє запити. Таким чином, у більшості випадків можна говорити про невисоку ефективність використання інформаційних ресурсів [2, с. 66-68].

Оновлені бібліотеки якраз і можуть стати ефективною ланкою між глобальними масивами електронної інформації та сучасним користувачем. З урахуванням його запитів вони можуть відшуковувати суспільно значущу інформацію, комплектувати нею свої фонди, готувати її до ефективного використання й успішно задовольняти існуючі запити.

Третій аргумент пов'язаний з необхідністю вдосконалення вітчизняного інформаційного виробництва. Підвищення інтенсивності глобальних інформаційних впливів створює серйозну загрозу уніфікації в інформаційному виробництві, може бути умовою втрати національної своєрідності в цьому процесі. Водночас вітчизняна бібліотечна система у своїх фондах зберігає той ресурс культурних, духовно-ціннісних надбань попередніх поколінь українського народу, що має стати надійним шляхом у вітчизняному інформаційному виробництві. І цей ресурс потребує активного введення в обіг через оцифрування ресурсів на паперових носіях, досконале інформування, сучасні методики поширення інформаційних ресурсів.

Таким чином, уже наведені аргументи, сформульовані на базі аналізу практики сучасної інформаційної діяльності бібліотек, демонструють про зростаючі перспективи цієї діяльності в суспільстві, що ввійшло в інформаційний етап розвитку [1, с. 88-89].

Практика показує, що еволюція бібліотечних установ у напрямі до перетворення в сучасні інформаційні центри дає можливість розглядати їх ресурси як інформацію для змістовного наповнення множини соціальних інформаційних баз, що забезпечують існування й розвиток системи соціальних структур суспільства.

Збагачення фондів бібліотек новою інформацією в сучасних умовах є найбільш ефективним тоді, коли інформаційні співробітники бібліотек координують цей процес з інтересами корпоративних користувачів або ж діють за їхньою ініціативою та знаходять можливості для спеціалізації в інтегрованих бібліотечних об'єднаннях.

Нові форми взаємовідносин сучасної бібліотеки та обслуговуваних нею соціальних структур уже сьогодні активно проявляються у відносинах провідних бібліотечних установ з управлінськими структурами, політичними організаціями тощо. Розгляд сучасних бібліотек під кутом зору їх використання насамперед як центрів інформаційного забезпечення соціальних інформаційних баз обумовлює необхідність певних методологічних висновків:

1) від бібліотечних працівників у сучасних умовах дедалі більшою мірою вимагається вивчення не лише запитів читацького контингенту, але й корпоративних замовників на інформаційні ресурси бібліотек, формування реального уявлення про базові масиви необхідної для їхньої діяльності інформації, відповідне її комплектування;

2) зростаючі високими темпами масиви продукованої людством інформації обумовлюють необхідність організації їх ефективного освоєння через кооперацію бібліотечних установ, що сприятиме поповненню фондів новим якісним ресурсом, відповідно, інформаційній насиченості баз, забезпеченню можливостей комплектування й обслуговування всіх категорій користувачів;

3) реалії сьогодення потребують активізації бібліотечних фахівців у відносинах із замовниками: удосконалення асортименту інших послуг у сфері інформаційного забезпечення, розвитку реклами сучасних бібліотечних можливостей [4, с. 13-15].

Таким чином, майбутнє бібліотеки значною мірою пов'язане із необхідністю соціальної активізації її працівників, утвердження в новій ролі, що відповідає запитам сьогодення. Перспективи трансформації бібліотечної

сфери в систему сучасних інформаційних центрів є важливою у загальносуспільному вимірі.

Освоєння бібліотечними установами електронних інформаційних технологій, комп'ютеризація бібліотечної системи дає змогу набагато якісніше вдосконалити інформаційний ресурс цих комунікацій, підвищити ефективність інформаційного забезпечення суспільної діяльності. Бібліотечні установи дають найбільшу можливість, для доступу до інформаційних ресурсів прикладного значення, мають можливість забезпечення ефективного зворотного зв'язку між інформаційними центрами та соціальними структурами, які вони обслуговують.

Розвиток соціальних інформаційних комунікацій і нерозривно пов'язаних з ними соціальних інформаційних баз сучасного суспільства створює нові, якісно вищі від усіх відомих людству умови для консолідації суспільства, забезпечення його належної життєздатності, створює можливості для успішної діяльності в системі міжнародного співробітництва.

Сьогодні в бібліотекознавчій теорії вже зафіксований той факт, що «глобальна інформатизація висунула бібліотеки в ряд найважливіших, з погляду задоволення соціальних потреб суспільства, інститутів формування та поширення інформаційних ресурсів», що «в майбутньому бібліотеки мають активізувати розвиток інформаційних функцій, стати універсальними інформаційними центрами», забезпечувати «вільний і необмежений доступ до інформації всім членам суспільства», що «роль бібліотек у виробничій, науковій, освітній ділянках, у розвитку демократії та ринкових відносин посилюється» [1, с. 174-175].

Сьогодні вже недостатньо зводити роль наукової роботи в бібліотечних закладах до «теоретичного осмислення процесів інформатизації книгозбірень», а організаційні заходи – до розширених засідань та семінарів зацікавлених тією чи іншою мірою сторін. Ця робота стає важливою складовою розвитку інформаційних процесів в Україні.

При розгляді перспектив розвитку бібліотечної діяльності в умовах інформатизації вітчизняного суспільства, відповідно до зростаючої суспільної ролі, можна прогнозувати також і еволюцію іміджу бібліотечного фахівця, за аналогією із відповідним процесом, що відбувається в передових країнах світу.

Отже, подальша модернізація бібліотек пов'язана із технологічним прогресом та розвитком комунікативної функції бібліотек, подальшої їх трансформації в інститути соціалізації особистості. Оновлені, модернізовані

бібліотечні установи мають стати опорою подальшого розвитку в сучасному еволюційному процесі, опорою української перспективи.

Бібліографія

1. Горовий В. М. Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс: моногр.: [Текст] / В. М. Горовий; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського; наук. ред. Л. А. Дубровіна. – К., 2010.
2. Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства: [Текст] / [О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, В. М. Горовий та ін.]; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2011.
3. Державна цільова національно-культурна програма створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека – XXI» затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 серпня 2011 р. № 956: [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/956-2011>.
4. Копанєва В. О. Бібліотека як центр збереження інформаційних ресурсів Інтернету: моногр.: [Текст] / В. О. Копанєва; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2009.
5. Гарагуля С. Бібліотеки в інформаційному суспільстві: орієнтація на користувача: [Текст] / С. Гарагуля // Бібл. вісн. – 2014. – № 6.

УДК 330.324.92

Л. М. Ткач, А. С. Музиченко
(Дніпро)

ІННОВАЦІЙНІ ПРОЄКТИ У СФЕРІ ЕЛЕКТРОННИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЯХ

Охарактеризовано зміст інноваційних проєктів щодо е-послуг, необхідність їх впровадження в Україні.

Ключові слова: інноваційний проєкт, електронна послуга, е-соціалізація, e-health, цифровізація, Smart Ticet, інтернет-банкінг.

Describes the content of innovative projects on e-services, the need for their implementation in Ukraine

Keywords: innovation project, e-service, e-socialization, e-health, digitalization, Smart Ticet, internet banking

Україна у своєму розвитку обрала шлях створення «електронної держави» через запровадження електронних послуг на основі реалізації

новітніх проєктів. Сьогодні якість е-послуг у країні залишається низькою, оскільки існує чимало чинників, які ускладнюють їх використання. Як повідомляє 07 травня 2020 р. офіційний сайт глави держави, життя в Україні переходить в онлайн, а 5800 населених пунктів і досі не мають якісного зв'язку. За словами В. Зеленського, потрібно прискорювати темпи якісного покриття нашої країни, але технологічно це складно зробити. Для цього потрібно розробляти державно-приватні проєкти в цьому напрямку. Зараз Міністерство цифрової трансформації працює над проєктом «е-соціалізація».

Чимало проєктів в Україні ще не реалізовано або лише у плані щодо їх впровадження, у той час, як за кордоном наведені проєкти вже повноцінно функціонують. Щоб зрозуміти причини відставання України від інших держав у рейтингу E-government Survey, слід звернути увагу на досвід інших країн у впровадженні інноваційних проєктів. Наприклад, *електронна медицина*, яка є відносно новим поняттям для України і її впровадження лише започатковується, тоді як за кордоном електронна система охорони здоров'я в багатьох країнах почала розвиватися ще 10-15 років тому. Єдиного світового досвіду створення електронної медицини поки немає. E-health впроваджено не тільки, наприклад, у США, Великій Британії, Німеччині, але й у пострадянських країнах – Латвії та Естонії.

Естонія ввела в дію електронні медичні картки (ЕМК) ще в 2008 році. Вона стала першою державою у світі, де на національному рівні була повністю впроваджена система ЕМК із записами повної історії хвороб пацієнта. У 2009 р. Естонія впровадила механізм обміну медичною інформацією для завантаження всієї медичної документації в цю систему. Наразі система містить медичну документацію близько 1,35 млн. осіб (98 % населення), а електронні рецепти складають близько 98 % від усіх лікарських призначень. Кожен пацієнт може побачити свою електронну медкартку, увійшовши в систему Minu e-tervis («Моє електронне здоров'я») за допомогою електронного посвідчення особи або пароля до абонементу мобільного телефону [10].

Такий досвід буде корисним для України, щоб мати можливість вчасно вносити зміни в хід реалізації державних програм у цій галузі.

У процесі запровадження новітніх послуг важливо враховувати потреби різних цільових груп споживачів, зокрема їх можливості, оскільки т.зв. нововведення створюють окремим громадянам чимало бар'єрів. По-перше, це зумовлено тим, що людям похилого віку важче, ніж молоді, пристосуватися до

змін; по-друге, особам з інвалідністю треба забезпечити рівні права доступу до електронних послуг, що не завжди можна реалізувати на практиці.

Отже, питання про збільшення ефективності та якості надання послуг громадянам є першочерговим. Можливість використання новітніх технологій, реалізація перспективних послуг у сфері е-урядування в Україні дасть змогу досягти якісно нового рівня управління державою, що базується на принципах ефективності, прозорості, доступності, підзвітності; сприятиме покращенню якості надання публічних послуг фізичним та юридичним особам відповідно до європейських вимог.

В Україні існують плани щодо впровадження перспективних проєктів у сфері е-урядування. При впровадженні е-послуг планується підвищити рівень цифрової грамотності населення, зокрема залучити до цього процесу людей похилого віку. Підвищення рівня цифрової грамотності дасть громадянам чималу кількість можливостей у користуванні всіма перевагами новітніх технологій.

Український уряд запланував реалізувати програму «держава у смартфоні». Для реалізації цієї програми 6 лютого 2020 року Міністерством цифрової трансформації України було запущено додаток «Дія».

Дія – це онлайн-сервіс, що повинен стати універсальною точкою доступу громадян і бізнесу до всіх електронних державних послуг за єдиними стандартами. Мета такого проєкту – до кінця 2020 року отримати десять мільйонів активних користувачів. На першому етапі додаток забезпечить доступ до водійських прав і техпаспорту у смартфоні. Скористатися додатком зможуть дев'ять мільйонів українців. Серед інформації в мобільній версії є всі дані про автовласника, категорія водійських прав, а також інформація про те, до якого часу дійсне водійське посвідчення. Україна є «третьою країною в Європі, яка пішла на такі новації» [2].

Пізніше у додаток планують завантажити електронні версії паспорту та пенсійного посвідчення, а також автоцивілку. За словами міністра внутрішніх справ Арсена Авакова, після реалізації електронного паспорта «ми будемо другими у світі, де запроваджено електронний паспорт» [3].

Чимало уваги приділяється питанню електронного транспорту в Україні. Міністерством створено сайт, на якому транспортні е-сервіси об'єднані в одну систему. За допомогою нового сайту можна отримати дозвіл онлайн на бронювання міжнародних перевезень і негабаритні перевезення.

Також на сайті є можливість відстежувати зловмисників, які намагатимуться підробити дозволи на негабаритні перевезення; користуватися е-протоколом для обліку та опрацювання актів; стежити за прозорістю процесу видачі дозволів у трансляціях з Пунктів видачі дозволів; засвідчити право на здійснення вантажних перевезень за допомогою е-ТТН (електронної товарно-транспортної накладної).

Україна вступила в нову епоху, в якій вплив цифрових технологій дедалі більше призводитиме до якісних змін у різних сферах діяльності. Цифрова трансформація (цифровізація) – це перетворення наявних аналогових (іноді електронних) продуктів, процесів та бізнес-моделей організації, в основі якої лежить ефективне використання цифрових технологій. Цифровими технологіями (згідно з аналітичними звітами Давоського економічного форуму) є кіберсистеми, штучний інтелект, безпаперові технології, адитивні технології (3D-друк), мобільні технології, біометричні технології, технології ідентифікації, блокчейн та ін.

У Міністерстві інфраструктури України спільно з ДП «Галузевий центр цифровізації та кібербезпеки» працюють над запуском SmartTicet – єдиного електронного квитка на всі види транспорту (залізничний, міський, авіа) по всій Україні.

У ДП «Галузевий центр цифровізації та кібербезпеки» працюють над розширеннями послуг, доступних на транспортному порталі електронних послуг e-transport.gov.ua, які також можна буде сплатити з використанням сервісу PayGovUa, яким наразі перевізники оплачують послуги з бронювання дозволів» [1].

Однією з найбільш значних змін, яку зараз переживає світ бізнесу, є впровадження електронної торгівлі. З урахуванням стрімкого розвитку web- та інтернет-технологій, електронна торгівля нарощує обсяги у світовому масштабі і формується як окрема галузь економіки. Основою нової моделі сучасного бізнесу є електронна комерція, за допомогою інтернет-технологій оперативно відбувається продаж товарів. В електронній торгівлі укладаються угоди на постачання товарів, послуг, однак вони не потребують оформлення документів на паперових носіях, замість них – віртуальні угоди та використання електронного документообігу. Сьогодні електронний документ є одним із важелів економіки і складовою зовнішнього документного середовища

торговельної діяльності України. У цьому питанні державі потрібно регулярно вдосконалювати законодавчу базу, щоб відповідати новим викликам часу [9].

У банківській сфері можна виділити позитивний досвід інтернет-банкінгу Приват24. Ним користуються понад шість мільйонів українців. За допомогою сервісу можна оплатити комунальні послуги, придбати квитки на автобус (поїзд чи літак), отримати цифровий підпис, перерахувати кошти і скористатися іншими послугами [4].

Також заслуговує на увагу український інтернет-банк Monobank. Він не має відділень, майже всі послуги надаються за допомогою мобільного додатку. Клієнтами можуть стати власники пристроїв Apple на iOS 10 і Android версії 4.4, які досягли 16 річного віку та мають реєстраційний номер облікової картки платника податків. Відповіді на запитання клієнтів та технічна підтримка надаються у месенджерах (Viber, Facebook або Telegram) [5].

Держава продовжує впроваджувати новітні інформаційні технології в освіту. Адже завдання сучасної освіти повинні змінюватись відповідно до вимог століття шляхом пошуку нових технологій та модернізації освітнього середовища.

Сьогодні Міністерство цифрової трансформації України працює над цифровізацією освіти. Цифровізація (з англ. digitalization) – це впровадження цифрових технологій в усі сфери життя. Це перехід діяльності з реального світу у світ віртуальний (онлайн) [7].

Зазначимо, що цифрова освіта є надзвичайно важливим питанням світового рівня, так як концепція цифрового суспільства знаходиться у центрі уваги багатьох урядів і держав.

Сучасна система освіти України перебуває у стані реформування, під час якого потрібно здійснити заходи щодо стимулювання цифровізації навчального процесу: запровадити профільні предмети у школах та університетах, що сприятимуть розвитку сучасних цифрових професій; розповсюдити цифрові інструменти освіти: електронні щоденники, журнали та документообіг; використовувати для навчання онлайн-платформи та онлайн-курси; надати батькам більше інформації про навчальний процес: доступ до електронних щоденників та електронних навчальних матеріалів; створити умови для ефективного прийняття управлінських рішень адміністрацією школи; сформувати сприятливе бізнес-середовище та простір для інновацій у сфері освіти.

У березні 2020 року Міністерство цифрової трансформації планує запровадити нову електронну послугу для студентів закладів вищої та професійно-технічної освіти, які матимуть можливість користуватися електронним студентським/учнівським квитком. Після реалізації близько 900 тисяч студентських квитків будуть доступні у цифровій формі.

Це стало можливим завдяки затвердженій урядом постанові «Про реалізацію експериментального проєкту щодо застосування електронних студентських (учнівських) квитків».

Е-квиток формуватиметься автоматично за умови наявності усіх необхідних відомостей про студентський/учнівський квиток державного зразка у Реєстрі ЄДЕБО та міститиме унікальний електронний ідентифікатор – QR-код [1].

Перевірка достовірності е-квитка відбуватиметься за допомогою технічних засобів без додаткового пред'явлення документа, що посвідчує особу.

За інформацією, яке отримало міністерство після проведення першого комплексного соціологічного дослідження цифрових навичок населення, 37,9% українців у віці 18 – 70 років мають цифрові навички на рівні нижче середнього, ще 15,1% – взагалі не володіють ними (рис.1) [8].

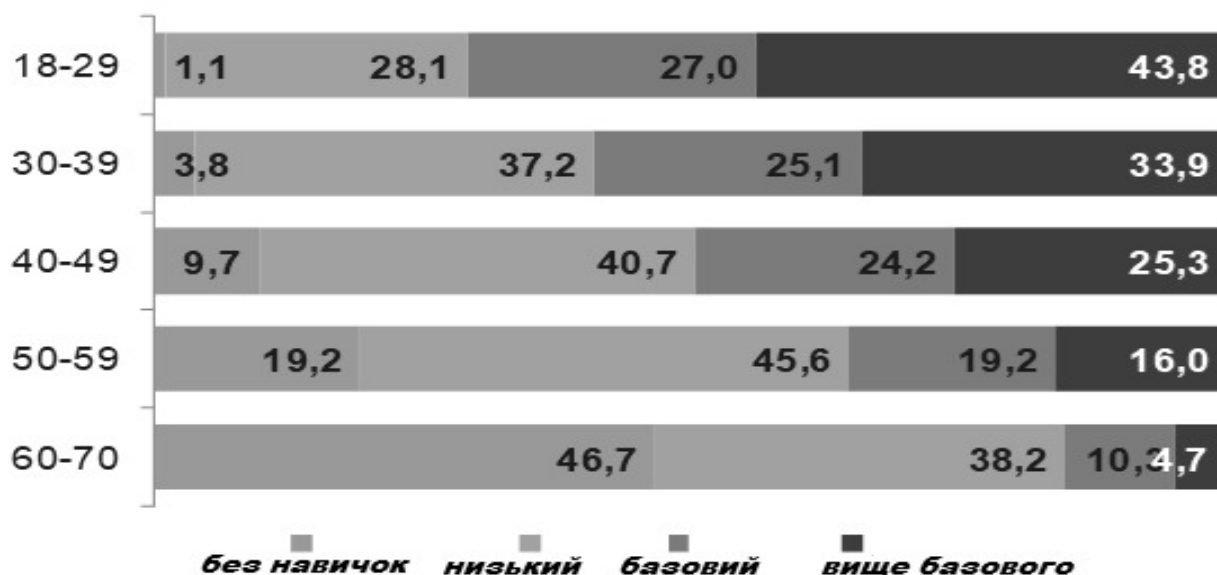

Рисунок 1 – Рівень володіння цифровими навичками населення за віком

Таким чином, 53% населення України за методологією оцінки цифрових навичок, яка застосовується Європейською комісією, знаходиться нижче позначки «середній рівень» [6].

Для виправлення ситуації з низьким рівнем навичок у людей похилого віку Міністерство цифрової трансформації вирішило налагодити співпрацю з бібліотеками для розповсюдження та популяризації інформації про важливість цифрової грамотності. Саме бібліотеки можуть не тільки надавати доступ до різних джерел достовірної інформації, а й проводити заходи з питань надання доступу до навчання з цифрової грамотності. Прикладом успішного досвіду є функціонування бібліотек у Великій Британії та США.

Бібліографія

1. В Україні планують запустити е-квиток на всі види транспорту: [Електронний ресурс] // Укрінформ. – [https:// www.ukrinform.ua / rubric-economy/3001973-v-ukraini-planuut-zapustiti-ekvitok-na-vsi-vidi-transportu.html](https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3001973-v-ukraini-planuut-zapustiti-ekvitok-na-vsi-vidi-transportu.html). – Назва з екрана.
2. Держава у смартфоні: в Україні почали тестувати перші напрацювання: [Електронний ресурс] – Режим доступу: [https:// tsn.ua / ukrayina / derzhava-u-smartfoni-v-ukrayini-pochali-testuvati-pershi-napracyuvannya-1469217.html](https://tsn.ua/ukrayina/derzhava-u-smartfoni-v-ukrayini-pochali-testuvati-pershi-napracyuvannya-1469217.html) – Назва з екрана.
3. Зеленський із командою презентував застосунок «Дія»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https:// www.pravda.com.ua /news/2020/02/6/7239632/](https://www.pravda.com.ua/news/2020/02/6/7239632/). – Назва з екрана.
4. Мобільним банком Приват24 користуються 6 мільйонів українців: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https:// privatbank.ua /news /2018 /9/18 /710](https://privatbank.ua/news/2018/9/18/710). – Назва з екрана.
5. Monobank – мобільний банк: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://apps.apple.com/ru/app/monobank-mobilnyy-bank/id1287005205> – Названня с екрана.
6. Національна освітня платформа з цифрової грамотності «Дія: Цифрова освіта» стартує вже 21 січня: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https:// thedigital.gov.ua / news / natsionalna-osvitnya-platforma-z-tsifrovoi-gramotnosti-diya-tsifrova-osvita-startue-vzhe-21-sichnya](https://thedigital.gov.ua/news/natsionalna-osvitnya-platforma-z-tsifrovoi-gramotnosti-diya-tsifrova-osvita-startue-vzhe-21-sichnya). – Назва з екрана.
7. Україна 2030Е – країна з розвинутою цифровою економікою: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https:// strategy.uifuture.org /kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html](https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html). – Назва з екрана.
8. Цифрова грамотність населення України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://static.diia.gov.ua/diia-osvita/Zvit_final.pptx. – Назва з екрана.
9. Шевченко О.В. Система документаційного забезпечення торговельної галузі України: теоретико-методологічні засади: дис. ...д-ра. наук із соціальних комунікацій: 27.00.02: [Текст] / Шевченко Олена Василівна. – Х., 2016.
10. Электронное здравоохранение: на старт!: [Электронный ресурс] – Режим доступу: <https://racurs.ua/1388-elektronnoe-zdravoohranenie-na-start-vnimanie-marsh.html>. – Названня с екрана.

О. В. Гуржій

(Дніпро)

**ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ОДИН З АСПЕКТІВ РОЗВИТКУ
ЕФЕКТИВНОГО ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
ТА АДМІНІСТРУВАННЯ**

Розглядаються проблематика громадського моніторингу і контролю за діяльністю органів публічної влади, підвищення ролі громадян у житті країни в умовах подальшої демократизації українського суспільства й державності.

Ключові слова: розвиток, громадянське суспільство, ініціативи громадян, моніторинг, контроль, громадські організації, права людини, співпраця, прозорість.

The issues of public monitoring and control over the activities of public authorities, increasing the role of citizens in the life of the country in the conditions of further democratization of Ukrainian society and statehood are considered.

Keywords: development, civil society, citizens' initiatives, monitoring, control, public organizations, human rights, cooperation, transparency.

Рассматриваются проблематика общественного мониторинга и контроля за деятельностью органов публичной власти, повышение роли граждан в жизни страны в условиях дальнейшей демократизации украинского общества и государственности.

Ключевые слова: развитие, гражданское общество, инициативы граждан, мониторинг, контроль, общественные организации, права человека, сотрудничество, прозрачность.

Науковий та практичний інтерес звернення до проблематики громадського моніторингу і контролю за діяльністю органів публічної влади зумовлений підвищенням ролі громадян у житті країни в умовах подальшої демократизації українського суспільства й державності, розвитку інформаційного суспільства, процесів євроінтеграції та децентралізації влади в Україні.

У сучасних трансформаційних умовах проблематика моніторингу і контролю набуває особливої актуальності та значення й органічно пов'язана з необхідністю зміни уявлень про його сутність. На шляху розвитку України як відкритої держави громадський моніторинг і контроль є не тільки невід'ємною складовою публічного управління та місцевого самоврядування, а й найважливішим чинником розвитку громадянського суспільства; його вектор

спрямований на подальшу розбудову національної системи участі громадськості в управлінні державними та суспільними справами.

Тому існує об'єктивна потреба належного наукового забезпечення, теоретичного обґрунтування реформ та модернізаційних заходів у цій сфері. Нині одним із найбільш актуальних теоретико-правових завдань стає пошук шляхів, способів і засобів удосконалення процесу здійснення громадського моніторингу і контролю, підвищення його ефективності, оскільки практичні заходи в цьому напрямі часто виявляються майже безрезультативними, їх здійснення найчастіше зумовлює ще більші розбіжності в цій сфері.

Демократичне суспільство у сучасних умовах передбачає трансформацію відносин між суспільством і державою, створення нових форм впливу людей на державно-управлінські процеси і відповідно їх участь у громадсько-політичному житті суспільства. Участь громадян у житті суспільства шляхом впровадження нових, раціональних форм громадської активності, їх соціально-культурна і політична зрілість, стимулюють активну державотворчу позицію громадян [1].

Громадянське суспільство України не є однорідним і має певні специфічні характеристики. По-перше, громадянське суспільство можна умовно поділити на організоване (складається з зареєстрованих та/чи легалізованих організацій) та неформальне (складається з тимчасових та, переважно, спонтанних ініціатив та рухів). В той час як перші виконують низку важливих функцій (надають соціальні послуги, розробляють та просувають нові закони або покращення до існуючих, проводять моніторинг діяльності органів влади тощо), останні об'єднуються для вирішення певних нагальних, як правило, дуже вузьких та ситуативних потреб або представлення громадських настроїв [8, с.23].

Більшість теоретиків і практиків сходяться на тому, що сьогодні в Україні громадянське суспільство ще не достатньо розвинене, багато його інститутів і елементів або зовсім слабкі, або ж мають асоціальний характер. Події і зміни останніх двох-трьох років поки ще не вирішили, а лише загострили актуальність цієї проблеми.

І досі значна частина інтелектуальних, духовних, організаційних та інших ресурсів громади недостатньо залучена до регулювання і контролю процесів суспільного розвитку. Декларативною залишається можливість реального впливу населення на прийняття представницькою владою рішень.

У результаті – подальше падіння довіри населення до влади та гальмування будь-яких ініційованих нею навіть і корисних реформ. За цих умов вкрай гостро постає необхідність посилення громадського контролю за діяльністю органів публічної влади та її посадових осіб, а також за діяльністю недержавних суб'єктів, яка спрямована на задоволення соціальних потреб та інтересів населення [2].

Створення високорозвиненої економіки і суспільство добробуту можливе за однією з вирішальних умов, а саме формування ефективно функціонуючого публічного управління та адміністрування як складової частини суспільного сектору. Для збереження демократичного ладу та утвердження засад громадського суспільства є необхідним існування ефективного публічного управління, здатного і вмотивованого до прийняття виважених рішень та відповідального за їх реалізацію і ефективність.

Одним з пріоритетних напрямків соціально-політичних перетворень в Україні слід вважати запровадження якісно нового типу взаємовідносин між громадянами і органами влади, такого, за яким кожній людині було б забезпечено реальне додержання і захист належних їй прав і свобод у сфері діяльності цих органів.

Будь-які форми публічного управління приречені на невдачу, якщо не буде встановлене раціональне співвідношення між центральними та регіональними органами влади, органами місцевого самоврядування та громадськістю.

В демократичній державі важливе значення відіграють інноваційні ідеї, ініціативи громадян при прийнятті владою рішень, тобто посилюється роль інститутів громадянського суспільства. Розширення участі інститутів громадянського суспільства в процесах прийняття владних рішень щодо задоволення нагальних потреб громадян у різних сферах суспільного життя, громадська активність як ініціативна та добровільна участь людей у житті суспільства та вироблення державної та місцевої політики у різних, важливих для людей сферах, є важливим складовим елементом демократичного суспільства та дозволяє сподіватися на утвердження в нашій державі демократичного громадсько-публічного управління.

Також необхідно враховувати, що рішення про залучення громадян до стратегічного планування розвитку громади зумовлює потребу у залученні

громадян і до всіх подальших процесів прийняття рішень владою та контролю за їх виконанням.

Органи публічної влади мають підтримувати громадську ініціативу у вигляді громадського моніторингу і контролю, шляхом створення сприятливих умов для її виникнення та реалізації.

Темою розбудови громадянського суспільства та зміни функціональних аспектів публічного управління та адміністрування під дією процесу залучення громадськості до моніторингу та контролю займалось багато українських науковців. Так, А. Крупник, С. Денисюк, Т. Наливайко, О. Полтораков, В. Латишева приділили багато уваги питанню громадського контролю. Не залишаються поза увагою і питання локальної демократії, зокрема такі її форми, як діяльність органів самоорганізації населення та інших громадських об'єднань, місцеві ініціативи, громадські слухання, загальні збори, звернення громадян тощо. Т. Бельська і Е. Афонін, О. Вінніков, В. Купрій, Л. Паливода зосередили наукову увагу на теоретичному усвідомленні глобального громадянського суспільства. Т. Крушельницька розглядала питання реформування державної служби в умовах становлення громадянського суспільства та трансформації стилю державно-управлінської діяльності. Е. Афоніна, Г. Рябцева досліджували архетипіку державного управління та громадську самоорганізацію, соціальну мобільність, суспільну інтеграцію.

Втім, Україна стоїть лише на початку формування громадянського суспільства і не всі питання впливу громадськості на прийняття рішень в органах публічної влади, особливо в частині моніторингу і контролю висвітлені достатньо.

Отже, незважаючи на певні здобутки, рівень дослідження організації і здійснення, основних методів і засобів, правового забезпечення громадського контролю в Україні не можна назвати задовільним. Поза увагою науковців залишаються витoki і сутність цього явища, його соціально-управлінські та соціально-психологічні аспекти [2]. Не менш важливим є правове забезпечення реальної участі громадян у діяльності органів державної влади і органів місцевого самоврядування. Правова регламентація сучасних інноваційних засобів громадського контролю забезпечить їх процесуальну значимість і доказову силу під час розгляду відповідних справ органами державної влади і, перш за все, судами [3].

У даних тезах автор має на меті представити думки і висновки щодо громадського контролю як інституту громадського суспільства, його змісту, методів і ролі у стимулюванні удосконалення публічного управління.

Одними із інструментальних чинників демократичного державотворення є контроль. Перші форми контролю громади відомі ще за стародавніх часів і були пов'язані з культами тотемів і різноманітними заборонами, з містичними, релігійними ритуалами. За рабовласництва наділені контрольними функціями панівні верстви суспільства відстоювали певну систему цінностей, серед яких основною була свобода, економічна незалежність, право володіти нерухомістю та рабами; участь у народних зборах, управлінні державою, яка переважно існувала у формі республіки.

Контроль в епоху раннього середньовіччя набув дещо інших соціальних ознак, хоча також проявлявся, зрештою, у культивуванні вільної людини. Проте це виявилось у безмежному її самоствердженні, у посиленні індивідуалізму. У період становлення ринкових економічних відносин контроль найбільшою мірою ідентифікувався в етичних нормах протестантизму, відображався через внутрішній самоконтроль людини у виробленні чеснот, світського аскетизму та ощадливості. Контроль за дотриманням цих самообмежень ставав своєрідним нормативним приписом для активних членів суспільства. Період Нового часу ознаменований контролем за дотриманням невід'ємних прав людини, у його переорієнтації на актуальну проблематику, на підтримання демократичних процесів у суспільстві. Реалізацію цих якісних трансформацій перебирає на себе держава, а контроль за її діями поступово стає функцією громадянського суспільства [1].

У системі державно-суспільних відносин розрізняють два види контролю – державний і громадський контроль. За співвідношенням державного і громадського контролю, їх взаємозв'язками можна безпосередньо визначити, який режим панує в державі – авторитарний чи демократичний [4, с.10].

Громадський контроль, як вид соціального контролю, здійснюється об'єднаннями громадян і окремими громадянами, є функцією громадянського суспільства і тому є способом залучення населення до управління суспільством та державою. Він є важливою формою реалізації демократії, оскільки дає можливість населенню брати участь у державному управлінні, у вирішенні

державних і суспільних справ, активно впливати на діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування [1].

До свого складу громадянський контроль включає: суб'єкт, об'єкт (предмет), зміст, юридичні факти. Суб'єкт – громадські об'єднання і політичні партії, професійні спілки, молодіжні та інші громадські організації, органи самоорганізації населення, трудові колективи, збори громадян за місцем проживання, ЗМІ, а також окремі громадяни. Об'єкт (предмет) – державно-владна діяльність. Зазначена діяльність державного апарату (і не тільки) має здійснюватись виключно в інтересах народу, з метою ствердження прав і свобод людини. Зміст – це взаємні права та обов'язки суб'єктів цивільного демократичного контролю, інструменти і методи його реалізації. Юридичні факти – інформація про діяльність органів державної влади та реагування на неї залежно від характеру такої інформації [5].

Серед форм здійснення громадського контролю спеціалісти називають соціологічні та статистичні дослідження, громадські слухання, громадську експертизу актів органів публічної влади та їх проектів, публікації в пресі, випуски на радіо, телебачення, оприлюднення в мережі Інтернет; громадський моніторинг, участь громадськості у роботі колегіальних органів влади, перевірку діяльності будь-якої організації або відповідальної особи, аналіз звернень громадян, результатів діяльності тощо [6, с. 114].

Важливість у реалізації громадського контролю також довели такі форми співробітництва місцевого самоврядування й громадськості як громадські ради, які існують у вигляді публічного органу представництва громадськості, експертно-консультативного органу або поєднують представницькі та експертні функції [7, с. 276]. Серед інших форм колективного масового обговорення питань державного і громадського життя, а значить і громадського контролю слід назвати з'їзди та конференції громадських організацій, громадські форуми та зльоти, в яких поєднуються риси безпосередньої і представницької демократії. На громадський контроль орієнтований і такий різновид зборів громадян – збори, мітинги, демонстрації, пікетування, які використовуються або як засоби підтримки, або як засоби тиску на органи влади. Своє право контролю над державними інституціями громадяни реалізують через різноманітні громадські об'єднання, що створюються і діють на основі Закону України «Про об'єднання громадян».

Спеціального закону про громадський контроль в Україні наразі немає, хоча розроблені і очікують свого розгляду декілька проєктів. У цьому законі необхідно регламентувати основні напрямки та форми громадського контролю, передбачити відповідальність посадових осіб за протидію чи бездіяльність по відношенню до суб'єктів громадського контролю. Потребує на правову регламентацію механізм громадського контролю за доходами та витратами посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування. Декларування не тільки доходів, але і витрат посадових осіб, розповсюджене у багатьох цивілізованих країнах і є правовим інструментом громадського контролю і боротьби з корупцією в органах державної влади. Принциповим кроком до встановлення чіткого громадського контролю за владою є її інформаційна прозорість, відкритість і доступність для громадян. В країні не повинно бути ні для кого монополії на інформацію, інформація має бути відкритою для всіх.

Таким чином, для успішного функціонування і розвитку влада гостро потребує постійного узгодження своїх дій із суспільними потребами та інтересами, які виражаються населенням як безпосередньо, так і через інститути громадянського суспільства. І громадський контроль є одним з основних засобів такого узгодження [2]. Громадський контроль є потужним фактором залучення індивідуумів до демократичних групових процесів, що дозволяє їм набувати цінного досвіду і навичок артикуляції і реалізації власних інтересів у поєднанні з інтересами громади.

В Україні все більшого наукового осмислення набуває узгоджена система поглядів на публічне управління як на сферу суспільної діяльності, що охоплює всі гілки влади й передбачає адекватне поєднання політичних, правових, соціальних, адміністративних, економічних та інших функцій держави. Позиція науковців стосовно публічного управління, яке прийнято «... зображувати як систему, об'єктом якої є все суспільство, а суб'єктом – система державної влади у вигляді спеціально утворених органів, між якими розподілені певні функції державного управління». Наукова теорія наголошує, що взаємодію суб'єктів суспільно-економічних відносин урегульовують інститути публічної влади через своїх посадових осіб (державних службовців і службовців органів місцевого самоврядування) [9, с.102].

Реалізація нормативної складової трансформації державної служби в умовах формування громадянського суспільства можлива через запровадження

матриці прийняття державно-управлінських рішень. Матричний підхід дозволить розвинути межі впливу державного управління на соціально-економічні процеси в країні (перенести акценти з усебічного контролю на взаєморозуміння), визначити пріоритетні напрями новацій (збалансування відповідальності всіх учасників суспільно-економічних відносин до порівнянного, зіставного рівня), унеможливить випадки зловживань з боку посадових осіб чи їх злочинної змови, допоможе усунути неефективні інструменти державного управління та спрогнозувати основні очікувані результати такого реформування.

Таким чином, матрицею державно-управлінських рішень у державній службі, на нашу думку, є законодавчо затверджена сукупність стандартів з підготовки, прийняття, реалізації, контролю і громадського моніторингу управлінських рішень, що визначають створення прогресивного стилю державно-управлінської діяльності з метою формування громадянського суспільства в Україні, що складається з кількох змістовно-функціональних блоків, забезпечує єдиний підхід до прийняття рішень у державній службі, чим усуває їх варіативність і упередженість (рис. 1).

Матриця управлінських рішень, розроблена Т. Крушельницькою, є загальним концептуальним баченням. Вона передбачає розробку й законодавче затвердження стандартів управлінських рішень і складається з кількох змістовно-функціональних блоків. Матриця дозволить розвинути межі впливу державного управління на соціально-економічні процеси в країні (перенести акценти з тотального всебічного контролю на взаємодію), визначити пріоритетні напрями новацій (збалансування відповідальності та функцій), усунути можливості зловживань з боку посадових осіб. Але лише нормативного регулювання й обмеження, як виявляється, недостатньо. Потрібні особистісні регулятори, набір певних морально-етичних якостей, тобто сукупність громадянських компетентностей як єдиного способу мислення і дії [9, с.106, 107].

Оцінка результативності та ефективності публічного управління базується на тому, що управлінська діяльність, яка орієнтована на досягнення визначених стратегічних цілей, шляхом вирішення тактичних завдань, з точки зору публічного управління переорієнтовується на кінцевий результат у вигляді задоволеності окремими громадянами та суспільством в цілому обсягами та якістю товарів та послуг, що ними споживаються, наслідками їх діяльності, а

також обсягами та якістю публічних послуг, які надаються суб'єктами публічного управління та адміністрування, що забезпечують поліпшення умов існування і життєдіяльності громадян.

Рис. 1. Концепція матриці державно-управлінських рішень в умовах формування громадянського суспільства

Ефективність роботи органів і посадових осіб місцевого самоврядування, своєчасне та якісне виконання доручень громади, надання її членам доступних та якісних публічних послуг значною мірою залежать від наявності дієвого громадського контролю. Як свідчить досвід розвинутих країн світу, громадський контроль забезпечує реальну відповідальність органів місцевого самоврядування за покладені на них обов'язки. Визначальним для системи реалізації демократичних механізмів у державі є створення реальної можливості, коли суспільство має бажання і реальне право здійснювати контроль за діяльністю органів державної влади. Адже якщо немає

громадського контролю над механізмом державної влади, то ніколи не буде й реального народовладдя.

Тобто необхідна розробка сучасних інструментів здійснення громадського контролю, розширення його форм і методів, відпрацювання правових і організаційних механізмів відповідальності підконтрольних об'єктів громадського контролю, а також забезпечення громадської легітимності суб'єктів громадського контролю, підвищення професійного рівня, спеціалізації громадських контролерів у відповідних сферах здійснення контролю та запровадження певних механізмів запобігання корупції в їхньому середовищі.

Бібліографія

1. Їжа М. Громадський контроль в системі публічного управління як ефективний інструмент експертизи державно-управлінських рішень / М. Їжа, О. Радченко // Публічне управління : теорія і практика. – Вип. № 4 (12) – 2012.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/putp/2012-4/doc/2/02.pdf>.
2. Механізми здійснення та сутність громадського контролю: [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://osvita.ua/vnz/reports/gov_reg/18434/.
3. Кушнір С.М. Правові засади організації та здійснення громадського контролю в Україні / С.М. Кушнір: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Natural/Vznu/Jur/2011_1/025-29.pdf.
4. Наливайко Т. В. Громадський контроль в Україні як інститут громадянського суспільства: теоретико-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. н.: спец. 12.00.01 – «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень»: [Текст] / Т.В. Наливайко – Л., 2010.
5. Денисюк С.Ф. Сутність громадського контролю: співвідношення понять у теорії та законодавстві / С.Ф. Денисюк: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/2072/29/>.
6. Енциклопедія державного управління: у 8 т.: [Текст] / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; наук.-ред. колегія: Ю.В. Ковбасюк та ін. Т. 1 : Теорія державного управління / наук.-ред. колегія: В.М. Князев, І.В. Розпутенко та ін. – К., 2011.
7. Панченко Т.В. Громадський контроль і його вплив на формування ефективності роботи місцевого врядування: [Текст] / Т.В. Панченко // Зарубіжний досвід організації та роботи місцевої влади: [моногр.] / О.В. Власенко, П. В. Ворона, М. О. Пухтинський та ін. – Полтава, 2009.
8. Громадянське суспільство в Україні: звіт за результатами дослідження: [Текст] / Л. Паливода, О. Вінніков, В. Купрій [та ін.]; упоряд.: Л. Паливода. – К., 2016.
9. Крушельницька Т.А. Державна служба в умовах становлення громадянського суспільства: трансформація стилю державно-управлінської діяльності: [Текст]

УДК 316.37

В. И. Палагута

(Днепр)

СИТУАЦИОННОЕ ЗНАНИЕ КАК ВОЗМОЖНОСТЬ ПЛОДОТВОРНОГО ИССЛЕДОВАНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ РЕАЛЬНОСТИ

Розглядаються можливості ситуаційного знання як плідного дослідження соціальної реальності, існуючі підходи при конструюванні цього типу знання, його історико-філософські передумови.

Ключові слова: ситуаційне знання, соціальна реальність, іманентний та трансцендентний наглядач, позиція наглядання.

The possibilities of situational knowledge as a productive study of social reality, the existing approaches to the construction of this type of knowledge, its historical and philosophical premises are considered.

Keywords: situational knowledge, social reality, immanent and transcendental observer, observation position.

Рассматриваются возможности ситуационного знания как плодотворного исследования социальной реальности, существующие подходы при конструировании этого типа знания, его историко-философские предпосылки.

Ключевые слова: ситуационное знание, социальная реальность, имманентный и трансцендентный наблюдатель, позиция наблюдения.

Нынешний мир находится в постоянном изменении и развитии, он многолик и множественен, или, говоря словами современного социального мыслителя З. Баумана, социальный мир находится в состоянии перманентной «текучести» [3]. И в этом смысле, для многих социально-гуманитарных наук сейчас актуальным становится проблема изучения трансформирующейся социальной реальности, и выбор наиболее приемлемой и точной методологии ее исследования.

Все дело в том, что в исследовательских практиках многих областей социально-гуманитарных наук наметился серьезный кризис. Так, в одних, таких как социология, социальная психология, социальная география и т. д. длительное время доминировал сбор и оперирование количественными эмпирическими данными, где акцент делался на проведении эмпирических

наблюдений и экспериментов. Полученная эмпирия обобщалась на основе позитивистских методов исследования, задающих определенные логические законы, позволяющие строго оперировать и выстраивать отношения между эмпирическими данными.

В другой ветви социальных наук (к которой относятся социальная антропология, культурология, социальная философия и другие) ведущую роль играли качественные методы исследования, где во главу угла ставилось решение проблемы субъекта наблюдения. Иначе говоря, первоначально выбиралась позиция трансцендентного наблюдателя, или так называемого гносеологического или «чистого» субъекта. Подобная позиция трансцендентного наблюдателя, обладающего «взглядом из ниоткуда», к сожалению, приводила и приводит и сейчас к *гипостазированию* и *реификации* социальной реальности, что только отдаляет исследователя от ее релевантного изучения.

Поэтому, сейчас уже общим местом звучит мысль о том, что нет никакого «чистого» наблюдателя, каждое наблюдение всегда есть результат определенной позиции или места наблюдателя, из которой он и производит процесс и конструирует результат своего наблюдателя социальной реальности, всегда изменчивой, неопределенной и непредсказуемой. Но для подобного утверждения необходимо раскрыть предпосылки и условия существования такого знания, которому дают сейчас различные понятия, такие как ситуационное знание, личностное знание, контекстуальное знание относительное знание и т. д.

Поэтому, как никогда, перед социально-гуманитарными науками встал вопрос о *ситуационном* знании и возможностей его получения. Сама идея ситуационного знания предполагает, что различные личностные процессы получения знания и оформления их в определенные дискурсивные практики, исходя из занятой наблюдателем позиции, дают различные знания, а не частные мнения того или иного субъекта. Но самым главной проблемой социогуманитарных исследований является тот факт, что во многих случаях объекты таких исследований сами становятся активными субъектами, которые своей деятельностью радикально изменяют исследовательский процесс и результат получения нового знания. И как заметил по этому поводу Джон Ло, это существенно меняет и формы представления и использования личностного знания, для чего «нам придется избавиться от многих своих методологических

привычек, в том числе желания определенности, ожидания регулярных и более или менее устойчивых выводов о том, каковы вещи в реальности; убеждения, что, будучи исследователями социального, мы обладаем особой пронизательностью, которая позволяет нам глубже и дальше, чем другим, прозреть некоторые части социальной реальности» [8, с. 29].

И в этом контексте представляет интерес рассмотрение проблемы социальной позиции самого наблюдателя или теоретика в исследовательском дискурсе. Так, имеется две социально-теоретических позиции наблюдателя – трансцендентная и имманентная, но только последняя позиция наблюдателя в наибольшей степени позволяет получить более точное знание о социальной реальности. Можно ее выразить еще точнее, назвав *последовательно имманентной*.

При проведении определенного историко-философского экскурса выясняется, что имманентный социально-теоретический подход в определенном смысле является наследником *перспективизма* лейбнизианской монадологии, основное содержание которого можно передать следующим образом: социальная позиция существования субъекта является «точкой зрения» на социальную реальность «в» самой социальной реальности. Иначе говоря, она есть *место* проведения дискурсивной практики исследования, принадлежащего самому месту, из которого доносится голос исследователя и, как таковая, она специфическим образом выражает его. «Как один и тот же город, – рассуждает Г. Лейбниц, – если смотреть на него с разных сторон, кажется совершенно иным, и как бы *перспективно* умноженным, таким же точно образом вследствие бесконечного множества простых субстанций существует как бы столько же различных универсумов, которые, однако, суть перспективы одного и того же соответственно различным *точкам зрения* каждой монады» [6, с. 422-423].

Исходя из данного положения Г. Лейбница о множественности перспектив наблюдения, можно выделить следующие важные для последующего рассмотрения аспекты: каждое наблюдение осуществляется с *определенной позиции* или с *определенной точки зрения*, а также, носит *вероятностный* и *случайный* характер, где «все это *многообразие* скрывает в себе только другие случайности, предшествующие или еще более сложные и многообразные» [6, с. 419]. Но это, если следовать концепции перспективизма

Лейбница, ни в коем случае не умаляет его как полученного наблюдателем *истинного знания*.

В свою очередь, эти аспекты перспективизма открывают новые возможности или горизонты для наблюдателя, который всегда обосновывается *внутри* самой реальности как системы отношений, получившей именование *релятивистской теории пространства*, которая является альтернативой субстанционалистской концепции пространства. Необходимо заметить, что Г. Лейбниц рассматривает перспективизм как неотъемлемый компонент своей теории пространства или места личностного знания, в которых только реальные отношения между субъектами способны конституировать пространство как таковое: «Говорят, что пространство не зависит от положения тел. На это я отвечаю, что оно, конечно, не зависит от того или иного положения тел, тем не менее оно является *таким порядком*, который делает возможным само *расположение* тел и в силу которого они в своем существовании друг подле друга обладают *отношением расположения*» [7, с. 455].

Таким образом, уже у Г. Лейбница мы находим исток происхождения личностного знания. Вместе с тем, данная концепция была и остается творением своего времени, ибо предполагает «высшую субстанцию» или Бога [6, с. 419-420]. И в этом смысле, Г. Лейбниц, как пишет белорусская исследовательница Ю. Бедаш, занимает «одновременно две позиции – внутримировую (выступая в роли человеческого субъекта, «монады») и надмировую (выступая в роли «монады монад», Бога, для которого мир оказывается объектом), что ведёт к неизбежной *реификации* мира. В абсолютистско-субстанционалистских концепциях происходит реификация самого пространства, отрицающего его как совокупности мест наблюдения, понимаемого только его в качестве субстанции, «контейнера». Напротив, в лейбницевской концепции реифицирующей характеристикой обладает позиция самого наблюдателя. Он трактует пространство реляционно-динамически, и занимает, тем не менее, позицию вне его» [4, с. 98]. Таким образом, релятивистская концепция Лейбница, делая допущение о существовании «внешней Причины», не может в полной мере рассматриваться как *последовательно имманентная* концепция социального пространства как совокупности мест наблюдения только потому, что обладает «рудиментальным» субстанционализмом в виде организующего начала «монады монад».

В данной концепции сами по себе наблюдение, и, оформляющееся в личностное знание, дискурс субъектов играют второстепенную роль, в том числе и дискурс наблюдателя, – все уже заранее предопределено «высшей субстанцией». Но, тем не менее, позитивным моментом перспективизма Лейбница является то, что сам подход к рассмотрению реальности не является по своей сути релятивизмом, если под релятивизмом понимать идею *относительности* всякой истины. Если же его экстраполировать на изучение социальной реальности, то здесь гораздо уместнее следует говорить о *реляционности*, а не о *релятивизме*, т. е. о постоянной множественности, изменчивости и текучести социальной реальности, об изменчивости социальных позиций и положений субъекта, что в корне меняет дело.

И в этом смысле рассматриваемый нами имманентный подход в трактовке личностного знания как важнейшей характеристики мест социального пространства берет в качестве основы фундаментальный принцип перспективизма, но уже без трансцендентной идеи Бога. А поскольку любая социально-гуманитарная теория или концепция сама по себе является дискурсом, то отсюда следует, что она непременно принадлежит изучаемой ею сфере. В любом тексте социально-гуманитарной теории, как и в любом другом социальном дискурсе, можно найти специфические *социальные маркеры*, указующие на социальную позицию её создателя или, выражаясь современным языком, социального теоретика, т. е. тем или иным способом она указывает на его позицию как наблюдателя социальной реальности. А их может быть *множество*, и все они претендуют на истинное знание. В конечном итоге, данная позиция наблюдателя или наблюдателей социальной реальности и определяет горизонт возможностей данной теории/концепции (область наблюдаемого и говоримого ею).

Поэтому, социально-гуманитарная концепция, использующая имманентную позицию наблюдателя практически свободна от позитивистских и естественнонаучных привнесений, которые свойственны субстанционалистским социально-гуманитарным концепциям.

Так, во многих современных вариантах социальной теории, сохраняющих в качестве своей основы субстанционалистские положения, ученые традиционно придерживаются той точки зрения, что категория социального пространства должна быть жестко привязана к непосредственной территории, к месту протекания того или иного социального события, в которое волею судеб

вовлечены субъекты социального действия. А согласно трансцендентной позиции наблюдателя, местоположение субъектов в социальном пространстве всякий раз берется как *сопутствующая характеристика* данности сообщества, в котором субъекты являются агентами социального действия, как более или менее значимый показатель, но носящий все же, несмотря даже на первоначальную значимость мест или территории, второстепенный характер. Поэтому, в тематике социального пространства, как совокупности мест в силу его самоочевидности и естественности, отсутствует проблематичность. Эта характеристика не значима сама по себе, поэтому, как социальный феномен пространство не принадлежит в числе приоритетно исследуемых и наблюдаемых социальных измерений субъективности, в том числе и получения личностного знания.

Вместе с тем, во всех этих событиях социального взаимодействия пространство или совокупность мест наблюдения для субъектов, прежде всего для получения личностного знания играет ключевую роль. Но проблема понимания его значимости заключается в том, что, как правило, «не делается различий, о каком пространстве идет речь – о физическом, геометрическом или социальном. Они накладываются друг на друга, становясь синонимичными, абсолютно тождественными образованиями» [9, с. 6-30].

Поэтому, при всей внешней убедительности аргументов сторонников субстанционализма, тем более делающих акцент на коммуникации и общении субъектов, трудно отделаться от мысли о неточности, а порой и ошибочности их теоретических размышлений. Как правило, они, апеллируя в качестве высшей инстанции к универсальным категориям субъективности – человеческой телесности, месту или территории расположения, смыслу и смыслопорождению субъектов, отказывают им в самом существенном – праве на личностное знание. Подобного рода амбиции наблюдателя или теоретика, претендующего на исключительное право обладать универсальной истиной, Ж. Лакан именовал не иначе, как «субъекта, предположительно знающего». А К. Леви-Строс ставил вообще под сомнение возможность постижения «абсолютной» истины или «чистого» знания наблюдателем или теоретиком в лице антропологов или этнологов. В этой связи он отмечал, что «существуют “туземные модели”, которые оказываются лучше моделей профессиональных этнологов» [5, с. 250].

Таким образом, можно утверждать, что социально-философский, социологический или любой другой социально-гуманитарный дискурс, исследующий объекты, включающие человека, как фактор исследования социальной реальности, если он хочет быть более точным и достоверным, всегда должен находиться в положении ситуационного знания, то есть всегда быть *внутри*, а не *снаружи*. Это, в свою очередь, и определяет саму *имманентность* социальной реальности как совокупности положений или мест получения личностного знания наблюдателем. Тем самым, имманентный способ рассмотрения социальной реальности не допускает двусмысленностей, предъявляя социальную определенность в виде *субъекта-наблюдателя* как взгляд на социальную реальность, находящуюся «внутри» самой этой реальности. Более того, горизонт возможностей социально-гуманитарных теорий определяется, как и любой социальный дискурс, специфическими индексами, которые при определенных условиях *поддаются реконструкции* и позволяют определить любую истинную социальную позицию исследователя, из которой он продуцирует личностные знания.

Исходя из этого, можно утверждать, что не существует «чистых» социальных объектов, которые не включали бы в свое «производство» (а все социальные объекты проходят через процедуру «производства» или конструирования) элементы означивания и интерпретации. Здесь *снимается* классическая, доставшаяся социальной теории от естественнонаучной модели знания оппозиция между субъектом и объектом, замещаясь точкой зрения о непрерывности или *континуальности* социально-гуманитарного дискурса. Таким образом, можно утверждать, что социальная реальность не обладает *изначальным* смыслом или «истиной», которую свободно можно обозревать за его пределами с позиции трансцендентного наблюдателя, ее можно только *произвести* или *сконструировать* в определенной позиции социальной реальности как личностное знание одновременно и наблюдателя, и субъекта социального взаимодействия. И как отмечает известный исследователь в области философии науки Э. Аггаци: «согласно этому взгляду, некоторый данный социальный или культурный контекст характеризуется, в частности, своими собственными интеллектуальными категориями, включая концептуальные схемы, а также схемы выводов, модели объяснения, синтетические интерпретации, глобальные мировоззрения и т.д. Поэтому, в любом обществе реальность есть попросту результат конструкции,

определяемой вмешательством этих когнитивных факторов; и было бы наивным полагать, что эта реальность есть нечто существующее только в себе» [1, с. 595].

Вместе с тем, социально-гуманитарный, теоретический дискурс интерсубъективен по своей природе, он должен быть понятен научному сообществу, что предполагает определенный язык описания социальной реальности. И в этом контексте по отношению к социально-гуманитарным теориям абсолютно точны характеристики, высказанные Р. Бартом в адрес семиологии: «Я не думаю и не желаю, чтобы семиология была обыкновенной позитивной наукой, и тому есть важнейшая причина: семиологии <...> свойственно задаваться вопросом о своём собственном дискурсе; ведь это наука о языке, о различных языках, и она не может принимать свой собственный язык как простую данность, как нечто прозрачное, как нейтральное орудие – одним словом, как метаязык; <...> она ставит вопрос о месте, *откуда она говорит*, – вопрос без которого любая наука и любая идеологическая критика ничтожны; для семиологии <...> субъект, в том числе и ученый, не бывает экстерриториален по отношению к своему дискурсу» [2, с. 230].

Тем самым, вполне очевидно, что имманентный подход к позиции наблюдателя как теоретика, подразумевает, что теоретик, существуя внутри изучаемой им социальной реальности, констатирует ещё один радикальный разрыв с позитивизмом и его субстанционалистскими составляющими, – *отказ от идеи существования метаязыка социальных наук*. Но эта отдельная и достаточно сложная и всесторонняя тема, требующая детального рассмотрения.

Библиография

1. Аггаци Э. Научная объективность и ее контексты: [Текст] / Э. Аггаци; пер. с англ. Д. Лахуты. – М., 2017.
2. Барт Р. Ролан Барт о Ролане Барте: [Текст] / Барт Р.; пер. с франц. С. Зенкина. – М., 2002.
3. Бауман З. Текучая современность: [Текст] / З. Бауман; пер. с англ. под ред. Ю. Асочакова. – СПб., 2008.
4. Бедаш Ю. Пространство как проблема постметафизической философии: [Текст] / Ю. Бедаш // Топос. – 2009. – № 1(21).
5. Леви-Строс К. Проблема метода исследований и преподавания антропологии: [Текст] / К. Леви-Строс // Структурная антропология. – М., 1985.
6. Лейбниц Г.В. Монадология: [Текст] // Лейбниц Г.В. Сочинения: в 4 т. Т.1. – М., 1982.

7. Лейбниц Г.В. Переписка с Кларком: [Текст] // Лейбниц Г.В. Сочинения: в 4 т. Т.1. – М., 1982.
8. Ло Д. После метода: беспорядок и социальная наука: [Текст] / Д. Ло; пер. с англ. С. Гавриленко, А. Писарева и П. Ханова. – М., 2015.
9. Филиппов А. Социология пространства: [Текст] / А. Филиппов. – СПб., 2008.

УДК 004.23:316.77:007.5

О. В. Михайлюк, І. В. Назаренко

(Дніпро)

ДОКУМЕНТ ЯК ЗАСІБ УПРАВЛІННЯ

Розглядається роль документа в управлінні, аналізується поняття «управлінський документ».

Ключові слова: управління, інформація, документ, управлінський документ.

The role of the document in management is considered, concept of “management document” is analyzed.

Keywords: management, information, document, management document.

Рассматривается роль документа в управлении, анализируется понятие «управленческий документ».

Ключевые слова: управление, информация, документ, управленческий документ.

Вся сучасна людська діяльність нерозривно пов'язана з таким поняттям, як управління. Суспільство постійно стикається з ситуаціями, які вимагають прийняття управлінських рішень та здійснення управлінської діяльності в різних сферах свого життя.

Процес управління базується на збиранні, обробці, передачі та зберіганні інформації. Управління – це таке упорядкування, що здійснюється завдяки переробці інформації, або процес управління завжди являє собою інформаційний процес. Управління постає як процес перетворення інформації у дії. Під управлінням, в першу чергу, розуміється цілеспрямований інформаційний вплив підсистеми, що управляє, на керовану підсистему, яка здійснюється за схемою зворотного зв'язку [2].

Категорія «інформація» виступає одним з найважливіших факторів системи суспільних відносин. У зв'язку з цим, у сучасній філософії, теоретичних та прикладних науках не можуть підібрати однозначного

трактування (змісту) категорії «інформація». До розуміння суті інформації можна підходити з різних позицій. У зв'язку з цим принципово важливим для розуміння суті процесів управління є адекватне розуміння інформації, інформаційно-керуючих впливів. Це пов'язано з тим, що у питанні про інформаційність управління є реальні розбіжності точок зору дослідників.

П. Акофф визначав інформацію, по-перше, як інформуючу, що впливає на ймовірність вибору послідовності дій; по-друге, як інструктивну, змінює ймовірність досягнення мети за допомогою тієї чи іншої послідовності дій; по-третє, як мотивуючу, що змінює значимість елементів певної послідовності дій [1, с.147].

Процес управління зазвичай розглядають як сукупність дій з планування, організації, мотивації і контролю. Він включає наступні компоненти: певну складну мету (не завжди усвідомлену) розвитку ситуації, дані про зовнішню обстановку, власне становище, стан органу управління (включаючи структурно-інституційний аспект), операцію порівняння бажаного стану і фактичного, вироблення рішення про дії, реалізацію рішення і контроль за його виконанням. Обмінним еквівалентом усіх цих дій служить інформація.

Інформація є основою управління. З її допомогою реалізуються зв'язки між управляючою і керованою підсистемами, між управлінськими ланками організацій. Управління організацією полягає в інформаційній взаємодії, інформаційному взаємообміні. Управлінська діяльність припускає інформаційну взаємодію тих, що «управляють» і «керованих», точніше, інформаційний обмін, зворотний зв'язок між ними.

Інформація концентрується в документах, які надають інформації організаційної форми, переміщують її в часі і просторі, саме документи і документна інформація лежать в основі управлінських рішень і є їх матеріальним втіленням, забезпечують юридичною силою і тим самим сприяють їх безумовному виконанню.

Із часів П. Отле документ розглядається, передусім, як носій інформації. Згідно найбільш популярних визначень, документ – це «матеріальний об'єкт», що містить інформацію, закріплену в тій або іншій знаковій формі «створеною людиною способом» на «спеціальному матеріалі» для передачі її в часі і просторі – для реалізації управлінських, інформаційних або правових функцій [3, с.35-47; 8, с.20; 13, с.54-75]. Таке визначення дозволяє зарахувати до документів усі матеріальні об'єкти, які можуть бути використані для передачі

інформації в суспільстві (включаючи експонати музеїв, архітектурні пам'ятники, зразки порід тощо) [8, с.20].

Документ поєднує в собі відразу декілька функцій, які взаємозв'язані між собою, але роль кожної з них різна. Зміст і форма документу залежать від його функції і призначення. Соціально-політична, управлінська, юридична та ін. функції документа висувають певні вимоги до його оформлення. Так, ще за часів фараонів були вироблені жорсткі вимоги до якості і формату папірусу, на якому записувалися державні постанови. І сьогодні державний документ готується в канцелярії, підписується офіційною особою і підтверджується гербовою печаткою. Як зазначив із цього приводу Б.В. Марков, усе це говорить про те, що навіть письмові документи черпають силу авторитету не від істини, а від інших свідчень [9, с. 8]. Існують також жорсткі вимоги до атрибуції службових і офіційних документів, спеціальна «сакралізована» мова офіційних документів, що дозволяє відрізнити їх від неофіційних, повсякденних повідомлень.

Документ характеризується структурністю. Структурність документа, тобто тісний взаємозв'язок його елементів і підсистем, що забезпечує його цілісність і тотожність самому собі, тобто збереження основних властивостей при різних зовнішніх і внутрішніх змінах. Типову структуру, тобто однаковий набір елементів для певного виду документів, мають практично усі документи, що функціонують в системі соціальних комунікацій. Типова структура документів різних видів визначається спеціальними стандартами, положеннями, інструкціями тощо. Саме структура забезпечує ефективність використання і довготривалість зберігання документа.

Документ має розглядатися не лише з погляду інформації, що в ньому міститься, а й з погляду його сенсу. Він має розглядатися і як культурний артефакт, і як носій інформації, в єдності його форми і змісту, походження, призначення і функціонування.

Процес управління зазвичай розглядають як сукупність дій з планування, організації, мотивації і контролю. Підставою для створення документів є потреба засвідчення наявності та змісту управлінських дій, передання, зберігання й використання інформації протягом певного часу або постійно. Фіксування інформації є обов'язковим елементом управлінської діяльності, оскільки без цього немає можливості її зберігати, одержувати, передавати і опрацьовувати. Документи й документна інформація лежать в основі

управлінських рішень і є їх матеріальним втіленням, забезпечують юридичною чинністю. Як носії інформації документи постають неодмінним елементом внутрішньої організації будь-якої установи, підприємства, забезпечуючи взаємодію їх структурних частин і окремих співробітників.

Поняття «управлінський документ» стало загальноживаним в літературі. Втім, воно залишається досить-таки невизначеним. Як зазначає О.М.Тур, серед особливостей ГОСТ 16487–83 – відсутність визначень деяких термінів, наприклад, документна інформація, управлінський документ, архівний документ. Така ситуація не сприяла однозначному розумінню їх значень [12, с.131]. Але термін «управлінський документ», як і термін «управлінська інформація» не отримав визначення і в ДСТУ 2392–94 «Інформація та документація. Базові поняття. Терміни та визначення» [5], і в ДСТУ 2732:2004 «Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять» [7]. Проект ДСТУ 2732:20 «Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять» теж не дає визначення цьому терміну [6].

Саме поняття «управлінський документ» тут не використовується. Натомість використовується поняття «службовий документ», «офіційний документ». Також дається визначення більш широких понять – «управлінська документація», «документна інформація». Поняття «управлінська документація» визначається як «система документації, що забезпечує виконання функцій управління» [7, с.8]. Державний класифікатор управлінської документації ДК 010-98 дає таке визначення поняття «управлінська документація»: «Сукупність взаємопов'язаних документів, що застосовуються для вирішення завдань управління національним господарством і мають нормативно-правову силу» [4].

І лише в «Правилах організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях», затверджених Наказом Міністерства юстиції України від 18.06.2015 встановлюються «...єдині вимоги щодо створення управлінських документів і роботи зі службовими документами». Тут дається таке визначення: «управлінський документ – службовий документ, спрямований на виконання установою функцій, що забезпечують її діяльність. До управлінських документів належать організаційно-розпорядчі, первинно-облікові, банківські, фінансові, звітно-

статистичні, планові, ресурсні тощо» [11]. У цьому визначенні нас найбільше цікавить загадкове «тощо».

За визначенням Ю.І. Палехи, управлінський документ – це документ, що містить інформацію, яка виникла й використовується у сфері управління. Це, насамперед, зафіксований письмовим способом (рукописним, машинописним, друкарським) носій інформації і водночас своєрідний «матеріал», «сировина для обробки» [10].

Велике значення для створення службових документів має їх уніфікація та стандартизація. Уніфікація – встановлення єдиного комплексу видів і різновидів документів для аналогічних управлінських ситуацій, єдиних форм та правил складання і оформлення. Уніфікація документів включає їх стандартизацію, зменшення кількості видів та різновидів, встановлення певного кола службових документів за допомогою яких здійснюється управлінська діяльність, виявлення зайвих документів тощо. За допомогою уніфікації впорядковується процес створення документів, скорочується їх обсяг, підвищується культура документування. Втім, у цій сфері мають місце й унікальні ситуації, результатом чого є разова поява унікальних за оформленням документів, які не є об'єктами уніфікації до їх масового поширення [10].

Засобом управління постають, перш за все, службові й офіційні документи. Втім, використання документів в управлінні не зводиться лише до цих видів документів. Отже, поняття «управлінський документ» трактується як узагальнене, збірне поняття, яке включає в себе різного роду документи, котрі використовуються в управлінні. Але ж в процесі управління може використовуватися дуже різноманітна інформація, зафіксована на матеріальних носіях. Тому виділення спеціального поняття «управлінський документ» виглядає дещо штучним. Тут документ як засіб управління постає у вузькому, спеціальному значенні слова.

Документ завжди породжений соціальною потребою, перш за все, потребами управління. Документ виступає як регулятор різних сторін діяльності суспільства, держави, установи, підприємства, організації.

У сучасному суспільстві інформація стала повноцінним ресурсом виробництва, важливим елементом соціального й політичного життя суспільства. Якість інформації визначає якість управління. За сучасних умов для підвищення ефективності управління необхідно більше приділяти уваги вдосконаленню роботи з документами, тому що всяке управлінське рішення

завжди базується на інформації, на службовій документації. Особливо актуальною дана проблематика є в умовах становлення інформаційного суспільства, оскільки набуває значення одного з основних напрямів подальшого розвитку соціуму.

Бібліографія

1. Акофф Р. О целеустремлённых системах: [Текст] / Р. Акофф, Ф. Эмери. – М., 1974.
2. Арістова І.В. Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти: [Текст] / За загальною редакцією д-ра юрид. наук, проф. Бандурки О.М.: моногр. / І.В. Арістова. – Х., 2000.
3. Бездрабко В.В. Управлінське документознавство: навч. посіб.: [Текст] / В.В. Бездрабко. – К., 2006.
4. Державний класифікатор управлінської документації ДК 010-98: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1024217-98>.
5. ДСТУ 2392–94. Інформація та документація. Базові поняття. Терміни та визначення: [Текст]. – К., 1995.
6. ДСТУ 2732:20. Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять: [Текст]. – К., 2017.
7. ДСТУ 2732:2004. Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять: [Текст]. – К., 2005.
8. Кушнарєнко Н.Н. Документоведение: учеб.: [Текст] / Н.Н. Кушнарєнко. – К., 2006.
9. Марков Б.В. Люди и знаки: антропология межличностной коммуникации: [Текст] / Б.В. Марков. – СПб., 2011.
10. Палєха Ю. Загальне діловодство: теорія та практика керування документацією із загальних питань: навч. посіб.: [Текст] / Ю. Палєха. – К., 2017.
11. Про затвердження Правил організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях: наказ Міністерства юстиції України 18.06.2015 № 1000/5: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0736-15>.
12. Тур О.М. Документознавча термінологія: проблеми уніфікації та стандартизації: моногр.: [Текст] / О.М. Тур. – Кременчук, 2018.
13. Швецова-Водка Г. Документознавство: навч. посіб. / Г. Швецова-Водка. – К., 2007.

УДК 32.019.51:37

К. А. Прокоф'єва, Н. О. Погоріла

(Дніпро)

ЗАСОБИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ВПЛИВУ ЯК КОМУНІКАЦІЙНА ВЗАЄМОДІЯ

Розглядаються інформаційно-психологічні війни як засоби впливу на людину, соціальні групи, соціум в цілому.

Ключові слова: інформаційні війни, психологічні війни, інформація, комунікація, засоби впливу.

Information-psychological wars are considered as a means of influencing a person, social groups, society as a whole.

Keywords: information wars, psychological wars, information, communication, means of influence.

Рассматриваются информационно-психологические войны как способ влияния на человека, социальные группы, общество в целом.

Ключевые слова: информационные войны, психологические войны, информация, коммуникация, способ влияния.

Засоби інформаційного впливу безпосередньо на людину, соціальні групи та соціум в цілому почали розроблятися в межах концепції «психологічних війн» (термін вперше ввів у науковий обіг 1920 року британський історик Дж. Фуллер, аналізуючи перипетії Першої світової війни) [1-6; 8; 9; 11; 13]. Розробляючи теоретичні засади впливу на психологію людини, масову свідомість, апробовують практичні методика в ході «психологічних операцій» [12, с. 65-66]. Всі ці розробки та їх випробування здійснювалися під контролем таємних спецслужб і військових. До роботи залучалися численні наукові та спеціалізовані структури. Такі дослідження здійснювалися в США, СРСР, Великій Британії, ФРН, Франції та інших країнах. Використовувалися психотропні препарати, різновиди психологічного впливу, в першу чергу – гіпноз, психохірургічні методи.

Активно досліджувалися методи впливу ЗМІ на масову аудиторію. Відбувалися пошуки в галузі психотропної зброї і так званого енергоінформаційного обміну. Про спроби встановлення телепатичного зв'язку

і проведення сеансів телепатії (передачі інформації від індуктора до реципієнта) відомо чимало, проте ці дані дуже суперечливі. Це стосується, зокрема, американських досліджень серед африканських аборигенів, радянських в середовищі північних народів, знову ж таки американських на атомному підводному човні «Наутілус» та космічному кораблі «Аполлон» і радянські під керівництвом академіка В. Казначеева («Полярне коло») [10, с. 189] тощо.

Уявити розмах досліджень можна за такими даними. До теми «промивання мізків» в США було залучено щонайменше 185 вчених і близько 80 установ – тюрем, фармацевтичних компаній, лікарень, 44 медичні коледжі й університети [14, с. 29]. Добре відомий проведений в СРСР наприкінці 1980-х років широкомасштабний експеримент телевізійних сеансів масового навіювання за участю А. Кашпіровського.

Термін «інформаційна війна» вперше з'явився 1976 року. Починаючи з 1994 року, в США проводяться офіційні наукові конференції з проблем інформаційних війн за участю провідних представників військово-політичного керівництва держави. Вже тоді в США створюється центр інформаційної стратегії і політики, завданням якого стає вивчення можливостей використання інформаційних технологій у військових конфліктах XXI сторіччя. У липні 1995 року Національний університет оборони у Вашингтоні здійснив випуск першої групи спеціалістів з інформаційних війн. Наприкінці 1998 року об'єднаний комітет начальників штабів збройних сил США ухвалив документ «Доктрина проведення інформаційних операцій» (Joint document of information operation) [7, с. 185-187].

Це і є концепція інформаційно-психологічної війни (ІПВ). До її елементів було віднесено: добування розвідувальної інформації, дезінформування, психологічні операції, фізичне руйнування інформаційних ресурсів противника (в тому числі і з використанням електромагнітного впливу), напади (фізичні, електронні) на його інформаційну структуру, зараження комп'ютерними вірусами обчислювальних мереж, проникнення в інформаційні мережі тощо, а також заходи для захисту власних інформаційних ресурсів [12, с. 64]. Відтак ризик дезорганізації суспільства через штучно створений інформаційно-організаційний керований хаос, через надлишок чи дефіцит інформації, дезінформацію, загальна керованість великих соціальних груп – справа досяжна.

Безумовно, феномен ІПВ дуже складний. Коли хочеш його «намацати», то він вислизає з рук мов тінь, обриси якої постійно змінюються. Отже, інформаційно-психологічне протиборство слід визначати у вузькому і в широкому розумінні. У вузькому розумінні розглядати його належить у сфері військового протиборства як інформаційно-технічні та інформаційно-психологічні складові комплексу ІПВ і збройного протистояння, що передують військовим діям і супроводжують їх, а в повсякденній практиці – як окремі інформаційно-психологічні заходи корпоративної конкуренції. У широкому розумінні ІПВ – політичний конфлікт в ситуації геополітичного протиборства держав, головною ознакою якого є насильницький вплив на супротивника.

Багатооб'єктність і багатоаспектність, масштабність покриття (ураження), поєднана з чітко визначеною спрямованістю і вибірковістю, невичерпність інформаційних ресурсів при їх безперервному поповненні, миттєвість долання великих відстаней, цілеспрямоване використання ресурсів супротивника – основні відмінності інформаційно-психологічних війн від усіх інших. Має місце багаторівнева, багат шарова мережева агресивна структура, «динаміка перетину централізації, децентралізації і транс націоналізації» [3], якісно різноманітна за засобами і змістом інформаційно-психологічна війна. Вона не потребує легітимації та відповідає найвищим вимогам анонімності. Прихованість, скритність – іманентна характеристика інформаційно-психологічної війни у мирний час.

Звідси – складність не тільки її упередження і протидії її проявам, а й визначення малих інформаційно-психологічних впливів, акторів протистояння. До того ж, як правило, спостерігається неузгодженість в діях кількох зовнішніх сил – учасників ІПВ, різновекторність і нашарованість впливів, що теж ускладнює детермінацію інформаційно-психологічних атак.

Латентність, притаманна інформаційно-психологічним впливам, складність визначення генезису та детермінації проявів, відносно низька вартість при значному ефекті, універсальність – все це посприяло тому, що ІПВ стають поширеним засобом досягнення певних завдань внутрішньої і зовнішньої політики.

Отже, інформаційно-психологічну війну можна визначити як спосіб захисту власних інтересів через збереження своїх ресурсів чи здобуття додаткових шляхом насильницького спотворення інформаційного простору з метою перерозподілу ролей, місця і функцій його суб'єктів для досягнення

переваги у політичній, соціальній, економічній, культурній, релігійній та інших сферах.

Бібліографія

1. Асеевский А.И. ЦРУ: шпионаж, терроризм, зловещие планы: [Текст] / А.И. Асеевский – 2-е изд., доп. – М., 1988.
2. Бродская О. Человек массы или массовый человек?: [Текст] / О. Бродская, В. Лысенко // Персонал. – 2004. – № 3. – С. 56-61.
3. Вендт А. Четыре социологии международных отношений: [Текст] / А. Вендт // Международные отношения: Социологические подходы. – М., 1998.
4. Данченко О. Архетипи соціального життя і політика (Глибинні регулятиви психополітичного повсякдення): моногр.: [Текст] / О. Данченко, Ю. Романченко. – К.: Либідь, 2001.
5. Лысенко В.В. СМИ и общественное мнение: технологии манипулирования: [Текст] / В.В. Лысенко // Персонал. – 2004. – № 9. – С. 14-21.
6. Лысенко В.В. Чутки – активний засіб модифікації суспільної свідомості: [Текст] / В.В. Лысенко // Політичний менеджмент. – 2004. – № 6(9). – С. 96-102.
7. Панарин И.Н. Технология информационной войны: [Текст] / И.Н. Панарин. – М., 2003.
8. Пригожин А.И. Особенности четвертой мировой войны: [Текст] / А.И. Пригожин // ВМУ. Сер. 18. Социология и политология. – 2004. – №3. – С. 54-63.
9. Почепцов Г.Г. Информация и дезинформация: [Текст] / Г.Г. Почепцов. – К., 2001.
10. Прокофьев В.Ф. Информационное единство мира: [Текст] / В.Ф. Прокофьев // Геополитика и безопасность. – 1996. – №4. – С. 186-189.
11. Ростовцева Л.И. Поведение потребителей в пословицах и поговорках: [Текст] / Л.И. Ростовцева // Социологические исследования. – 2004. – №4 (240). – С. 90-93.
12. Требін М. Інформаційне суспільство. Війни нової епохи: [Текст] // Віче. – 2002. – №4 (121). – С. 64-68.
13. Хазен А.М. О возможном и невозможном в науке, или Где границы моделирования интеллекта: [Текст] / А.М. Хазен. – М., 1988.
14. Чавкин С. Похитители разума. Психхирургия и контроль над деятельностью мозга: [Текст] / С. Чавкин. – М., 1982.

Л. М.Ткач, А. Ю. Перцева

(Дніпро)

**ПРО ПОСИЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ДІЇ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ
В УКРАЇНІ**

Проаналізовано правове регулювання трудових відносин, визначено механізми посилення дії трудового договору.

Ключові слова: трудове законодавство, трудові відносини, трудовий договір, європейське право.

Analyzes the legal regulation of labor relations, identifies mechanisms for strengthening the employment contract.

Keywords: labor legislation, labor relations, employment contract, European law.

Стрімке зростання безробіття і, відповідно, збідніння населення є найсерйознішим випробуванням для України. За підрахунками Торгово-промислової палати, загалом сьогодні безробітних в Україні не менше 2,5-2,8 млн громадян. Це найвищий показник за останні 15 років [4]. Тому одним із ключових соціально-трудова прав людини залишається право на працю, яке реалізується шляхом укладення трудового договору. У складних для держави умовах формування трудових відносин через недостатній відповідний контроль відбувається суперечливо.

Погіршення стану виявляється у напруженості трудових відносин, зниженнями рівня зайнятості, збільшенням незадоволеністю працівників змістом та умовами праці. Закон забороняє допускати працівника до роботи без укладення трудового договору. Проте на практиці ці вимоги закону досить часто порушуються. Значна частина трудових відносин відбувається без їх належного юридичного оформлення, що, у свою чергу, веде до розширення прав роботодавця та обмеження трудових прав працівника. Трудовий договір поступово стає інструментом так званої «тіньової економіки».

Дослідники у сфері трудового права ХХІ ст. стверджують, що договір є найважливішим засобом правового регулювання правовідносин, що виникають між їх учасниками. Успішне ведення, наприклад, підприємницької діяльності

залежить від того, на скільки укладений договір відповідає чинному законодавству та захищає інтереси сторін.

Важливим є створення роботодавцю необхідних умов і можливостей здійснювати набір працівників, які найбільше відповідають конкретній діяльності, спрямованої на отримання прибутку та ефективне виконання інших завдань.

Відомо, що Трудовий кодекс України (ТКУ) створювався і доопрацьовувався багато років, але і сьогодні у проєкті є чимало суперечливих пунктів [3]. Наприклад, відсутні норми, що легалізують інноваційні види зайнятості. В Європі більше 10% працюють саме так [1, с.186]. За різноманітними рейтингами ІТ-сфери м. Київ знаходиться на перших позиціях у світі серед аутсорсинг-центрів, також українці регулярно потрапляють до міжнародних рейтингів найоплачуваніших фрілансерів. Натомість автори законопроєкту залишають у системі трудового законодавства трудову книжку – рудимент радянського законодавства про працю, якого немає ніде в розвинених країнах.

Вивчаючи проєкт Трудового кодексу, спеціалісти юридичної фірми ILF виділили переваги: збільшення тривалості робочого тижня з 40 до 48 годин, а також наділення роботодавця правом самостійно регулювати внутрішній трудовий розпорядок своїми актами [1, с.187].

Проєкт Трудового кодексу є прогресивним і суперечливим водночас. Зазначимо, що основні нововведення, зміни, поправки впливатимуть і на діяльність роботодавців, і на життя працівників.

Звернемо увагу на окремі нововведення:

- передбачається переведення трудових книжок в електронний формат шляхом запровадження Єдиного реєстру відомостей про трудову діяльність працівників;

- нововведеннями стають тестування та конкурси під час відбору на будь-яку роботу. У випадку перемоги на конкурсному відборі для таких категорій працівників не можна встановлювати випробувальний термін. В умовах поширення практики використання роботодавцями різних методів і систем професійного відбору (тести, екзамени тощо) надзвичайно важливого значення набуває закріплення юридичних гарантій прав працівників у процесі професійного відбору, що відсутні в чинному трудовому законодавстві;

– замість поняття «контракт» вводиться «трудовий договір на визначений строк»;

– пропонуються зміни, пов'язані з розширенням переліку підстав для відсторонення та звільнення працівника;

– особі, яка подала документи на конкурс, відмовили, отримує від роботодавця документ про вказані причини відмови і з цим вона має право звернутися до суду [2]. Представники юридичної галузі вважають, що цей механізм дозволить ефективно боротися з дискримінацією з боку роботодавців.

Виділимо суттєві проблеми у сфері правового регулювання трудового договору.

1. Неefективність врегулювання процесу укладення трудового договору. Чинне трудове законодавство не враховує результативних механізмів захисту працівників від порушення їх прав трудового характеру.

2. Сьогодні в Україні не функціонує ефективний ринок праці, а трудовий договір відіграє переважно формально-декларативну роль. Завдяки правовим діям, спрямованим на структурування та оптимізацію трудового договору, важливого змісту набуває переосмислення юридичних гарантій у його межах.

3. Недосконалість порядку припинення трудового договору. Порядок припинення дії документа за зазначеними підставами є недостатньо регламентованим та далеким від досконалості, що не може не відобразитися на практиці його застосування.

Враховуючи потребу введення змін для ТКУ, що зумовлені викликами часу, а також практикуються в Європі (ми взяли за основу дослідження М.І. Наньєвої), ми зробили висновки.

1. Доцільно запровадити вимогу, яка практикується в Європі – довіра до працівників з боку власника або уповноваженого ним органу. Наявність інформації про обставини, які можуть бути підставою для недовіри, має давати роботодавцю право на відмову у прийнятті на роботу. Замовчування працівником щодо такої інформації при прийнятті на роботу, що дають підстави для недовіри, повинне бути визнане підставою для звільнення з роботи [1, с.83].

2. Чому приховані трудові відносини роботодавцеві не вигідно оформлювати через ТД з працівниками? Однією з причин є випадки, коли роботодавці або взагалі не укладають з працівниками жодних договорів, або

підписують так звані трудові угоди, які насправді є цивільно-правовими договорами на виконання певних робіт чи надання послуг.

3. Ускладнює процес застосування трудового законодавства при укладенні трудового договору відсутність законодавчо встановленого обов'язку укладати ТД у письмовій формі, а також чітко визначеного переліку документів, що подаються особою при укладенні трудового договору.

4. Проблемою у сфері правового регулювання є недосконалість порядку припинення трудового договору.

5. Потрібно вдосконалити національне трудове законодавство. Довести правові норми до рівня країн-членів ЄС. Норми трудового права ЄС приділяють увагу відносинам у сфері робочого часу і часу відпочинку, охорони праці, захисту працівників під час скорочення штатів, а також банкрутству підприємства і незаконній зміні його власника.

І головне – ми погоджуємося з думкою М.І. Наньєвої [1], що при вдосконаленні правового регулювання підстав та порядку відмови у прийнятті на роботу необхідно враховувати інтереси працівника, який в умовах безробіття та серйозної конкуренції на ринку праці є «залежним» від рішення роботодавця.

Отже, вдосконалити національне трудове законодавство можна за допомогою механізму імплементації міжнародних трудових стандартів. На 91-й сесії Міжнародної конференції праці було запропоновано глобальну проблему – боротьба з бідністю; а далі – імміграції та зайнятості [1, с.65]. З моменту створення ЄС у його межах було здійснено зміни щодо трудового права країн-членів. Тому доцільним буде зближення із сучасною європейською системою права, доведення правових норм до рівня країн-членів ЄС. Україна повинна адаптуватися до законодавства ЄС. Унаслідок процесу поширення норм європейського трудового права та приєднання до Європейської конвенції, громадяни України отримали право на звернення до Європейського суду з прав людини за захистом.

У країнах ЄС створена ціла система механізмів та інструментів, яка є матеріальною основою гарантованості виконання державами-членами та роботодавцями своїх обов'язків щодо дотримання трудових прав працівників.

Бібліографія

1. Наньєва М.І. Укладення трудового договору за законодавством України та окремих зарубіжних країн: дис. ... канд. юр. наук: спец. 12.00.05 – трудове право; право соціального забезпечення: [Текст] / М.І. Наньєва. – Одеса, 2017.
2. Новації проекту трудового кодексу [Електронний ресурс] // Українське право. – Режим доступу: http://ukrainepravo.com/scientific-thought/legal_analyst/novatsii-proektu-trudovogo-kodeksu/. – Назва з екрана.
3. Трудовий кодекс України 2019 року зі змінами та доповненнями: [Електронний ресурс] // Україна Today. – Режим доступу: <https://ukrainatoday.com.ua/trudovij-kodeks-ukra97ni-2019-roku-zi-zminami-ta-dopovnennyami>. – Назва з екрана.
4. Безробіття в Україні наростає-як упоратися з тим державі [Електронний ресурс] // Укрінформ. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3008987-bezrobitta-v-ukraini-narostae-ak-uporatisa-z-tim-derzavi.html>. – Назва з екрана. – Назва з екрана.

УДК 347.775

Т. О. Бруй, Є. В. Некрасова
(Дніпро)

СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕКИ

Розглядається сучасний стан і перспективи впровадження інноваційних технологій в діяльність бібліотеки.

Ключові слова: бібліотека, документування, документаційне забезпечення.

A current state and possibility of introduction of innovative technologies in the activity of the library.

Keywords: library, documenting, documentation.

Рассматривается современное состояние перспективы внедрения инновационных технологий в деятельность библиотеки.

Ключевые слова: библиотека, документирование, документационное обеспечение.

Переломним моментом модернізації вітчизняної бібліотечно-інформаційної сфери загалом та еволюції стратегічної місії сучасної бібліотеки – інтелектуальної скарбниці для теперішнього і майбутнього поколінь – є активне запровадження усього спектру інновацій у співпраці з інформаційними центрами, науковими установами, музеями, архівами, вишами та іншими зацікавленими учасниками науково-інформаційних комунікацій для

ефективного формування національного-інформаційного простору з метою успішної інтеграції у світовий культурний простір.

Адже саме бібліотеки забезпечують повний технологічний цикл інтеграції, систематизації й цільового поширення підготовленої для читачів інформації, перетворення її на знаннєвий ресурс суспільства. Взаємодія бібліотек та бібліотечна інтеграція, що відбувається на її основі, є процесом подолання відомчої відособленості, посилення взаємозалежності бібліотечних установ різних типів і видів, виникнення й наростання елементів спільності в діяльності зумовлює застосування спектру різноманіття спільної діяльності.

Результативність та продуктивність обраного різновиду співпраці українських бібліотек впливає на оптимізацію та ефективну діяльність бібліотечно-інформаційної установи в інформаційному суспільстві, головне призначення якої – надання доступу до світового інформаційного ресурсу.

Протягом останніх двох десятиріч, під впливом різкого посилення глобальних процесів, а також факторів, пов'язаних з розвитком української державності, прискоренням науково-технічного прогресу, зростаючим значенням суспільної інформатизації відбулися значні зміни в інформаційній сфері життя суспільства, що обумовило розвиток інформаційно-комунікаційних технологій у бібліотеці.

ІКТ у бібліотечній установі значно прискорюють обслуговування користувачів, підвищують якість інформування про наявні інформаційні ресурси, сприяють більш ефективному доступу до електронної інформації, що стала складовою ресурсної бази.

На сьогодні також набувають більш якісного вдосконалення дистантні форми бібліотечної роботи. Вони розвиваються у двох основних напрямках. Перший пов'язаний з розвитком традиційних форм дистантного обслуговування на базі поступового заміщення інформації на паперових та інших традиційних носіях електронними. Другий напрям дистантного обслуговування користувачів пов'язаний з організацією власного інформаційного виробництва бібліотеками, виготовленням інформаційно-аналітичних продуктів у режимі «інформація на базі інформації», продуктів, що ефективно розкривають наявні бібліотечні фонди.

Одночасно відбувається й еволюція змісту інформаційно-аналітичної діяльності сучасних бібліотек. У традиційному змісті вона розглядається як цілісне поняття. Однак розвиток суспільних запитів на інформаційне (в

широкому розумінні) обслуговування потребує розрізнення елементів даного складного поняття й відповідних методик. У практиці інформаційного й аналітичного обслуговування дедалі більше виявляється відповідна специфіка та розподіл змісту.

Інформаційні форми подачі матеріалів мають забезпечувати оперативність, підготовку довідкової інформації, виконувати завдання, пов'язані з забезпеченням відбору необхідного матеріалу, орієнтацією замовника в певних інформаційних масивах тощо.

Потреба суспільства в аналітичних, прогнозно-рекомендаційних продуктах, що виробляються бібліотеками на базі аналізу фондів та мережевих електронних ресурсів, актуалізує й проблему вдосконалення відповідних методик організації діяльності, стратегії комплектування бібліотек, розвитку кадрового потенціалу сучасних бібліотек, широкого залучення фахівців у різних галузях знань, трансформації бібліотекаря в інформаційного працівника-аналітика, що має навички ефективної орієнтації як у бібліотечних фондах, так і в глобальному інформаційному просторі.

Є наявність протиріч між активним процесом розвитку бібліотечної діяльності, посиленням ролі бібліотек у процесі формування єдиного інформаційно-комунікаційного середовища України та необхідністю пошуку інноваційних підходів до створення і впровадження нових моделей бібліотечної системи. Ґрунтовний аналіз фахових публікацій свідчить, що незважаючи на соціальне значення питань діяльності сучасних бібліотек, важливі аспекти означеної проблеми потребують комплексного та глибокого вивчення.

На сучасному етапі розвиток ринку інформації на території України обумовлює необхідність активізації діяльності бібліотечних установ як інформаційних центрів, створення своєрідної національної інформаційної бази для обслуговування, утвердження національного інформаційного ресурсу як активного суб'єкта на цьому ринку.

Необхідним є також вирішення проблеми бібліотечного менеджменту, організація відповідного правового забезпечення діяльності бібліотечних інформаційних структур у ринкових умовах. Загалом досвід України показує, що при належному матеріально-технічному забезпеченні організації ефективних кооперативних зв'язків бібліотечні установи можуть відчутно активізувати інформаційні процеси, активно розширюючи сферу своїх послуг,

входити в інформаційний бізнес, видавати на інформаційні ринки власні конкурентоспроможні продукти тощо.

Бібліографія

1. Арзуханов А.С. Услуги системы библиотечного обслуживания: сущность, классификация: [Текст] / А.С. Арзуханов // Науч. и техн. б-ки. – 1984. – № 10.
2. Блюменау Д.И. Информация и информационный сервис: [Текст] / Д.И. Блюменау; АН СССР. – Л., 1989.
3. Богданов А.В. Программа «Российские электронные библиотеки» / А.В. Богданов, О.В. Сютюренко, Ю.Е. Хохлов: [Электронный ресурс] // Электронные библиотеки. Т. 1. – 1998. – Вып. 1. – Режим доступа: <http://www.elbib.ru/content/journal/1998/199801/BHS/bhs.ru.html>. – Загл. с экрана.
4. Бондаренко В. Бібліотечне інтернет-обслуговування: стан та перспективи: [моногр.]: [Текст] / Вікторія Бондаренко; наук. ред. Т. Гранчак; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2016.
5. Брежнева В.В. Информационное обслуживание: продукты и услуги, предоставляемые библиотеками и службами информации предприятий: учеб.-практ. пособ.: [Текст] / В.В. Брежнева, В.А. Минкина; СПбГУКИ. – СПб., 2004.
6. Винарик Л.С. Экономический и социальный прогноз создания информационного общества в Украине: [Текст] / Л.С. Винарик. – Донецк, 1997.
7. Горова С.В. Интернет-ЗМІ як об'єкт бібліотечної інформаційної діяльності: [Текст] / С.В. Горова; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2013.
8. Горовий В. Процес вдосконалення бібліотечного обслуговування користувачів у контексті впровадження електронних технологій: [Текст] / В. Горовий // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. Вип. 8. – К., 2002.

УДК 37.013.32

Т. В. Прищеп

(Дніпро)

НАВЧАННЯ ІНОЗЕМЦІВ В УКРАЇНСЬКИХ ВНЗ

Розглядається питання отримання вищої освіти іноземних студентів у вітчизняних вищих навчальних закладах. Зазначено основні труднощі мовної підготовки студентів-іноземців.

Ключові слова: ВНЗ, студенти-іноземці, мовна підготовка, соціальна адаптація.

The issue of higher education of foreign students in domestic higher educational institutions is considered. The main difficulties of language training of foreign students are outlined.

Keywords: universities, foreign students, language training, social adaptation.

Поступове інтегрування України у глобальну світову спільноту робить її більш відкритою для політичних, економічних, культурних відносин із різними країнами світу. На даний момент наша держава не лише делегує своїх фахівців для обміну досвідом, проходження стажування й навчання в зарубіжних навчальних закладах та дослідницьких наукових центрах, щоб оволодіти технологіями адаптації вітчизняної науки і культури до глобальних економічних і соціальних моделей, але й приймає в себе іноземних громадян із цією метою. Значний відсоток серед останніх становлять студенти вищих навчальних закладів різних спеціальностей, що у важкі часи становлення незалежної держави зберегли свій науковий престиж.

За даними центру, наразі в Україні навчаються 66 310 іноземців зі 147 країн світу. Найбільше абітурієнтів з Індії та Азербайджану: 16,4 % та 11,3 % відповідно. До десятки лідерів увійшли Марокко, Туркменістан, Нігерія, Грузія, Туреччина, Єгипет, Узбекистан і Йорданія. Студенти з решти 137 держав становлять у сукупності 33,1 % від загальної кількості іноземців в українських вишах [5].

Питання якості підготовки спеціалістів – основне питання освітньої програми кожної галузі знань. І незалежно від того, хто вступає до ВНЗ – українець чи громадянин будь-якої іншої країни, – він має підтвердити знання мови навчання на рівні, достатньому для оволодіння фахом. Як зазначалося в проєкті «Концепції мовної підготовки іноземців у ВНЗ України», «необхідною умовою прийому до українського вищого навчального закладу слід уважати володіння іноземцями мовою не нижче рівня B1, що має бути перевірено під час вступного тестування з відповідної мови за всіма видами мовленнєвої діяльності» [4, с. 140]. У тій же концепції прописано співвіднесення із загальноєвропейськими компетенціями володіння іноземними мовами Common European Framework of Reference – CEFR. Рівні A1, A2, B1 відповідають початковому етапу навчання іноземців і мають забезпечуватися навчально-виховним процесом підготовчого факультету/відділення.

На жаль, мовна підготовка, яку отримують іноземці на початковому етапі навчання, чітко не регламентована освітніми стандартами України, а визначена

лише наявними програмами з української та російської мов як іноземних, що затверджені Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України [1; 2], а для медичних ВНЗ – Міністерством охорони здоров'я України [3].

Більш того, зараз в Україні немає єдиного підручника з мови для підготовчих факультетів, що, з одного боку, дає простір для створення авторських програм, підручників, посібників, а з іншого боку, призводить до дуже різних результатів вивчення мови навчання іноземцями.

Не можна забувати про те, що студенти-іноземці подекуди стикаються з труднощами соціальної адаптації. Це ізоляція або можливості спілкування лише із співвітчизниками через низький рівень знання іноземної мови, недостатнє залучення мобільних студентів до позааудиторної діяльності, органів студентського самоврядування. Окремо слід розглянути візові проблеми, питання працевлаштування іноземців та переведення між університетами. Законодавчі перепони часто ставлять таких студентів у незручне, а подекуди й принизливе становище. Зростаюча кількість іноземних студентів та значні кошти, що вливаються в освіту України роблять вхідну мобільність важливою галуззю освітнього експорту, а самих іноземців тією категорією, інтереси якої слід обов'язково враховувати та захищати. Але цей процес ускладнюється тим, що, по-перше, найбільша кількість іноземних студентів зосереджена в університетах декількох великих міст, тобто, усі проблеми університети мають вирішувати самі. По-друге, для комплексного підходу до вирішення проблем необхідна співпраця ВНЗ та державних органів, що не завжди має місце.

Бібліографія

1. Навчальні плани та програми: довузівська підготовка іноземних громадян):
Ч.1. Українська мова. Основи економіки. Біологія. Основи економічної та соціальної географії світу: [Текст] / уклад.: Л.Г. Новицька, О.Ф. Гудзенко [та ін.]. – К., 2003.
2. Навчальні плани та програми: довузівська підготовка іноземних громадян):
Ч.2. Фізика. Хімія. Математика. Основи інформатики та обчислювальної техніки. Креслення. Історія України. Російська мова. Українська і зарубіжна література. Основи психології. Образотворче мистецтво: [Текст] / уклад.: Б.М. Андрущенко, Ю.М. Іваненко [та ін.]. – К., 2005.
3. Російська мова як іноземна. Тимчасова програма навчальної дисципліни для іноземних студентів підготовчих факультетів/відділень вищих навчальних закладів МОЗ України [Текст]. – К., 2016.

4. Ушакова Н.І. Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти. Вип. 19: [Текст] / Н.І. Ушакова, В.В. Дубічинський, О.М. Тростинська. – Х., 2011.
5. Чудак А. Ласкаво просимо: як іноземці їдуть на навчання до України: [Електронний ресурс] / Антоніна Чуднак. – Режим доступу: <https://studway.com.ua/inozemtsi-v-ukraini/>.

УДК 881. 81 – 13

А. В. Берліменко

(Черкаси)

ДИСКУСІЙНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ТЕРМІНОЗНАВСТВА

Розглядається ознаки терміну, розмежування понять «термін» і «номен», проблема розмежування термінознавства і номенклатури.

Ключові слова: термінознавство, термін, номен, номенклатура.

The features of the term, the distinction between the terms "term" and "nomen", the problem of the distinction between terminology and nomenclature are considered.

Keywords: terminology, term, nomen, nomenclature.

Сучасне термінознавство, постаючи як самостійна лінгвістична галузь, поступово виходить за межі лексикології й характеризується інтеграцією з різними мовознавчими галузями [3, с. 125]. Проблемам термінознавства присвячено чимало праць таких відомих термінологів, як Є. Вюстер, Х. Фельбер, Д. С. Лотте, Г.О. Винокур, Т.Р. Кияк та ін. Однак попри свою майже піввікову історію, чимало питань цієї галузі лишаються дотепер складними й дискусійними. Одним з таких питань є питання дефініції терміна.

На сучасному етапі розвитку існує безліч дефініцій поняття «термін», але його внутрішній зміст все ще залишається в центрі уваги чи не кожного мовознавця. Лінгвісти пояснюють це тим, що термін – це багатогранний предмет для вивчення, тому це потребує чітких та логічних підходів і, звісно ж, різного пояснення» [1, с. 21].

Найкраще зрозуміти сутність терміну можливо на основі наступних підходів до тлумачення терміну: дефінітивного (нормативно-дефінітивного); семантичного та функціонального.

У нормативно-дефінітивному підході (Т.Р. Кияк, Д.С. Лотте, О.О. Реформатський) подано головні вимоги до терміну, які можуть бути його

ознаками в «ідеалі», зокрема ознаки системності, точності, дефінітивності, однозначності тощо. Семантичний аспект (Л.О. Симоненко, Г. Фельбер) зосереджує увагу на значенні та поняттєвому співвідношенні терміну з позначеним, функціональний (Г.Й. Винокур, С.В. Гриньов, В.М. Лейчик) – на використанні терміна як складника певної термінологічної системи у мовах для спеціальних потреб.

Найбільш прийнятним, на нашу думку, є розгляд терміна як слова чи сполуки, що позначає поняття спеціальної сфери спілкування в науці, виробництві, техніці, мистецтві, у конкретній галузі знань чи людської діяльності; складник лексичної підсистеми мови, яка обслуговує сферу спілкування в цій галузі разом із загальноживаним лексиконом [4, с.736].

Остаточно не вирішеним у термінознавстві залишається й питання про доцільність і критерії розмежування термінів і номенів. Найбільш прийнятним є погляд на розрізнення терміна і номена на підставі функціонального підходу: термін позначає спеціальне поняття, а номен є етикетками конкретних предметів спеціальної сфери [5, с.737].

Наступним дискусійним питанням у термінознавстві є питання розмежування термінології та терміносистеми. Більшість дослідників висловлюють думку про розведення цих понять і розглядають термінологію як сукупність термінів певної галузі знання, а терміносистему як упорядковану сукупність термінів із фіксованими відношеннями між ними (С.В. Гриньов, Т.Р. Кияк, В.М. Лейчик, та інші). Окрім цього В.М. Лейчик зазначає, що «термінології стихійно формуються з одиниць термінологічної номінації, а терміносистеми свідомо конструюються, як сукупності термінів, які задовольняють мовним, логічним і власне термінологічним вимогам» [2, с. 107].

Отже, окреслені проблеми розглянуті з різних поглядів, з позицій різних лінгвістичних напрямків. Мовознавці використовують різні визначення терміна, однак вичерпної дефініції на сьогодні ще не має, оскільки немає меж пізнанню. Тракткування терміна, його дефініція, співвідношення термінології й номенклатури, термінології та терміносистеми залишаються актуальними завданнями термінознавства.

Бібліографія

1. Виноградов В.С. Проблемы русской стилистики: [Текст] / В.С. Виноградов. – М., 1981.
2. Терминоведение: Предмет, методы, структура: [Текст] / В. М. Лейчик и др. – М., 2006.
3. Селіванова О.О. Світ свідомості в мові: [Текст] / О.О. Селіванова. – Черкаси, 2012.
4. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія: [Текст] / О.О. Селіванова. – К., 2011.
5. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія: [Текст] / О.О. Селіванова. – К., 2010.

УДК 37.01

І. Ю. Котляров

(Дніпро)

СТИЛЬ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ ЗІ СТАРШОКЛАСНИКАМИ – ЛІЦЕЇСТАМИ

Розглядаються особливості педагогічного спілкування сучасного вчителя зі старшокласниками-ліцеїстами, що сприяє якості навчання та підвищенню мотивації до навчальної діяльності.

Ключові слова: суб'єкт-суб'єктне спілкування, пізнавальна діяльність, мотивація.

Deals with the pedagogical features of the communication of the modern teacher with the senior lyceum pupils, which promote to the improving of the quality of education and the formation of motivation to the learning activity.

Keywords: subject-subjective communication, cognitive activity, motivation.

Рассматриваются особенности педагогического общения современного учителя со старшеклассниками-лицеистами, способствующие повышению качества обучения и формированию мотивации к учебной деятельности.

Ключевые слова: субъект-субъектное общение, познавательная деятельность, мотивация.

Вплив стилю педагогічного спілкування на ефективність навчання не піддається сумніву ані педагогами, ані учнями. Чи буде стиль педагогічного спілкування оптимальним, залежить від комунікативної культури вчителя, його психолого-педагогічної компетенції, від бажання відчувати і пізнати специфічну соціально-психологічну атмосферу класу, того колективу що вже був сформований протягом декількох років навчання її спільної взаємодії.

Мені, як молодому вчителю, допомагало те, що я добре пам'ятаю свої шкільні роки, а також ті психолого-педагогічні знання, які я отримав у період навчання в магістратурі.

Мета дослідження – визначити особливості стилю педагогічного спілкування зі старшокласниками-ліцеїстами, якій є найбільш ефективним у навчально-виховному процесі. Я використовував такі методи, як спостереження, опитування, а також аналіз, порівняння, узагальнення.

Відомий психолог В.А. Кан-Калік виділяє наступні стилі педагогічного спілкування:

- на основі ставлення вчителя до педагогічної діяльності в цілому, (чи свідомо обрав вчитель свій фах, чи усвідомлює свою відповідальність за долю як учнів, так і суспільства в цілому);

- на основі дружніх взаємовідносин, захопленості спільною справою (але треба зберігати дистанцію, особливо для молодих вчителів);

- на основі поваги до авторитету вчителя, його віку, досвіду;

- із залякуванням;

- із заграванням.

Специфіка контингенту учнів у ліцеї дозволяє стверджувати, що більшість ліцеїстів мають сформовану мотивацію до навчальної діяльності, прагнення продовжити своє навчання у закладах вищої освіти.

Отже, головною ознакою педагогічного спілкування з такими учнями я вважаю свої професійні знання і бажання передати їх учням. Підвищують мотивацію пізнавальної діяльності також впровадження інформаційних технологій, використання нового програмного забезпечення. Це корелює із захопленнями багатьох ліцеїстів і формує зацікавленість як предметом, так і способами опанування нових компетенцій. Бажання допомогти тим, хто не зрозумів, пояснити не одноразово, допомагає створити атмосферу поваги до знань і неприпустимість списування й обману.

Отже, взаємоповага, створення сприятливої обстановки для творчого розвитку особистості, впровадження інтерактивних форм проведення занять і стимулювання зацікавленості учнів створюють, на наш погляд, найбільш оптимальний стиль спілкування з ліцеїстами-старшокласниками.

Бібліографія

1. Складановська М.Г. Інноваційне навчання: активізація пізнавальної діяльності студентів. навч. посіб: [Текст] / М.Г. Складановська. – Д., 2014.

УДК 821.112.2

А. В. Мазур

(Черкаси)

«ГРУПА 47» У ЛІТЕРАТУРНОМУ ПРОЦЕСІ ПОВОЄННОЇ НІМЕЧЧИНИ

Здійснено огляд діяльності об'єднання «Група 47» у літературному процесі повоєнної Німеччини, приділено увагу питанню відсутності одностайної думки літературних критиків з приводу його функціонування.

Ключові слова: «Група 47», література повоєнної Німеччини, письменницьке об'єднання.

A review of the activities of the "Group 47" in the postwar German literature process was carried out, and attention was paid to the lack of unanimity among literary critics regarding its functioning.

Keywords: "Group 47", literature of postwar Germany, writing association.

Події Другої світової війни, поразка в ній Німеччини та занепад ідеології нацизму призвели до світоглядних змін низки німецьких літераторів, стали причиною розмежування поміж письменниками, які жили й працювали до Другої світової війни й після неї, сформували поняття «старого» і «нового» в літературі повоєнної Німеччини, стали передумовою появи літературного письменницького об'єднання «Група 47» [1, с.145].

В процесі ознайомлення з діяльністю «Групи 47» важливим постає питання її впливу на перебіг літературного процесу повоєнної Німеччини, її ролі у суспільно-політичному житті країни, особливо на тлі неоднозначних поглядів літературознавців на діяльність цього об'єднання.

«Група 47» почала своє існування 6 вересня 1947 року у мальовничому Альгойі, біля підніжжя Альп, за ініціативою неофіційного організатора товариства Ганса Ріхтера, який визначав учасників і особисто організовував щорічні зібрання групи, розсилаючи листівки-запрошення. Товариство отримало свою назву на честь іспанської «Групи 98», яка свого часу мала на

меті створення «нової» літератури після поразки Іспанії в іспано-американській війні 1898 року [2, с.37; 4].

Унікальність цього письменницького угруповання полягала в тому, що молоді, невідомі ще вчора солдати вирішили відірватися від досвіду своїх літературних «батьків» та поставили собі за мету відтворити пережитий досвід на письмі, запровадити нові тенденції розвитку на літературному поприщі, відродити німецьку культуру і мову, що потерпали за роки фашистської диктатури.

Від початку членами «Групи 47» були трохи більше десяти авторів, однак вже до 1960 року у склад угруповання входило близько 200 письменників, критиків, видавців і журналістів. [1, с.149]. Найповажніші німецькі письменники спочатку приходили на ці зустрічі нікому невідомими авторами-початківцями. Тут дебютували Генріх Бьолль, Мартін Вальзер, Зігфрід Ленц, Петер Гандке. Лідерами об'єднання були Г. Ріхтер, А. Андерш та В. Вайраух [4].

Оскільки більшість молодих літераторів ще вчора були на фронті, це й стало провідною тематикою їхніх творів. Так зване покоління «тих, що повернулися» писало про війну, розруху та про скалічених фізично й морально людей, описуючи все так, як було насправді, як бачили на власні очі. Втім їх описи не обмежувались лише чітким відображенням побачених і пережитих подій, вони намагались передати внутрішню боротьбу, переживання та страждання особистості в умовах воєнної та повоєнної дійсності. Зважаючи на проблему вини за злочинницьку діяльність проти людства, порушувалися теми історії Третього рейху, концепції нацизму, опору та еміграції, різко засуджувалися фашистський, мілітаристський і тоталітаристський режими. Учасники угруповання сміливо вдавалися до літературних експериментів і відверто демонстрували свій ідеологічний супротив іншим літераторам-антифашистам [1, с.149; 3].

Впродовж свого існування «Група 47» була єдиною тогочасною літературною «школою» талановитої молоді в ФРН, своєрідним осередком письменників нового покоління, яке визначало тенденції та напрями розвитку літературного процесу Західної Німеччини. Для багатьох творчих людей можливість участі в цьому угрупованні стала певною стартовою площадкою в інше майбутнє, «трампліном у літературу» [4].

Дослідники вважають, що молодь спроможна змінити світоглядну концепцію певного покоління, оскільки саме молодь прагне відійти від традиційних тлумачення певних питань та сформувати нові життєві погляди. Свого часу саме такою постала «Група 47», адже вони довели, що спроможні підтримати процеси демократизації, які запропоновані союзниками переможеної країни. Молоді письменники без фахової освіти й літературного досвіду зуміли за досить короткий час вийти на світову арену, а через газети, журнали, радіо та телебачення навіть могли тиснути на політику держави [2, с.38; 3].

Втім, варто зазначити, що «Група 47» неодноразово піддавалась критиці. Членів угруповання засуджували за так звану історичну й політичну короткозорість, адже вони, ставлячи в центр маленьку людину, не особливо задумувалися про особливості загальноісторичного контексту [2, с. 39]. Також критики звинувачували групу в тому, що саме через них багато емігрантів не повернулося у ФРН. Адже вони не зуміли вже повернути собі славу, яку мали до еміграції [1, с. 151]. Літературному об'єднанню часто закидали світоглядний терор та занадто консервативні літературні погляди. Автори, які в часи перебування при владі націонал-соціалістів стали вигнанцями, зокрема, Томас Манн, Альфред Дьоблін або Бертольд Брехт були у цьому клубі небажаними. Ті політичні заяви, які виголошувала «Група 47», наприклад, щодо ядерної зброї, для одних видавалися занадто лівими, а для інших – занадто м'якими [4].

Незважаючи на те, що літературознавці далеко не одностайні в своїх поглядах на значення цього угруповання в літературному процесі Німеччини, не можна заперечити того факту, що це було найвпливовіше об'єднання повоєнної доби в ФРН.

Можна зробити висновок, що літературне об'єднання «Група 47» здійснило вагомий внесок у відновлення, порушених у роки панування нацизму, зв'язків із зарубіжними літературами, сприяло зміцненню гуманістичних тенденцій повоєнної Німеччини, формувало базові вектори розвитку та традиції на тогочасному літературному поприщі та стало невід'ємною частиною культурного, історичного та політичного життя Західної Німеччини.

Бібліографія

1. Варецька С. Роль і функції письменницького об'єднання «Група 47» в літературному процесі Німеччини: [Текст] / С. Варецька // Вісник Львів. ун-ту. Сер.: Іноземні мови. Вип. 23.– Л., 2016.
2. Варецька С. Вплив поколінневого фактору на діяльність «Групи 47»: [Текст] / С. Варецька // Питання літературознавства. № 99.– 2019.
3. Зачевский Е.А. «Группа 47» и становление западногерманской литературы: [Текст] / Е.А. Зачевский. – Л., 1989.
4. Група 47: Чоловіче літературне товариство у жіночому супроводі: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Deutsche Welle: веб-сайт URL: <https://cutt.ly/uujCREJ>. – (дата звернення: 04.05.2020).

УДК 323.2-042.75(477)

Ю. В. Семеніхіна

(Дніпро)

ГРОМАДСЬКА ЕКСПЕРТИЗА – ІНСТРУМЕНТ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ІНСТИТУТУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Розглядається громадська експертиза, як інструмент зворотного зв'язку влади із громадою.

Ключові слова: громадська експертиза, громадянське суспільство, публічна політика.

Public expertise is seen as a tool for government feedback from the community.

Keywords: public expertise, civil society, public policy.

Рассматривается общественная экспертиза как инструмент обратной связи власти с обществом.

Ключевые слова: гражданская экспертиза, гражданское общество, публичная политика.

Суспільство й держава перебувають у тісному взаємозв'язку, перше неможливе без другого. Завдяки державі людська спільнота набуває цивілізованості і стає суспільством. Держава і суспільство існують у вигляді суперечливих безупинних взаємодії і взаємовпливу, характер і спрямованість яких значною мірою залежать від рівня розвиненості громадянського суспільства та його інститутів. У протиставленні інтересів держави і

громадянського суспільства є встановлення гармонійного єднання приватних і публічних інтересів з метою забезпечення прав людини.

У демократичній державі громадське суспільство, через свої інститути, активно впливає на вироблення владними інституціями політики, контролює їх публічну діяльність спрямовану на реалізацію виробленої політики, фактично спонукуючи чиновників служити інтересам людей. У цьому контексті надзвичайно актуальним є питання забезпечення органами публічної влади України ефективних форм їх взаємодії з громадськістю, адже саме вони є важливим чинником створення умов для участі громадян у формуванні та реалізації публічної політики, налагодження громадського контролю та зміцнення довіри громадськості до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, тобто до органів публічної влади. Аналіз взаємовідносин громадянського суспільства і демократичної держави засвідчує, що в Україні, на основі використання кращих стандартів світової практики, в цілому сформовано нормативно-правове підґрунтя взаємодії органів публічної влади з інститутами громадського суспільства у виробленні й реалізації публічної політики.

Вітчизняні нормативно-правові акти визначають значну кількість інституційних форм громадської участі у виробленні публічної політики, прийнятті політико-управлінських рішень та контролю за їх виконанням. Найбільш важливими серед них є: інформування (прес-релізи, прес-конференції, веб-сайти тощо), участь у виборах, референдумах, мітингах, опитуваннях з метою з'ясування громадської думки, індивідуальні чи колективні звернення громадян, круглі столи, громадські слухання, консультації з громадськістю, громадські ініціативи, громадські ради, громадський контроль, громадські експертизи, соціальний діалог, моніторинг, інноваційні веб-простори, електронні петиції, інтернет-платформи, партнерські програми, теле і радіодебати, «гарячі лінії» тощо. В загальному вимірі громадська участь завжди є процесом двосторонньої комунікації задля спільного вироблення певної політики (плану дій) та ефективних політико-управлінських рішень спрямованих на розв'язання суспільно важливих проблем [1].

Сьогодні в Україні особливого значення набуває практичний вимір взаємодії органів публічної влади з інститутами громадянського суспільства. Серед сучасних інституціоналізованих практик взаємодії органів публічної

влади з громадськістю у виробленні й реалізації публічної політики, залежно від форм та функціональної мобілізації, можна виокремити дві основні групи. Перша група практик використовує інституційні форми взаємодії де ініціатива належить громадськості: участь у розробленні і обговоренні проектів нормативно-правових актів; громадські бюджетні ініціативи; діяльність асоціацій, громадських рад, консультативно-дорадчих органів, експертно-аналітичних структур, комісій, інноваційних платформ; функціональне представництво; громадський контроль за діяльністю влади тощо.

Друга група сучасних практик взаємодії органів публічної влади та громадськості використовує такі форми в яких ініціатива належить владним інституціям, зокрема: залучення представників громадськості до організації виборчого процесу; підтримка діяльності громадських організацій; організація діяльності державно-громадських фондів, залучення інститутів громадянського суспільства до правозастосовчої та правозахисної діяльності; залучення громадських об'єднань, на основі укладених з органами влади договорів, до надання соціальних послуг населенню; підтримка програм самозайнятості та дрібного підприємництва внутрішньо переміщених осіб у територіальних громадах; співпраця органів публічної влади і громадськості в процесі підготовки та перепідготовки публічних службовців та громадських діячів тощо [1].

Водночас фахівці-експерти наголошують на тому, що нині взаємодія органів державної влади, органів місцевого самоврядування з громадськістю у формуванні й реалізації публічної політики залишається малоефективною через недостатню прозорість діяльності цих органів та забюрократизовані процедури такої взаємодії, низький рівень взаємної довіри. З боку органів публічної влади при прийнятті управлінських рішень, мають місце випадки, коли думка громадськості (заперечення, пропозиції), висловлена на зборах, в процесі консультацій, при проведенні громадських експертиз, громадських слухань, не враховується. Немає системності та механізму зворотного зв'язку за наслідками консультацій, наявність консультативно-дорадчих органів не завжди сприяє максимальній залученості й поінформованості громадян, а партнерство як найвищий рівень взаємодії перебуває ще на ранніх етапах розвитку.

Дослідники, проаналізувавши стан діяльності консультативно-дорадчих рад при органах публічної влади, зазначають, що «...рівень ефективності їх роботи знижується внаслідок затягування процесу формування та через

негативні прецеденти використання громадських рад в інтересах окремих посадових осіб та політичних сил, що суперечить їхньому функціональному призначенню та дискредитує цей формат взаємодії». На жаль, поширення традиційних форм громадської участі у виробленні й реалізації місцевої політики здебільшого відбувається фрагментарно. Органи місцевого самоврядування фактично не забезпечують розвиток усіх форм участі жителів громад у вирішенні питань місцевого рівня. Механізми громадських слухань, загальних зборів громадян за місцем проживання, впровадження іншого досвіду безпосередньої демократії реалізуються в меншості випадків [1].

Громадська експертиза єдиний вид громадського контролю, що запроваджено в Україні як технологію зворотного зв'язку влади із громадою. Метою громадської експертизи є підвищення ефективності державної політики через урахування думки громадськості щодо проблем та причин, які їх породжують, шляхів їх вирішення. Предметом громадської експертизи є окремі проекти рішень, а також рішення органів виконавчої влади або система заходів (рішень) щодо реалізації органами виконавчої влади державної політики у відповідних сферах. Важливим елементом для всіх форм громадського контролю має стати обов'язкова реакція влади, оприлюднення моніторингового звіту та результатів громадської експертизи. Для цього необхідно розробити та запропонувати форми відповідальності посадових осіб за неналежне реагування органів влади на результати громадського контролю [2].

Для впровадження системи громадського моніторингу та громадського контролю, а також розвитку технології громадської експертизи в Україні необхідно:

- розробити та впровадити систему просвіти та тренінгів для інститутів громадського суспільства, активу Громадських рад з використання вже діючих механізмів громадської експертизи у своїй роботі;

- налагодити навчання для працівників органів державної влади із роз'ясненням необхідності впровадження технологій громадського контролю, у тому числі виконання норм Постанови від 05.11.2008 № 976 «Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади», для того є потреба в розробці навчально-методичної літератури, спеціальних програм, підготовці тренерів [3];

– вивчити досвід європейських країн та підготувати з його використанням ряд проектів нормативних актів щодо легітимізації технологій громадського контролю, а також організувати сприяння їх прийняттю.

Громадський контроль є ключовим елементом у розвитку демократії, тому дослідження основних його форм, вивчення функцій, специфічної природи, пошук точних визначень є вкрай важливим для впровадження в процес державного управління, особливо на етапі становлення публічного врядування. Інституалізація технологій громадського контролю дасть змогу владі та усьому українському суспільству зробити значний крок до становлення громадянського суспільства та впровадження європейських цінностей у нашій країні [2].

Бібліографія

1. Інструменти та механізми вироблення й впровадження публічної політики в Україні: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/2713805-instrumenti-ta-mehanizmi-viroblenna-j-vprovadzenna-publicnoi-politiki-v-ukraini.html.
2. Комунікація: демократичні стандарти в роботі органів державної влади: [Текст] / за заг. ред. Н. К. Дніпренко. – К., 2008.
3. Україна. Кабінет Міністрів. Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади: Постанова: від 05.11.2008 № 976: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua>.

УДК 811.112

А. В. Обіденко

(Черкаси)

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ (НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОЇ ПРЕСИ 2015-2020 РОКІВ)

Розглядається методологія дослідження сучасного німецькомовного політичного дискурсу.

Ключові слова: політичний дискурс, політична комунікація, преса, метод, методологія.

Issues of methodology of research of modern political discourse are considered in this article.

Keywords: political discourse, political communication, press, method, methodology.

У наш час формування політичної реальності відіграє значну роль і безпосередньо впливає на всі сфери людської діяльності. М. Фуко зазначає, що політична діяльність зумовлена «власним дискурсом тією мірою, якою він відкриває певну істину, знаходить політичні відносини там, де їх не помічають» [6, с. 112]. Дослідники наголошують, що існує не специфіка мови, а особливості самого типу дискурсу [1, с. 152].

Дискурсом називаємо складне комунікативно-інтерактивне явище, мовний потік, який володіє різними формами реалізації (усною, писемною, паралінгвальною), а також охоплює соціальний, культурний, психологічний, політичний, прагматико-ситуативний та інші контексти і ментальні особливості комунікантів. Дискурс має не лише лінгвістичну, а й екстралінгвістичну структури, будучи в залежності від значної кількості обставин – знань про світ, суджень, думок, переконань і конкретних цілей суб'єкта мовлення, і передбачає наміри адресанта певним чином впливати на моделі суб'єктивного досвіду людини, її внутрішню репрезентацію світу, переконання і поведінку [5, с. 342].

Політичний дискурс включає в себе елементи культури, загальні, національні та специфічні цінності, які разом відображають суспільно-політичне життя країни. Полісемія поняття «дискурс» зумовлена не лише історією його становлення, але і певною невизначеністю місця дискурсу в системі існуючих категорій та модусів вияву мови. Термін походить від латинського слова *discursus*, що буквально означає «блукати» [1, с. 143].

Письмовий політичний дискурс втілено в життя у газетах та в публіцистичних текстах, присвячених політиці, виступам лідерів держави, в офіційних текстах на політичну тему (постанови, укази, закони), науково-політологічних статтях [3, с. 13]. Вивчення природи політичного дискурсу передбачає визначення відповідної методології дослідження. Під методологією розуміється сукупність методів у їх функціональному взаємозв'язку, звідси «метод» логічно розуміти як теоретично осмислений і обґрунтований спосіб пізнавальної діяльності з метою отримання достовірного знання про об'єкт вивчення [1, с. 99].

Важливим є *синергетичний метод* у дослідженні німецької політичної преси. Його актуальність базується на ідеї міждисциплінарних досліджень, а

також на прогнозі множинності вибору шляхів дослідження змін у письмовій політичній комунікації. Принцип системності, із точки зору синергетичного методу, впорядковує сучасний політичний дискурс, створює структуру, якій притаманні певні рівні регулювання та контролю [2, с. 354]. Так як політичні відносини вмотивовані інтересами суб'єкта стосовного того чи іншого об'єкта, то *синергетичний метод* досліджує алгоритми політичної поведінки, які репрезентується такими прикладами, як: *ein erster Schritt auf einem langen Weg; einen Kompromiss finden; politische, rechtliche, administrative und spirituelle Hindernisse besiegen; viel Mut, Geduld und Weisheit aufwenden, um recht zu bekommen usw.*

Розглянемо, наприклад, ситуацію, коли влада надає пресі інформацію з конкретною метою, завдяки емоціям, змінити систему ціннісних поглядів читача, або переконати його, навівши ланцюжок логічних доказів. Синергетичний метод у дослідженні в цій ситуації розглядатиме покрокову систему дій влади, що привели до бажаного результату, наприклад: *unter die Lupe; in die Geschichte unseres Landes eingehen; die Freiheit aller Bürger respektieren; Recht haben und Recht bekommen sind zwei sehr verschiedene Dinge; mehr aus materiellen Ansprüchen als aus geistigen Grundsätzen; durch den Kakao ziehen usw.*

Застосування *соціологічного методу* з'ясовує взаємовплив влади і громадськості один на одного під час політичної комунікації. Цей метод, враховуючи необхідність неупередженого оцінювання, тісно пов'язаний із аналізом цифрових даних, як зазначає В. Войналович. Йдеться про вимірювання якості, застосовуючи *кваліметричний підхід* (сукупність математичних засобів, теорії ймовірності та статистики) [5, с. 72].

Вважаємо доцільним приділити дещо більше уваги *контент-аналізові*, який має досить усталену методику застосування. Дослідники розглядають згаданий метод, як сукупність методів отримання аргументованих висновків із конкретних фактів за їх змістом [3, с. 13]. Сутність цього методу полягає у підрахунках низки суттєвих ознак комунікантів, які якісно впливають на зміст повідомлення. У такий спосіб дослідження стає обчислюваним.

Вмотивованим застосування *контент-аналізу* вважається за умови великого обсягу несистематизованого матеріалу, що як бачимо надзвичайно актуально для перси. Звичайно статті, що описують діяльність політичних суб'єктів, відрізняються не лише літературно-стилістичними засобами, але і

превалюванням різних шарів інформації. Тоді як дослідження близьких явищ і процесів дозволяє вибудувати взаємозв'язок між первинною і вторинною інформацією, порівняти інформацію до і після, і, що найважливіше, визначити повторюваність інформації в різних формулюваннях з метою здійснення найбільшого впливу. *Повторюваність* також може бути спричинена наявністю в періодичних виданнях постійних розділів [4, с. 311].

До недоліків *контент-аналізу* можемо віднести проблематичність виявлення мотивації авторів, складність розмежування істинних фактів і суб'єктивного трактування, або навіть помилкової інтерпретації, тому що в разі успішного розв'язання цього питання, автора чи редакцію можна звинуватити в корупції. А роль преси все ж у підтримці рівноваги в суспільно-політичній системі [6, с. 112].

При висвітленні поняття *контент-аналізу*, заслуговує на нашу увагу також питання методики попередньої підготовки масивів публікацій для аналітико-синергетичної критики. Перш за все мається на увазі, який механізм застосувати в пошуковій роботі, щоб з величезної кількості публікацій визначити коло тих, які піддаватимуться аналізу [1, с. 227]. На цьому етапі потрібно відібрати мінімальну кількість даних, за допомогою яких робитиметься висновок про політичне явище, суб'єкт чи об'єкт в цілому.

Досягнення поставленої мети можливе за допомогою застосування досить ефективного *методу суцільної вибірки*. Він полягає у випадковому обранні об'єктів дослідження, за жеребом чи в силу природних умов, що склалися. Цей метод передбачає визначення гіпотетичної помилки, або її ще називають похибкою репрезентативності. Прогнозування цієї похибки можливе, тільки за умови, що об'єкти потрапляють до вибірки випадково [3, с. 254].

Вибірку вважають репрезентативною, в разі її формування із генеральної сукупності таким чином, щоб кожен з елементів сукупності мав однаковий шанс бути відібраним.

Отже, високий рівень демократії актуалізує питання відкритості комунікативного простору держави, яке є предметом наукових досліджень не тільки політологів, але і лінгвістів. Така тенденція вимагає вдосконалення методології дослідження політичного дискурсу в цілому і окремих його складових зокрема.

Бібліографія

1. Алтунян А.Г. Анализ политических текстов: [Текст] / А.Г. Алтунян. – М., 2014.
2. Почепцов Г.В. Теория коммуникации: [Текст] / Г.В. Почепцов. – М., 2006.
3. Серажим К. Дискурс як соціолінгвістичне явище: методологія, архітектоніка, варіативність. [На матеріалах сучасної газетної публіцистики]: моногр.: [Текст] / К. Серажим; за ред. В. Різуна; Київ. нац. унів-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2002.
4. Славова Л.Л. Мовна особистість політика: когнітивно-дискурсивний аспект: моногр.: [Текст] / Л.Л. Славова. – Житомир, 2010.
5. Чернявський В.Е. Дискурс власти и власть дискурса: проблема речевого воздействия: [Текст] / В.Е. Чернявский. – М., 2014.
6. Шейгал Е.И. Смысловая неопределенность как фактор политического дискурса: [Текст] / Е.И. Шейгал. – М., 2006.

УДК 378:159.9

В. Є. Капітонова

(Дніпро)

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ТВОРЧИХ ЗВО

Розглядаються характерні риси навчального процесу у сучасному творчому закладі вищої освіти

Ключові слова: творчість, емоційність, розвиток, спілкування.

The characteristic features of the educational process in a modern creative institution of higher education are considered

Keywords: creativity, emotionality, development, communication.

Розбудова нашої культури передбачає вивчення національних цінностей, підготовку умов для їх розвитку та створення яскравих зразків у всіх мистецьких напрямках. Завдання мистецьких ЗВО – готувати митців, які спроможні творчо мислити, реалізовувати свою високохудожню уяву, розвивати культуру у сучасному просторі. Навчання у цих закладах проходить як цілісний процес, де творче спілкування виходить на перший план. Тому викладач сам має бути людиною творчою, високопрофесійною та відкритою для спілкування, безумовним авторитетом для вихованців. Також він має знати специфіку роботи з сучасною творчою молоддю, ставитись з повагою і розумінням до кожної особистості студента.

Творчість – це складний процес і важкий труд. Завдання педагога – навчити молоду особистість наполегливо працювати, реалізуючи творчі цілі на основі сформованого смаку, загальної культури та культури почуттів, вивчення світових культурних цінностей. Видатний психолог Б. М. Теплов підкреслював, що талант існує тільки в процесі розвитку. Відзначається два аспекти творчості: внутрішній (процес саморозвитку і самореалізації) та зовнішній (створення нового). Від саморозвитку залежить самореалізація. Викладач допомагає не тільки підійти до самореалізації, а й зрозуміти важливість кінцевого результату. Без результату немає творчості. Але творчістю керує індивідуальне бачення світу. Г. Ципін відзначав: «... художник – той, <...> кому дано переплавляти сприйняте в яскраві і соковиті образи уяви, а потім і в творчість» [5, с. 231]. Велике завдання педагога – формувати індивідуальне творче сприйняття у кожного вихованця.

Викладачі будь-якої дисципліни мають вивчати специфіку закладу та спиратись на неї. Емоційність є невідривною частиною творчості в мистецьких ЗВО. В процесі музичного навчання емоційність набуває особливого значення. Музика народжується як емоційний відгук автора на події та явища, або просто як своєрідний прояв емоцій. Тому й виконавство має бути емоційним. Завдання викладача – розвивати та виховувати емоції на кращих професійних прикладах. Поєднання емоцій і логіки в процесі роботи, гармонічна вибудова всіх складових в цілісний завершений образ є запорукою якісного творчого результату. Підвести до такого осмислення, логічного і художнього поєднання також повинен викладач.

Необхідною умовою викладацької діяльності є глибоке вивчення всіх творчих та особистісних рис студента, необхідність спиратись на них, допомагати студенту визначати великі та найближчі цілі, реалізовувати їх. У цьому процесі важливі не тільки високі професійні якості викладача, а й взаємні розуміння і підтримка. Виховання сугестивних можливостей студентів та перцептивних здібностей кожного викладача стають однією з умов реалізації творчого навчального процесу.

У формі групових занять проводяться загальноосвітні та деякі фахові дисципліни (оркестр, хор, тощо). Базувати такі заняття слід на чіткому визначенні мотивації та робочих задач, а також на використанні емоційності, як неодмінної фахової риси студентів, для створення позитивної контактної атмосфери. Дисципліна – обов'язкова умова, але вона не повинна будуватись на

авторитарності та виключати емоційну реакцію студентів. Прагнення до взаємного порозуміння в групі та напрямок емоційної реакції має формувати сам викладач. На творчих групових заняттях студенти мають відчувати себе творцями, але не відокремленими один від одного, а єдиною художньою родиною, де викладач – її важлива частина, яка відчуває, навчає і спрямовує весь процес. Творче піднесення колективу, взаємна підтримка і загальна мета є запорукою творчого розвитку та результату. На індивідуальних заняттях саме і відбувається становлення творчої особистості.

Викладач повинен не просто аналізувати всі характерні особливості та здібності студента, він має знати, чого прагне студент, допомогти визначити шляхи його творчого розвитку та реалізувати цей розвиток. Творче об'єднання студента і викладача, формування спільного творчого пошуку як основи роботи досвідченого та молодого митця, вміння критично та вимогливо ставитись до свого діла неодмінно приведе до якісного результату [1-4].

Слід підкреслити, що у творчому ЗВО великого значення набуває атмосфера навчання. Вона повинна будуватись на довірі, єдності, взаємній підтримці та сприяти бажанню студента в процесі розвитку самостійно здійснювати пошук нового та створення прекрасного.

Бібліографія

1. Глазков В.В. Музыкальная психология: [Текст] / В.В. Глазков. – Владимир, 2013.
2. Клименко В.В. Психология творчества: [Текст] / В.В. Клименко. – К., 2006.
3. Нечепоренко Л.С. Педагогична майстерність: моногр.: [Текст] / Л.С. Нечепоренко. – Х., 2009.
4. Теплов Б.М. Способности и одаренность: [Текст] / Б.М. Теплов // Вестник практической психологии образования. – 2012. – №4.
5. Цыпин Г. Музыкант и его работа: Проблемы психологии творчества: [Текст] / Г. Цыпин. – М., 1988.

М. Я. Палков

(Дніпро)

СКЛАДАННЯ РОДИННОЇ ГЕНЕОЛОГІЇ ЯК ДОКУМЕНТОЗНАВЧЕ ТА ІСТОРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Розглядаються сучасні методики генеалогічних досліджень з застосуванням архівних джерел.

Ключові слова: генеалогія, родовід, архівні джерела, пошук інформації.

Modern methods of genealogical research with the use of archival sources are considered.

Keywords: genealogy, pedigree, archival sources, information retrieval.

З давніх давен знати свій родовід вважалося священним обов'язком кожної людини. Згодом це стало привілеєм лише еліти суспільства того часу, коли значна частина пересічних людей поступово втрачала відомості про своїх пращурів, обмежуючись лише інформацією не більш, ніж про прадідів.

Але часи змінюються, а інтерес до генеалогії в нашій країні, ось уже декілька років поспіль, має стійку тенденцію до зростання. Вивчення свого походження, історії роду сприяє розумінню значимості кожної людини в суспільстві, підвищенню відповідальності за долю свого роду та сім'ї.

При складанні й вивченні родоводів необхідно враховувати деякі генеалогічні закономірності. Одна з них – родовідний рахунок. Родовідний рахунок – це вікова відстань між батьками й дітьми. Існує велика розмаїтість у віковій відстані між дітьми й батьками, однак, накопичений родовідний матеріал і досвід його історичного аналізу дозволили обчислити середньостатистичну різницю у віці батьків і дітей (середній генеалогічний рахунок). Учені прийшли до висновку, що в середньому на 100 років приходить три покоління по чоловічій лінії й чотири – по жіночій, тобто середня різниця у віці між батьком і дитиною 30-35 років, матір'ю й дитиною – 25-30 років. Виявлена ще одна закономірність: чим більше поколінь відокремлюють нащадка від предка, тим точніше різниця у віці в порівнянні із середнім генеалогічним рахунком.

Уперше питання методики генеалогічного дослідження було порушено львівськими родознавцями З. Служинською та М. Шамекою, які вважають, що

основними етапами реконструкції родоводу є цілеспрямоване збирання, систематизація та вивчення документів, а методом – побудова родоводу, складання опису життя та діяльності (біографій) членів родини. Давши стислу характеристику джерельної бази таких студій та методики збору документів і фіксації отриманої інформації за допомогою генеалогічної картки, автори значну увагу приділили різним способам наочного зображення родовідного матеріалу. У 2001 р. вийшов науково-методичний посібник «Родовід», в якому методиці складання родоводу був присвячений окремий розділ. На думку автора посібника, кінцевим результатом генеалогічного дослідження є створення родовідних розписів та генеалогічних таблиць, що дозволяє компактно та виразно представити весь накопичений матеріал [3].

В останніх генеалогічних розвідках науковці викладають окремі методологічні напрацювання з використання інформаційного потенціалу генеалогічних джерел для реконструкції родоводів. Узагальнивши цей досвід процес реконструкції можна поділити на етапи [1-4].

Підготовчий. Метою підготовчого етапу генеалогічного дослідження є збір відомої генеалогічно-біографічної інформації та визначення джерельної бази реконструкції родоводу. Для досягнення цієї мети спочатку необхідно з'ясувати такі відомості: імена, прізвища живих і померлих представників роду; їх дати народження, шлюбів, смерті; місце проживання (якщо переїжджали – то звідки, куди і коли); соціальний статус, національність, віросповідання; бажано з'ясувати, до якого церковного приходу відносилось село чи прихожанами якої церкви були представники роду.

Джерелом цієї інформації можуть стати документи сімейного архіву: офіційні – свідоцтва про народження, шлюб, смерть, військові білети, трудові книжки, дипломи, посвідчення та особисті – щоденники, листи, фотокартки, поминальні книжечки тощо. Дати народження і смерті можна уточнити, відвідавши цвинтар, на якому поховані представники роду. Необхідні генеалогічні відомості можуть містити й спогади живих представників роду, а також їх знайомих, сусідів. Існують різні методи уніфікації первинної інформації. Найбільш популярними є створення генеалогічного досьє та генеалогічної картки на кожного представника досліджуваного роду. Генеалогічне досьє зберігається в архіві дослідника і не передбачене для публікації.

Опрацювання архівних джерел, що містять інформацію генеалогічного характеру. Основним завданням цього етапу є отримання з джерел інформації генеалогічного змісту з метою з'ясування дат народження, шлюбів та смертей представників роду та встановлення родинних зв'язків. Базовими джерелами при складанні родоводів є метричні книги, сповідні відомості, ревізькі казки, так як вони охоплюють широке коло різних верств населення і на їх підставі можна отримати інформацію про головні дати життя людини та її родинне оточення.

Як правило, генеалогічні пошуки розпочинають з опрацювання метричних книг церков, завдяки яким встановлюють дату народження необхідного представника роду. Із знайденого метричного запису з'ясовують не тільки точну дату народження, а також імена батьків. Далі потрібно переглянути в метричній книзі частину другу «Про тих, хто одружився» за 10-15 років, починаючи від дати народження представника роду. Таким чином, крок за кроком, досліджуючи першоджерела, складають висхідний та низхідний родовід.

Фіксація та оформлення результатів реконструкції родоводів. Метою останнього етапу є складання родоводу та оформлення отриманої генеалогічної інформації. Традиційно родоводи поділяються на висхідні й низхідні та відтворюються трьома способами: родовідна таблиця, родовідне дерево, родовідний розпис. Найбільш наочним способом, який дає можливість швидко знайти будь-яку особу в родоводі і з'ясувати його родинні зв'язки, є генеалогічна таблиця чи родовідне дерево. Недоліком такого способу є те, що в генеалогічній таблиці чи родовідному дереві можна занотувати тільки мінімум відомостей про кожну особу, досить проблематично внести до них додаткову інформацію. Більш інформативними, компактними та зручними є родовідні (поколінні) розписи, які містять поколінний перелік всіх представників одного роду та основні біографічні відомості про них. При бажанні в поколінні розписи можна внести посилання на джерела.

Як бачимо, генеалогічний фактор мав величезну вагу буквально у всіх сферах життя європейського суспільства, особливо протягом XII – XIX ст. Це і визначає можливості плідного використання генеалогії в дослідженнях з економічної історії, історії класової структури середньовіччя й нового часу, її динаміки, історії політичних і державних установ, влади, історичної демографії, етнічної історії й менталітету людей. Причому в будь-якому з цих напрямів

генеалогія може не лише подати матеріал для подальших узагальнень, а й слугувати своєрідним дороговказом, пропонуючи специфічні методи пізнання історичних процесів. Вона все ближче тяжіє до зближення з суто історією. Тому не випадково її визначають як самостійну спеціальну історичну дисципліну.

Загалом на сучасному етапі генеалогія належить до числа провідних наук гуманітарного циклу, а її дані та результати можна успішно використовувати в рамках багатьох інших спеціальних історичних дисциплін, перш за все, нумізматики, геральдики, сфрагістики, фалеристики, а також джерелознавства, історіографії, археології тощо.

Бібліографія

1. Голиш Л.Г. Генеалогія та основи соціального етикету: [Текст] / Л.Г. Голиш. – Черкаси, 2012.
2. Дмитрієнко М. До питання про джерельну базу для складання родоводів: [Текст] / М. Дмитрієнко, І. Войцехівська // Українська генеалогія: теорія, методологія, історія та практика. Матер. І генеалогічних читань пам'яті В. Мозалевського. – К., 1996.
3. Служинська З. Генеалогія. Ч. 1: Побудова, аналіз та застосування родоводів: [Текст] / З. Служинська, М. Шамеко. – Л., 2000.
4. Томазов В. Становлення української генеалогії як наукової дисципліни. Початковий етап: [Текст] / В. Томазов // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та практики. – 2001. – № 6.

УДК 340:342.7

А. Ю. Яшна

(Дніпро)

ЗАХИСТ ПЕСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В УКРАЇНІ

Розглянуто проблему інформаційної безпеки приватності у контексті захисту персональних даних, що особливо актуально в умовах формування інформаційного суспільства.

Ключові слова: права, свободи та інформаційна безпека людини, приватність, право власності, захист персональних даних.

The problem of information security of privacy in the context of personal data protection is considered, which is especially relevant in the conditions of information society formation.

Keywords: human rights, freedoms and information security, privacy, property rights, personal data protection.

Дані про особистість, або персональні дані, – це група відомостей, які стосуються приватного життя конкретних людей. Створення великих комп'ютерних центрів та концентрація значних обсягів інформації спричинили потребу правової регламентації діяльності, пов'язаної з використанням відомостей, особистого характеру.

Право на приватне життя як юридична категорія народилося в США. У 1928 році Верховний Суд цієї країни заявив про право кожної людини «бути залишеним у спокої» (це рішення було реакцією на надмірне втручання преси в приватне життя громадян). Порухення режиму приватності почало розглядатися як тяжке правопорушення, тяжче, ніж наклеп чи образа. Відтак, постала проблема ефективного захисту цього «права на самотність». Були прецеденти. Так, 1965 року Верховний Суд скасував рішення одного зі штатів про контроль над народжуваністю як такий, що порушує засади приватності. Один з перших законів прийнятих в Європі про захист персональних даних (ПД), це німецький закон 1970 р., в якому зазначається, що незахищеність ПД створює загрозу особистій свободі та громадській безпеці [3].

Міжнародне визнання важливості проблеми ПД було закріплено 1981 року прийняттям країнами Ради Європи «Конвенції із захисту даних про особу при автоматизованій обробці інформації», 1995 року Європарламентом ухвалено Директиву, яка визначає поняття «персональні дані», критерії законності їх обробки, право суб'єкта на доступ до своїх даних, відповідальність за порушення приватності тощо.

Фахівці визнають, що охорона ПД в Україні на законодавчому рівні не є достатньою, більше того, пострадянське суспільство ще не сприймає цю проблему як дуже актуальну. Цю обставину можна зрозуміти: коли у суспільстві більшість людей думає про елементарне виживання, а більша частина сімейних доходів витрачається на продукти харчування, питання прав людини відступають навіть на другий план. Об'єктивно питання дійсно є актуальним у зв'язку з формуванням електронних баз ПД, їх поширенням за межі кордонів, активізацією кримінальних структур та деструктивних культів, які використовують ПД зі злочинною метою [1].

В Україні закон, спеціально присвячений захисту персональних даних, діє з 2010 року, крім того, ця сфера регулюється окремими статтями чинного Закону України «Про інформацію» (1992 р.), хоча обсяг ПД не є остаточно визначеним. Так, згаданий Закон до ПД відносить «національність, освіту, сімейний стан, релігійність, стан здоров'я, а також адреса, дата і місце народження» (Ст. 23). Додатково обсяг ПД визначається низкою інших законів, наприклад, Законом «Про адвокатуру», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про нотаріат» та ін. Правники упродовж останніх двадцяти років розробили кілька проектів спеціального закону, який би регулював як обсяг ПД, так і спосіб їх використання [4, с. 280].

Незважаючи на факт прийняття спеціального закону «Про захист персональних даних», питання права власності на персональні дані лишається дискусійним. Одні автори розглядають ПД з точки зору «права власності» конкретної людини на свої ПД. Логіка така: ПД – це інформація, а інформація повинна бути об'єктом права власності. Інші фахівці вважають таку концепцію помилковою, сумніваючись у тому, що відносини щодо ПД охоплюються правом власності. Право на ПД вони відносять до «особистих немайнових прав». Це право впливає, зокрема, з права на особисте життя (приватність). ПД не є майном, і за їх передачу не знімається плата. Не належать ПД і до такої галузі інтелектуальної власності. Зрештою, виникнення права на ПД не відповідає жодній з підстав виникнення права власності на інформацію (див. ст. 38 Закону «Про інформацію»). Однак створення бази ПД актуалізує право інтелектуальної власності на неї.

Окремою проблемою є вирішення юридичних колізій, які виникають внаслідок конфлікту між двома засадничими принципами: правом кожної людини на приватність, захист конфіденційної інформації та правом суспільства володіти інформацією про окремих осіб, в тому числі, інформацією приватного характеру. В кожному конкретному випадку суд визначає, що переважає: приватність чи суспільна значущість інформації.

Наприклад, чи мають право журналісти повідомляти громадськість про персональні дані кандидатів на державні виборні посади? Виборець має право знати, кого саме він обирає. Виборця цікавить, чи має кандидат судимість? Яку віру сповідує? Якої він національності? Скільки заробляє і в який спосіб? Який його сімейний стан? Яку суму він має на банківських рахунках? Яким є стан здоров'я кандидата? Є багато інших запитань, які нібито порушують право на

приватність. Виникають і інші колізії, наприклад, між принципом приватності та Законом «Про міліцію». У 2006 році спалахнув судовий конфлікт між міністром внутрішніх справ Ю. Луценком та блоком «Народна опозиція» Н. Вітренко з приводу інформування міліцією громадськості про перебування у списках блоку людей з кримінальним минулим [4].

Як говорять фахівці, подібні конфлікти мають вирішуватися за принципом: доступ до інформації приватного характеру можна обмежувати, якщо шкода від розголошення вагоміша за суспільний інтерес до цієї інформації. Якщо це не доведено, інформація про державних посадовців, кандидатів на виборні посади має бути відома суспільству. Тому деякі автори пропонують внести зміни до Закону «Про інформацію» і позбавляти публічних осіб, інформація про яких є суспільно важливою, права на приватність. Це забезпечить, у свою чергу, прозорість та чистоту влади, і дозволить уникати таких прецедентів недавнього минулого, коли ЦВК вважала конфіденційною інформацією дані про майно і доходи кандидата на посаду депутата ВР [3, с. 47].

Отже, питання захисту ПД є ключовим для побудови правової держави та розвитку громадянського суспільства, а порушення балансу між правом особи на захист приватності і бажанням держави знати усе про всіх може призвести до створення поліційної недемократичної держави. Хоча певні механізми щодо захисту ПД в Україні існують (напр., Конституція, закони, що регулюють питання лікарської, адвокатської, банківської, нотаріальної та іншої таємниці, закон «Про захист персональних даних»), вдосконалення правового інструменту захисту приватності – актуальна справа законодавчої діяльності ВР України. Проте актуальність цієї справи погано усвідомлюється не лише пересічними громадянами, а й законотворцями.

Бібліографія

1. Баранов А. Права человека и защита персональных данных: [Текст] / А. Баранов, Брыжко В., Базанов Ю. – К., 2000.
2. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.10 р. № 2297-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2010. – № 34. – Ст. 481.
3. Савченко С.В. Інформаційна безпеки та організаційно-правовий захист інформації: [Текст] / С.В. Савченко. – Дніпропетровськ, 2008.
4. Тополевський Р. Зауваження та пропозиції до проекту Закону України № 2618 від 01.10.2003 «Про захист персональних даних»: [Текст] / Р. Тополевський: [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.khpg.org.ua.

Відомості про авторів

Берліменко Анна Вікторівна – студентка гр. 56 ІНН ЧНУ ім. Богдана Хмельницького

Бойко Наталія Олександрівна – аспірант кафедри права та європейської інтеграції ДРІДУ НАДУ при Президентові України

Бойко Олег Вікторович, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри східноєвропейської історії ДНУ ім. Олеся Гончара

Бочарова Світлана Аркадіївна – старший викладач кафедри іноземних мов ПДАФКіС

Бруй Тетяна Олександрівна – старший викладач кафедри документознавства та інформаційної діяльності НМетАУ

Гуржій Олена Валентинівна – аспірант кафедри економіки та регіональної економічної політики ДРІДУ НАДУ при Президентові України

Дерлюк Вікторія Анатоліївна – студентка гр. ДІ901-13М НМетАУ

Капітонова Вікторія Євгенівна – викладач кафедри «Фортепіано» Дніпропетровської академії музики ім. М. Глінки

Клімашевський Леонід Михайлович – кандидат хімічних наук, доцент, декан гуманітарного факультету НМетАУ

Корольова Олена Євгенівна – студентка гр. ДІ901-13М НМетАУ

Котляров Ілля Юрійович – студент гр. БП-19м-13 ДНУ ім. Олеся Гончара, вчитель біології КНЗ ХЕЛ

Котляров Юрій Дмитрович – лікар-рефлексотерапевт Комунального некомерційного підприємства «Клінічна багатопрофільна лікарня № 4 Дніпровської міської ради»

Лучанінова Ольга Петрівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри інженерної педагогіки НМетАУ

Мазур Анастасія В'ячеславівна – студентка гр. МН-19 ІНН ЧНУ ім. Богдана Хмельницького

Макабула Катерина Ігорівна – студентка гр. ДІ901-14М НМетАУ

Маркіна Лідія Леонідівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри психології та педагогіки ДДУВС

Михайлюк Олександр Володимирович – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри документознавства та інформаційної діяльності НМетАУ

Музиченко Андрій Сергійович – студент гр. ДІ01-16 НМетАУ

Назаренко Ірина Володимирівна – викладач-методист ДТЕК

Некрасова Єлизавета Володимирівна – студентка гр. ДІ901-14М НМетАУ

Обіденко Альона Василівна – студентка гр. 56 ЧНУ ІНН ім. Богдана Хмельницького

Овдін Олександр Володимирович – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри права та європейської інтеграції ДРІДУ НАДУ при Президентові України

Палагута Вадим Іванович – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри інженерної педагогіки НМетАУ

Палков Михайло Ярославович – студент гр. ДІ901-14М НМетАУ

Перцева Ангеліна Юріївна – студентка гр. ДІ 01-18 НМетАУ

Погоріла Наталія Олександрівна – студентка гр. ДІ901-13М НМетАУ

Прищепа Тетяна Валеріївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов ДНУ імені Олеся Гончара

Прокоф'єва Катерина Анатоліївна – доцент кафедри документознавства та інформаційної діяльності, кандидат філологічних наук, доцент

Решетілова Оксана Михайлівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри документознавства та інформаційної діяльності НМетАУ

Савич Анжеліка Вікторівна – старший викладач кафедри філософії та політології НМетАУ

Складановська Марина Григорівна – доктор філософії (культурологія), керівник психологічної служби ПДАБА

Семеніхіна Юлія Вікторівна – аспірант кафедри менеджменту та управління проектами ДРІДУ НАДУ при Президентові України

Суковенко Оксана Вадимівна – студентка гр. ДІ 901-15Т НМетАУ

Ткач Леся Миколаївна – доцент кафедри документознавства та інформаційної діяльності, кандидат філологічних наук, доцент

Чепурко Олександр Олексійович – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри української історії та етнополітики ДНУ ім. Олеся Гончара

Яшна Альона Юріївна – студентка гр. ДІ01-15М НМетАУ

Шановні колеги!

Кафедра документознавства та інформаційної діяльності НМетАУ запрошує вас до співпраці у збірнику наукових праць «Вчені записки кафедри документознавства та інформаційної діяльності НМетАУ» («Вчені записки КДІД НМетАУ»).

Найближчий збірник планується вийти друком у 2021 році (електронна версія буде надіслана авторам публікацій одночасно з виходом збірника та розміщена на сайті НМетАУ). Він матиме розділи: «Статті» й «Тези та повідомлення».

Тематика збірника: документознавство, інформологія, соціальні комунікації, філософські, історичні, філологічні, інші гуманітарні та суспільно-політичні тощо питання, пов'язані з вивченням та викладанням дисциплін кафедри документознавства та інформаційної діяльності НМетАУ зокрема, гуманітарного факультету НМетАУ взагалі.

Стаття налічуватиме 6 та більше сторінок, тези та повідомлення 3-5 сторінок.

Текст публікації друкується у редакторі Microsoft Word, береги 3 см, шрифт 14, Times New Roman, інтервал 1,5, абзац 1,25 см.

Студенти та аспіранти сплачують за публікацію у гривневому еквіваленті із розрахунку 1\$ США за сторінку, викладачі вишів 1\$ США за дві сторінки (вираховується середнє арифметичне між банківськими покупкою та продажем). Остання сторінка заповнюється не менш ніж на $\frac{2}{3}$ та сплачується як всі інші. Публікація праць докторів наук (одноосібно) здійснюється безкоштовно.

Праці приймаються за адресою doc_info@ukr.net, у темі листа вказувати «Вчені записки КДІД – 2021» або на кафедрі документознавства та інформаційної діяльності НМетАУ (м. Дніпро, пр. Гагаріна, 4, кім. 429). Після подання заявки з автором праці зв'яжеться редколегія збірника. На роботи, що написані у співавторстві заявка подається на кожного автора окремо.

Праця повинна містити: УДК, прізвище та ініціали автора (авторів), їх наукові ступені та вчені звання (за наявності), посаду, місто, кафедру, місце роботи (для студентів – місце навчання, групу та факультет), назву роботи, стислу анотацію до тексту в одне речення та перелік ключових слів українською, англійською та російською (за бажанням) мовами, текст,

бібліографію (перелік посилань у вигляді списку джерел за абеткою), відсилання до бібліографії у тексті за формою [1, с.25] або [2, т.3, с.34-36].

Зразок оформлення:

УДК 821.111 – 1

О. Г. Бовкун
(Київ)

**БІЛЯ ВИТОКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ХУДОЖНЬОЇ СВІДОМОСТІ:
особливості рецепції античних та італо-ренесансних концептів
філософської творчості в англійських та українських поетиках XVI –
XVIII ст. ст.**

Розглядаються естетичні засади і поетологічні домінанти української та англійської літератур доби їх становлення, визначаються соціокультурні витoki їх розбіжності.

Ключові слова: національна література, художня свідомість, поетика, риторика, жанр, стиль, мімесис, ренесанс, маньєризм, бароко.

Dwells upon aesthetic principles and poetical dominants of English and Ukrainian literature in the period of their formation and defines the sources of their dissimilation.

Keywords: national literature, artistic consciousness, poetics, rhetoric, genre, style, mimesis, Renaissance, Mannerism, Baroque.

Рассматриваются эстетические основы и поэтологические доминанты украинской и английской литератур периода их становления, определяются социокультурные истоки их расхождения.

Ключевые слова: национальная литература, художественное сознание, поэтика, риторика, жанр, стиль, мимесис, ренессанс, маньєризм, барокко.

Як відомо, особливо великий вплив на розвиток європейської літературної думки XVI – XVII століть мала «Поетика» Аристотеля. «Історія поступового освоєння аристотелівського трактату новоєвропейською літературно-теоретичною думкою – це одночасно й історія зміни самої поетичної свідомості в її найбільш глибинних і принципових компонентах» [1, с. 298]. З одного боку, основні її положення увійшли в поетики багатьох національних літератур, з іншого боку, вони стали засадами своєрідного зламy у русі художньої свідомості від ренесансу до маньєризму і бароко.

Бібліографія

1. Андреев М. Л. Итальянское возрождение: от стиля к жанру: [Текст] / М. Л. Андреев // Историческая поэтика. – М., 1994. – С. 273-330.
2. Ігнатенко М. А. Генезис сучасного художнього мислення: [Текст] / М. А. Ігнатенко. – К., 2017.
3. Україна. Кабінет Міністрів. Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади: Постанова: від 05.11.2008 № 976: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua>.

До праці додається заявка на друк

Заявка

Від _____

_____ (ПІБ, ступінь, звання, посада, місце роботи – для викладачів)

_____ (ЗВО, факультет, група, курс – для студентів)

Прошу включити до збірника «Вчені записки КДІД НМетАУ – 2021» (вип. 3) мою працю за темою «_____», яка є статтею (або тезами чи повідомленням) та розмістити її у відповідному _____ (вибрати потрібне) _____ розділі збірника.

Мої контакти: _____

(телефон, вайбер, електронна / поштова адреса)

Потреба у друкованому варіанті збірника _____

є чи немає

З повагою
Редколегія збірника «Вчені записки КДІД НМетАУ»

Наукове видання

ВЧЕНІ ЗАПИСКИ
кафедри документознавства та інформаційної діяльності
(КДІД) НМетАУ
Збірник наукових праць

Випуск 2

Підписано до друку 31.08.2020. Формат 60x84 1/16. Папір друк. Друк плоский.
Облік.-вид. арк. 10,41. Умов. друк. арк. 10,34. Замовлення № 67

Національна металургійна академія України
49600, м. Дніпро, пр. Гагаріна, 4

Редакційно-видавничий відділ НМетАУ